

เครื่องยา สมุนไพร ไทย

THAI HERBAL DRUGS

สถาบันวิจัยสมุนไพร
กรมวิทยาศาสตร์การแพทย์

เครื่องยา
สมุนไพร
ไทย

THAI HERBAL DRUGS

เครื่องยาสมุนไพรไทย : Thai Herbal Drugs

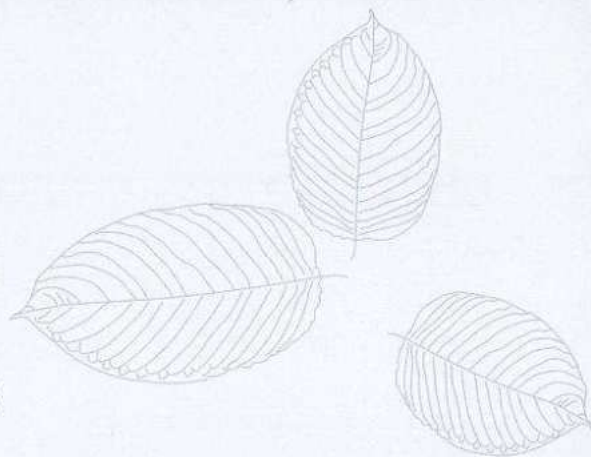
ISBN : 978-616-11-1015-4

เครื่องยาสมุนไพรไทย

Thai Herbal Drugs

ผู้พิมพ์

ประนอม	เดชวิศิษฎ์สกุล
ไพริน	ทองค่อม
ธวัชชัย	วงศ์ประเสริฐ
สุธีพงศ์	สืบสาครชูพงษ์
ถิรวดี	จันทะรัง
โสภิตาวรรณ	วิเชียรกุล
ปวีณา	สาซี
วิลาวัลย์	รัตนถิรกุล

ผู้เก็บรวบรวมเครื่องยา

สุรัตน์ แหวนเพชร

จำนวนภาพ : 628 ภาพ

ข้อมูลบรรณานุกรมของหอสมุดแห่งชาติ

ประนอม เดชวิศิษฎ์สกุล และคณะ

เครื่องยาสมุนไพรไทย. นนทบุรี : สถาบันวิจัยสมุนไพร, 2554.

192 หน้า. ภาพประกอบ.

1.สมุนไพร. 2.เครื่องยา. 3.พฤกษศาสตร์.

พิมพ์ครั้งที่ 1	: ธันวาคม 2554 จำนวน 1,000 เล่ม
พิมพ์ครั้งที่ 2	: กันยายน 2555 จำนวน 500 เล่ม
ออกแบบ	: บริษัท 1241 มีราคุสต์ จำกัด
พิมพ์ที่	: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ

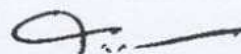
สงวนลิขสิทธิ์ตามพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ.2537 โดยสถาบันวิจัยสมุนไพร กรมวิทยาศาสตร์การแพทย์ ห้ามนำส่วนใด
ส่วนหนึ่งของหนังสือเล่มนี้ไปทำซ้ำ ตัดแปลง หรือเผยแพร่ต่อสาธารณชน ไม่ว่ารูปแบบใดๆ นอกจากจะได้รับอนุญาต
เป็นลายลักษณ์อักษรล่วงหน้าเท่านั้น

คำนำ

ประเทศไทยมีสมุนไพรที่เป็นทรัพยากรธรรมชาติอยู่มาก อีกทั้งมีองค์ความรู้เกี่ยวกับการนำสมุนไพรมาใช้ประโยชน์ กระทรวงสาธารณสุขมีนโยบายสนับสนุนการนำสมุนไพรมาใช้ เพื่อการพึ่งพาตนเอง ลดการใช้ยาแผนปัจจุบันซึ่งส่วนใหญ่นำเข้าจากต่างประเทศ กรมวิทยาศาสตร์การแพทย์ได้ตระหนักถึงความสำคัญของนโยบายดังกล่าว จึงได้เร่งรัดให้มีการศึกษาวิจัยและพัฒนาสมุนไพร ให้สามารถนำมาใช้ประโยชน์โดยเร็ว อีกทั้งยังเป็นทางเลือกให้กับประชาชนได้ใช้ทรัพยากรอันมีค่าของประเทศ

การพัฒนาสมุนไพรเพื่อให้มีการใช้ประโยชน์ได้อย่างยั่งยืน สมุนไพรต้องมีประสิทธิภาพ คุณภาพและปลอดภัย จากการที่สมุนไพรมีชื่อท้องถิ่นที่เรียกต่างกัน หรือมีการเรียกชื่อซ้ำกันแต่เป็นคนละชนิด การศึกษาลักษณะของเครื่องยาสมุนไพร เป็นงานที่เกี่ยวข้องกับงานด้านคุณภาพของสมุนไพร เป็นการศึกษาส่วนของพืชที่นำมาใช้เป็นยา โดยการเก็บตัวอย่างจากแหล่งธรรมชาติ นำมาศึกษาส่วนที่ใช้เป็นยา ตรวจสอบชื่อชนิดของเครื่องยา จัดทำเป็นตัวอย่างเครื่องยาสมุนไพรอ้างอิง (authentic crude drug) เป็นงานด้านแรกของการนำสมุนไพรมาใช้ มีความสำคัญมากที่จะช่วยส่งเสริมให้งานวิจัยด้านอื่น ๆ ประสบผลสำเร็จ ช่วยสนับสนุนงานด้านคุณภาพมาตรฐานสมุนไพรของประเทศ

หนังสือ “เครื่องยาสมุนไพรไทย” ได้รวบรวมความรู้เกี่ยวกับเครื่องยาสมุนไพร หนังสือเล่มนี้จะเป็นประโยชน์กับบุคลากรสาธารณสุข ผู้วิจัยสมุนไพร ผู้ประกอบการด้านสมุนไพร และประชาชนผู้สนใจสมุนไพรทั่วไป

(นายแพทย์สถาพร วงษ์เจริญ)
อธิบดีกรมวิทยาศาสตร์การแพทย์

บทนำ

เครื่องยาสมุนไพร หมายถึงส่วนของพืชที่นำมาใช้ประโยชน์ทางยา การใช้สมุนไพรของไทยเป็นการสืบทอดภูมิปัญญาจากบรรพบุรุษมาหลายรุ่น เดิมไม่มีการรวบรวมองค์ความรู้เกี่ยวกับเครื่องยาสมุนไพรให้เป็นหมวดหมู่ หรือเป็นระบบสากลที่สามารถสืบค้นได้ การใช้สมุนไพรส่วนใหญ่มักจะเป็นเครื่องยาสมุนไพรแห้ง เพราะสามารถเลือกเก็บสมุนไพรตามช่วงเวลาและฤดูกาลที่เหมาะสม นำมาแปรสภาพเป็นเครื่องยาแห้งเก็บไว้ใช้เป็นยา เนื่องจากมีการแปรสภาพไปจากเดิมและการจำแนกชนิดของเครื่องยาทำได้ยาก มีบางโอกาสที่มีการใช้ผิดพลาดหรือคลาดเคลื่อนไปจากเดิม ซึ่งเป็นปัญหามากในปัจจุบัน โดยเฉพาะด้านที่เกี่ยวกับพืชที่เป็นแหล่งที่มาของเครื่องยา สมุนไพรบางอย่างมีชื่อเรียกในแต่ละท้องถิ่นท้องถิ่นแต่เป็นคนละชนิดกัน หรือเรียกต่างกันแต่เป็นชนิดเดียวกัน สมุนไพรบางอย่างหายาก ทำให้ขาดแคลนหรือมีราคาแพงขึ้น อาจมีการนำสมุนไพรชนิดอื่นมาใช้ทดแทน ทำให้เกิดความเข้าใจผิดถึงที่มาของเครื่องยาสมุนไพรดังกล่าว การใช้เครื่องยาผิดชนิดในการปรุงยา ทำให้การรักษาไม่ได้ผลและอาจเกิดโทษหรืออันตรายกับผู้ไข้

หนังสือ “เครื่องยาสมุนไพรไทย” ได้จากการรวบรวมตัวอย่างพืชและส่วนของพืชที่เป็นแหล่งที่มาของเครื่องยาสมุนไพร โดยเก็บตัวอย่างจากแหล่งต่าง ๆ ศึกษารายละเอียดแหล่งของพืช ลักษณะของพืช ต้น ใบ ดอก ผล เมล็ด จัดทำเป็นพรรณไม้แห้ง ตรวจสอบชื่อละตินตามหลักอนุกรมวิธานพืช นำส่วนของพืชที่จะใช้เป็นเครื่องยาสมุนไพรมาศึกษารายละเอียดจัดทำเป็นตัวอย่างเครื่องยาสมุนไพรสำหรับการอ้างอิง ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาและตัวอย่างเครื่องยา สามารถแก้ปัญหาความสับสนในการเรียกเครื่องยาสมุนไพรได้ รายละเอียดของหนังสือมีทั้งการบรรยายลักษณะของพืชและลักษณะของเครื่องยาสมุนไพร มีภาพถ่ายประกอบลักษณะต่าง ๆ ที่เป็นส่วนสำคัญของพืชและเครื่องยาสมุนไพร และยังมีข้อมูลการใช้ประโยชน์ทางยาของเครื่องยาสมุนไพร เพื่อให้หนังสือมีเนื้อหาสมบูรณ์ขึ้น ดังนี้

ลักษณะของพืช บรรยายให้ทราบถึงลักษณะของพืชซึ่งเป็นแหล่งที่มาของเครื่องยา ได้แก่ ลักษณะของต้น ใบ ดอก ผล เมล็ด เพื่อให้สามารถระบุชื่อชนิดของพืชที่นำมาเป็นเครื่องยาได้

ลักษณะของเครื่องยา บรรยายลักษณะรูปร่าง ส่วนของพืชที่นำมาเป็นเครื่องยา ได้แก่ รูปร่าง สี กลิ่น ลักษณะผิว รอยแตกหัก เป็นต้น

ประโยชน์ทางยา เป็นข้อมูลการใช้ประโยชน์ทางยาหรือสรรพคุณของเครื่องยา อ้างอิงจากตำรายาแผนโบราณ บางชนิดยังไม่ผ่านการทดสอบความปลอดภัย ดังนั้นหากจะนำมาใช้ตามที่กล่าวอ้าง ควรตรวจสอบให้แน่ใจและใช้อย่างระมัดระวัง

ในโอกาสปีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 7 รอบ ของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช พุทธศักราช 2554 เพื่อสนองพระมหากรุณาธิคุณที่พระองค์ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมพระราชทานงานด้านการแพทย์และสาธารณสุขแก่พสกนิกรชาวไทย คณะผู้จัดทำหนังสือได้รวบรวมและคัดเลือกเครื่องยาสมุนไพรจำนวน 84 ชนิด ตีพิมพ์เผยแพร่ในหนังสือ “เครื่องยาสมุนไพรไทย” หวังเป็นอย่างยิ่งว่าหนังสือ “เครื่องยาสมุนไพรไทย” จะเกิดประโยชน์กับบุคลากรสาธารณสุขและประชาชนผู้สนใจได้รู้จักเครื่องยาสมุนไพรมากขึ้น สามารถนำเครื่องยาสมุนไพรไปใช้ได้ถูกต้องตรงตามชนิดที่ต้องการ เพื่อการพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืน และช่วยรักษาผู้อื่นให้มีสุขภาพร่างกายแข็งแรงต่อไป

ประนอม เดชวิศิษฐ์สกุล

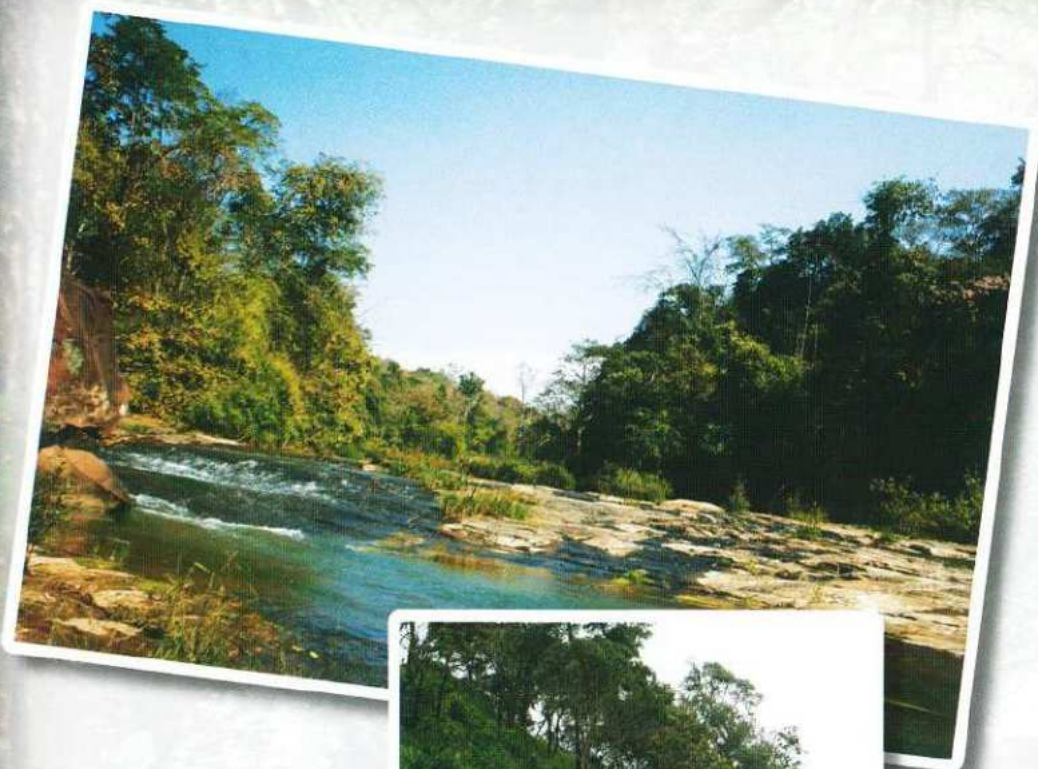
ธันวาคม 2554

สารบัญ

คำนำ	3	ชุมเห็ดเทศ	50
บทนำ	4	ดองดิง	52
กระท่อม	10	ตีปลี	54
กระวาน	12	दानหม่อน	56
กรุงเขมา	14	ตีนตุ๊กแก	58
กวาวเครือขาว	16	ตุ้มกาขาว	60
การบูร	18	เถาว์วัลย์เปรียง	62
กำแพงเจ็ดชั้น	20	ทับทิม	64
กำยาน	22	น้อยหน่า	66
ขมิ้นเครือ	24	น้ำนมราชสีห์	68
ขลุ่	26	บอระเพ็ด	70
ข่อย	28	บัวบก	72
ขี้เหล็ก	30	ปลาไหลเผือก	74
ขี้เหล็กเลือด	32	ปัญญาจันทร์	76
คนทา	34	ผักคราดหัวแหวน	78
คำรอก	36	ผักคาวตอง	80
คูน	38	ผักบุงทะเล	82
เจตมูลเพลิงขาว	40	พญาสัตบรรณ	84
เจตมูลเพลิงแดง	42	พริกไทย	86
แจง	44	พลู	88
ชำพลู	46	พิกุล	90
ชิงช้าชาลี	48	พิมเสนตัน	92

เพชรสังฆาต	94
แพรวเซียงไฮ้	96
ฟ้าทะลายโจร	98
มะกรูด	100
มะก่า	102
มะขาม	104
มะขามป้อม	106
มะตูม	108
มะนาว	110
มะพลับ	112
มะรุ้ม	114
มะลิ	116
มะแว้งเครือ	118
มะแว้งต้น	120
แมงลักคา	122
ไมยราบ	124
ยอ	126
ยางน่องเครือ	128
ระย่อม	130
รางจืด	132
ละหุ่ง	134
ลูกใต้ใบ	136

ว่านกีบแรด	138
ว่านน้า	140
ว่านหางจระเข้	142
สบู่ดำ	144
ส้มมือ	146
สมอไทย	148
สมอพิเภก	150
ส้มโอ	152
สะเดา	154
เสลดพังพอน	156
เสี้ยวดอกขาว	158
หญ้าใต้ใบ	160
หญ้าหนวดแมว	162
หนาด	164
หนามกระสุน	166
หมาก	168
หมากดิบน้ำค้าง	170
ทางไหลแดง	172
แห้ม	174
เอื้องหมายนา	176
บรรณานุกรม	178
ดัชนีชื่อวิทยาศาสตร์	188

กระท่อม

ลักษณะของพืช เป็นไม้ยืนต้นขนาดกลาง ลำต้นตรง เปลือกเรียบ สีเทาถึงเทาน้ำตาล ใบ เดี่ยว ออกตรงข้ามแบบคู่ฉาก ใบรูปรีถึงรูปไข่เล็กน้อยหรือรูปไข่กลับ โคนใบมนถึงรูปหัวใจ ปลายใบแหลมเป็นติ่ง เส้นใบเด่นชัด เส้นกลางใบและก้านใบสีแดงเรื่อ ใบด้านล่างบริเวณซอกเส้นใบมีตุ่มลักษณะเป็นขนสั้น ๆ เนื้อใบคล้ายกระดาษ หูใบรูปหอกอยู่ระหว่างโคนก้านใบ หลุดร่วงง่าย ดอก ช่อกระจุกแน่น ทรงกลม ดอกย่อย กลีบเลี้ยงเป็นหลอดสั้นปลายแยกเป็น 5 แฉก กลีบดอก โคนกลีบเชื่อมติดกันเป็นหลอดยาว ปลายแยกเป็นหยักลึก 5 กลีบ สีขาวครีมถึงเหลือง เกสรเพศผู้ 5 อัน เกสรเพศเมีย รั้งไข่อู้อยู่ใต้วงกลีบยอดเกสรเป็นตุ่ม ผล เป็นผลรวม รูปทรงกลม เมล็ดมีปีกบางที่ปลายทั้งสองข้าง⁽⁸⁶⁾

ชื่อวิทยาศาสตร์

Mitragyna speciosa (Korth.) Havil.

วงศ์

RUBIACEAE

ชื่ออื่น ๆ

ท่อม⁽⁴⁵⁾ อีถ่าง^(29, 45)

ประโยชน์ทางยา

ใบ แก้วบิดมูกเลือด ปวดมวน ปวดเบ่ง ปวดท้อง ท้องร่วง ปวดเมื่อยตามร่างกาย ระวังประสาท^(7, 52) ยาโบราณขนานหนึ่ง เรียกว่า “ประสะกระท่อม” ใช้เป็นตัวหลักเท่าของยาทั้งหลาย แก้อาการปวดมวน⁽⁵²⁾

ลักษณะของเครื่องยา ใบแห้ง สีน้ำตาลอมเขียว เนื้อใบค่อนข้างหนา หยาบ กรอบ แตกหักง่าย ชื่นของใบที่สมบูรณ์ โคนใบและปลายใบมน ขอบใบหยัก เส้นใบนูน เห็นชัด สีน้ำตาลแดง มีกลิ่นอ่อน

— 1 เซนติเมตร

กระวาน

ลักษณะของพืช เป็นไม้ล้มลุก ลำต้นมีทั้งส่วนที่อยู่ใต้ดินและส่วนที่อยู่เหนือดิน ใบเดี่ยว เรียงสลับสองระนาบ ใบรูปหอกถึงขอบขนาน ขอบใบเรียบ ปลายใบแหลม โคนใบเรียวโค้งเข้าหาก้านใบ ก้านใบยาว โคนก้านใบแผ่ออกเป็นกาบหุ้มลำต้น ดอก ช่อเชิงลดออกจากเหง้าชูเหนือพื้นดิน ใบประดับโค้งซ้อนสลับกันรองรับดอกย่อยไว้ ดอกย่อย 1-3 ดอก กลีบเลี้ยง โคนกลีบเชื่อมติดกันเป็นหลอด ปลายแยกเป็น 3 แฉก มีขนนุ่ม กลีบดอกสีเหลือง โคนกลีบเชื่อมติดกันเป็นหลอดแคบ ปลายแยกเป็น 3 แฉก เกสรเพศผู้ สมบูรณ์ 1 อัน ที่เป็นหมันเปลี่ยนไปคล้ายกลีบดอก เกสรเพศเมีย รังไข่อยู่ใต้วงกลีบ มี 3 ช่อง เชื่อมติดกัน ผล เป็นผลแห้งแตก ค่อนข้างกลม สีน้ำตาล มี 3 พู ผลอ่อนมีขนและร่วงไปเมื่อแก่ เมล็ดขนาดเล็กจำนวนมาก สีนํ้าตาลเข้ม^(1, 6, 13, 30)

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Amomum testaceum* Ridl.
วงศ์ ZINGIBERACEAE
ชื่ออื่น ๆ กระวานขาว กระวานโพธิ์สัตว์ ปล้าก้อ⁽⁴⁵⁾

ประโยชน์ทางยา

ผล ใช้เป็นเครื่องเทศและแต่งกลิ่นยา⁽³⁰⁾ บรรเทาอาการปวดมวนท้อง แก้ไข้ท้องซึ่ม ขับเสมหะ แก้กตาเจ็บ ตาแฉะ ตามัว บำรุงธาตุ⁽⁵²⁾ ขับพยาธิ รักษาโลหิตเป็นพิษ ขับลม เจริญอาหาร แก้ท้องอืดท้องเฟ้อ^(34, 38) แก้คลื่นเหียนอาเจียน⁽⁴¹⁾

ลักษณะของเครื่องยา ผลแห้ง สีน้ำตาลอ่อน ค่อนข้างกลม ผิวเรียบ ค่อนข้างแข็ง บริเวณปลายผลด้านหนึ่งเป็นขั้ว ผลมีลักษณะเป็นพู ภายในมีเมล็ดจำนวนมาก สีน้ำตาลเข้ม มีกลิ่นเฉพาะ

—|— 1 เซนติเมตร

กรุงเขมา

ลักษณะของพืช เป็นไม้เถา ลำต้นขนาดเล็ก มีขนปกคลุม ใบ เดี่ยว เรียงสลับ ใบรูปหัวใจก้นปิด โคนใบมนตัดหรือเว้าเล็กน้อย ปลายใบแหลม ขอบใบเรียบ มีขนปกคลุมหนาแน่นทั้งสองด้านและตามขอบใบ แต่จะร่วงเมื่อแก่ ดอก แยกเพศ ขนาดเล็กสีเขียวอมเหลืองหรือเหลืองอ่อน ออกที่ง่ามใบ ดอกเพศผู้ ช่อกระจุก กลีบเลี้ยง 4 กลีบ กลีบด้านนอกมีขน กลีบดอก โคนกลีบเชื่อมติดกันเป็นรูปถ้วย เกสรเพศผู้ เชื่อมติดกันเป็นมัด ดอกเพศเมีย ช่อกระจุก กลีบเลี้ยง 1 กลีบ กลีบดอก 1 กลีบ ออกตรงข้ามกับกลีบเลี้ยง และสั้นกว่า เกสรเพศเมีย รังไข่อยู่เหนือวงกลีบ มีขน ปลายเกสรแยก 3 อัน ผลเป็นแบบผลมีเนื้อเมล็ดเดี่ยวแข็ง ค่อนข้างกลม สีแดง มีขน เมล็ดขนาดเล็ก รูปโค้งหรือรูปเกือกม้า ผิวขรุขระ^(30, 79)

ชื่อวิทยาศาสตร์

Cissampelos pareira L.

วงศ์

MENISPERMACEAE

ชื่ออื่น ๆ

เครือหมาน้อย ขงเขมา กั้นปิด สีฟัน^(45, 79)

ประโยชน์ทางยา

ใบ ทาแก้โรคผิวหนัง แก้หิด^(13, 34) ราก บำรุงธาตุ แก้ปวดท้อง
ท้องเสีย ขับปัสสาวะ แก้ไข้และขับ
เสมหะ^(13, 30)

ลักษณะของเครื่องยา ใบแห้ง สีน้ำตาล
อ่อน เนื้อใบค่อนข้างหนา เหนียว หยาบ
ผิวด้านหนึ่งของใบเห็นเส้นใบชัด มีขน
สัมผัสนุ่มมือ ขึ้นของใบที่สมบูรณ์ ใบรูป
หัวใจกั้นปิด โคนใบมนตัดหรือเว้าเล็กน้อย
ปลายใบแหลม ขอบใบเรียบ รากแห้ง สี
น้ำตาล ถูกหั่นเป็นท่อน ผิวเหี่ยวย่น มีร่อง
ตื้นตามยาว ขึ้นที่หั่นตามขวาง เนื้อในสี
น้ำตาลอมเหลือง มีกลิ่นอ่อน

H 1 เซนติเมตร

H 1 เซนติเมตร

กวาวเครือขาว

ลักษณะของพืช เป็นไม้เถา ผลัดใบ ลำต้นเลื้อยพันกับต้นไม้ใหญ่ไปได้ไกลมาก มีหัวใต้ดินขนาดใหญ่ ใบ ประกอบ เรียงสลับ ก้านใบยาว มี 3 ใบย่อย ใบย่อยรูปไข่ โคนใบสอบถึงมน ปลายใบมนถึงเรียวแหลม ขอบใบเรียบ ผิวใบเกลี้ยง ด้านล่างมีขนสั้น ๆ ประปราย หูใบรูปไข่ ดอก เป็นช่อเดี่ยวหรือช่อแยกแขนง ออกตามปลายกิ่ง ก้านช่อดอกยาว ช่อดอกย่อยออกเป็นกระจุก กระจุกละ 3-5 ดอก ใบประดับขนาดเล็ก ดอกย่อยรูปทรงแบบดอกถั่ว กลีบเลี้ยง โคนกลีบเชื่อมติดกันเป็นรูปถ้วย ปลายแยกเป็น 4 แฉก กลีบดอก 5 กลีบ สีน้ำเงินอมม่วง กลีบคู่ล่างติดกันโค้งงอเป็นรูปท้องเรือ เกสรเพศผู้ 10 อัน ก้านชูเกสรเชื่อมติดกันเป็นหลอดยาว เกสรเพศเมีย รังไข่อยู่เหนือวงกลีบ ผล เป็นฝักแบน ผิวเกลี้ยงหรือมีขนสั้น ๆ เมล็ดค่อนข้างกลม สีน้ำตาล^(30, 38)

ชื่อวิทยาศาสตร์

Pueraria candollei var. *mirifica* (Airy Shaw & Suvat.) Niyomdham

วงศ์

LEGUMINOSAE - PAPILIONOIDEAE

ชื่ออื่น ๆ

กวาวเครือ^(30, 45) จานเครือ ทองเครือ⁽³⁸⁾

ประโยชน์ทางยา

รากสะสมอาหาร เป็นยาอายุวัฒนะ ทำให้กระชุ่มกระชวย มีฤทธิ์เหมือนฮอร์โมนเพศหญิง^(30, 38, 54)

ลักษณะของเครื่องยา รากสะสมอาหาร ถูกหั่นเป็นชิ้นบาง ทำให้แห้ง สีขาวนวล ลักษณะเป็นแผ่นเส้นใยอัดกันแน่น เหนียว ฉีกขาดง่าย สัมผัสหยาบ มีกลิ่นอ่อน

H 1 เซนติเมตร

การบูร

ลักษณะของพืช เป็นไม้ยืนต้น กิ่งสีเขียว ผิวมีลายเป็นรอยยาวริขขนาดเล็ก ตาข้างอยู่ตรงซอกใบ มีลักษณะเป็นตุ่ม มีเกล็ดหุ้มซ้อนเหลื่อมกันอยู่ ใบ เดี่ยว เรียงสลับ ใบรูปไข่ รูปไข่กว้าง หรือรูปรี โคนใบเรียวสอบ ปลายใบเรียวแหลม ขอบใบเรียบ เนื้อใบค่อนข้างเหนียว ผิวใบเป็นมัน ด้านล่างนวล เส้นใบที่ออกใกล้โคนใบมีต่อมนูนข้างละอัน ก้านใบยาว ดอก ช่อกระจุกแยกแขนง ใบประดับเรียวยาว ร่วงง่าย มีขนอ่อนนุ่ม ดอกย่อยขนาดเล็ก สีเหลืองอ่อน ก้านดอกสั้น กลีบรวม 6 กลีบ โคนกลีบเชื่อมติดกันเป็นหลอดสั้น ด้านในมีขนอ่อนนุ่ม เกสรเพศผู้ 9 อัน เรียงเป็น 3 วง เกสรเพศเมีย รังไข่อยู่เหนือวงกลีบ ก้านชูเกสรสั้น ผล ค่อนข้างกลม สีเขียวเข้ม และเปลี่ยนเป็นสีดำ มี 1 เมล็ด^(30, 32, 56)

ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Cinnamomum camphora</i> (L.) J. Presl
วงศ์	LAURACEAE
ชื่ออื่น ๆ	พรมเสี้ยน อบเชยญวณ ⁽⁴⁵⁾

ประโยชน์ทางยา

เปลือก แก้วปุดตามเส้นประสาท ข้อบวมเป็นพิษ ปวดยกตาม
กล้ามเนื้อ ปวดร้าวตามเส้นเอ็น ปวดท้อง
ท้องร่วง ขับน้ำเหลือง แก้วโรคตา ถอนพิษ
อักเสบเรื้อรัง ขับเหงื่อ แก้วเลือดลม บำรุง
กำหนด ขับลม ขับเสมหะ⁽³²⁾

ลักษณะของเครื่องยา เปลือกตัน ถูกหั่น
เป็นชิ้นหยาบ ทำให้แห้ง ส่วนที่เป็นเปลือก
นอก มีสีน้ำตาลเกือบดำ ผิวขรุขระมาก
มีรอยแตกเป็นร่องลึก สัมผัสหยาบ ส่วนที่
เป็นเปลือกใน มีสีน้ำตาลส้ม ผิวเรียบกว่า
เปลือกตันค่อนข้างแข็ง กรอบ แตกหักได้ มี
กลิ่นเฉพาะ

— 1 เซนติเมตร

กำแพงเจ็ดชั้น

ลักษณะของพืช เป็นไม้พุ่มขนาดกลาง ลำต้นหรือกิ่งเมื่อตัดตามขวางจะมีลายเป็นวงเรียงเป็นชั้น ๆ ใบ เดี่ยว ออกตรงข้าม ใบรูปไข่หรือรูปไข่กลับ โคนใบสอบ ปลายใบแหลมหรือมน ขอบใบหยัก ก้านใบสั้น ดอก ช่อกระจุกหรือช่อสั้น ๆ ออกตามซอกใบ สีเขียวอมเหลือง ดอกย่อยขนาดเล็ก กลีบเลี้ยง ขนาดเล็ก โคนกลีบเชื่อมติดกันคล้ายจาน ขอบหยัก 5 หยัก กลีบดอก 5 กลีบ แยกจากกัน มีจานฐานดอกคล้ายรูปถ้วย เกสรเพศผู้ ขนาดเล็ก 3 อันติดอยู่ที่ขอบจานฐานดอก เกสรเพศเมีย รังไข่อยู่เหนือวงกลีบ ขนาดเล็ก รูปสามเหลี่ยม ผล แบบมีเนื้อ ค่อนข้างกลมหรือรี ผลอ่อนสีเขียวเมื่อสุกจะมีสีแดงหรือแดงอมส้ม มี 1 เมล็ด^(10, 30, 87)

ชื่อวิทยาศาสตร์

Salacia chinensis L.

วงศ์

CELASTRACEAE

ชื่ออื่น ๆ

ตะลุมบก น้ำนอง ตาไก่ มะต่อมไก่ หลุมนก^(29, 45)

ประโยชน์ทางยา

ต้น แก้วปุดเมื่อย เป็นยาระบาย รักษาโรคตับอักเสบ แก้วหืด แก้วเบาหวาน⁽¹⁰⁾ ฟอกโลหิต แก้วโลหิตเป็นพิษ แก้วปุดตามข้อ แก้วข้อพิการ ขับผายลม ขับโลหิตระดู⁽³⁴⁾

ลักษณะของเครื่องยา ลำต้น ถูกหั่นเป็นชิ้นเฉียง ทำให้แห้ง สีน้ำตาล แข็ง ส่วนที่เป็นเปลือกไม้ สีน้ำตาลเข้มปนขาว ผิวค่อนข้างเรียบ ส่วนที่เป็นเนื้อไม้สีน้ำตาลอ่อน มีลายเป็นวง สีน้ำตาลเข้ม ซึ่งเกิดจากการเรียงสลับกันของเนื้อเยื่อที่มีลักษณะแตกต่างกัน

— 1 เซนติเมตร

กำยาน

ลักษณะของพืช เป็นไม้ยืนต้น ใบ เดี่ยว เรียงสลับ ใบรูปไข่ถึงรูปหอกแกมไข่ เนื้อใบเหนียวคล้ายแผ่นหนัง มีขนสั้นหนานุ่มรูปดาวสีน้ำตาลปกคลุมอยู่หนาแน่น ผิวใบด้านล่างสีออกขาว โคนใบกว้างป้านมนหรือรูปลิ้ม ขอบใบเรียบ ปลายใบเรียวแหลม ดอก ช่อแบบแยกแขนงหรือช่อกระจุก ออกที่ปลายยอดหรือตามซอกใบ กลีบเลี้ยง โคนกลีบเชื่อมติดกัน ปลายแยกเป็น 5 แฉก ผิวกลีบมีขนสั้นรูปดาวปกคลุมหนาแน่น กลีบดอก โคนกลีบเชื่อมติดกันเป็นหลอดรูปประดิ่ง ปลายแยกเป็น 5 แฉก เกสรเพศผู้ 10 อัน ก้านชูเกสรแบน แยกกัน มีขนสั้นรูปดาวหนาแน่น เกสรเพศเมีย รังไข่อยู่เหนือวงกลีบ ยอดเกสรเป็นตุ่ม ผล กลมถึงกลมแป้น มีขนสั้นรูปดาวปกคลุมหนาแน่น ผลแบบแห้งแตกออกเป็น 3 ซีก เมล็ดผิวเกลี้ยง สีน้ำตาล^(4, 30, 82, 87)

ชื่อวิทยาศาสตร์

Styrax benzoides Craib

วงศ์

STYRACACEAE

ชื่ออื่น ๆ

เขว้ ชาตสมิง กำยานญวน กำยานหลวงพระบาง⁽³⁰⁾

ประโยชน์ทางยา

ยางจากต้น แก้ม บำรุงเส้น ละลายก้อนนิ่ว โรคปวดเมื่อย
 ขัดตามข้อต่าง ๆ สมานแผล บำรุงหัวใจ
 ปอดอักเสบ หลอดลมอักเสบ ขับเสมหะ
 แก้น้ำกัดเท้า^(34, 52) ขับเบา ปัสสาวะพิการ
 แผลฝีและแผลสด⁽⁵²⁾ ทาแก้เชื้อรา สมาน
 ท้องเด็ก ขับลมในลำไส้ แก้อืดเพื้อ
 แน่น ทำให้ผายลมหรือเรอ ทาแก้คัน แก้ม
 ลมพิษ⁽⁴⁴⁾

ลักษณะของเครื่องยา ยางจากเปลือก
 ต้น มีสีเหลือง เมื่อเผาไฟมีกลิ่นหอมเฉพาะ

ขมิ้นเครือ

ลักษณะของพืช เป็นไม้เถาขนาดใหญ่ ลำต้นมีเนื้อไม้ น้ำในเถาสีเหลือง ใบเดี่ยว เรียงสลับ ใบรูปไข่หรือไข่กว้าง โคนใบกว้าง ปลายใบแหลม ขอบใบเรียบ มีเส้นใบ 3-5 เส้น ออกจากจุดเดียวกัน ผิวใบเกลี้ยง ไม่มีขน ใบด้านล่างบริเวณซอกเส้นใบมีตุ่มนูน ก้านใบยาว โคนก้านใบโป่งอออก ดอก แยกเพศ อยู่ต่างต้น ช่อแยกแขนง ออกตามง่ามใบหรือตามเถา ช่อดอกย่อยแบบช่อเชิงลด ไม่มีก้านดอกหรือมีแต่สั้นมาก ดอกเพศผู้ กลีบรวม 9-10 กลีบ เรียงเป็น 3 วง เกสรเพศผู้ 9-12 อัน ก้านชูเกสรติดกัน ดอกเพศเมีย กลีบรวม 6 กลีบ เรียงเป็น 2 วง เกสรเพศผู้เป็นหมัน 6 อัน เกสรเพศเมีย รังไข่อยู่เหนือวงกลีบ 3 อัน แยกกัน ผล ออกเป็นช่อ ทรงกลม แบบผลมีเนื้อเมล็ดเดี่ยวแข็ง สีเหลืองถึงดำ เมล็ดรูปโค้ง^(26, 56, 79)

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Arcangelisia flava* (L.) Merr.

วงศ์ MENISPERMACEAE

ชื่ออื่น ๆ ขมิ้นฤาษี ฮับ^(29, 45, 79)

ประโยชน์ทางยา ลำต้น ขับเสมหะ แก้ไข้ ขับลม⁽³⁸⁾ แก้น้ำดีพิการ⁽³³⁾

ลักษณะของเครื่องยา ลำต้น ถูกหั่นเป็น
ชิ้นเฉียง ทำให้เห็น สีสน้ำตาลอมเหลือง
แข็ง ผิวหยาบ มีรูพรุน มีลายตามแนวรัศมี
และตามแนวเส้นรอบวงซ้อนกันหลายชั้น
ซึ่งเกิดจากการเรียงสลับกันของเนื้อเยื่อ
ที่มีลักษณะแตกต่างกัน น้ำหนักเบา มี
กลิ่นอ่อน

— 1 เซนติเมตร

ขลุ

ลักษณะของพืช เป็นไม้พุ่มเตี้ย ใบ เดี่ยว เรียงสลับ ใบรูปไข่กลับหรือรูปไข่ โคนใบเรียวสอบ ปลายใบมน ขอบใบจักฟันเลื่อย แผ่นใบหนา ก้านใบสั้น ดอก ช่อแยกแขนง ออกตามปลายกิ่ง ช่อดอกย่อยเป็นช่อกระจุกแน่น ใบประดับรูปสามเหลี่ยม เรียงเป็นวงซ้อนกันแน่น ฐานช่อดอกกลมแบน กลีบเลี้ยงลดรูปเป็นขนจำนวนมาก ดอกย่อย สีชมพูอมม่วง ดอกที่อยู่รอบนอกเป็นดอกเพศเมีย โคนกลีบเชื่อมติดกันเป็นหลอด ปลายแยกเป็น 3 หยัก ดอกที่อยู่ด้านในเป็นดอกสมบูรณ์เพศ โคนกลีบเชื่อมติดกันเป็นหลอด ปลายแยกเป็น 5 หยัก เกสรเพศผู้ 5 อัน ก้านชูเกสรสีม่วง เชื่อมติดกันเป็นหลอด เกสรเพศเมีย รังไข่อยู่ใต้วงกลีบ ยอดเกสรแยกเป็น 2 แฉก ผล แบบผลแห้งไม่แตก ขนาดเล็ก ปลายข้างหนึ่งมีขนเป็นพู่ มี 1 เมล็ด^(31, 38, 65)

ชื่อวิทยาศาสตร์

Pluchea indica (L.) Less.

วงศ์

COMPOSITAE

ชื่ออื่น ๆ

ขลุ หนวดจ้าว หนวดจ้าว หนาดจ้าว หนาดจ้าว⁽⁴⁵⁾

ประโยชน์ทางยา

ใบ แก้แผลอักเสบ ต้มน้ำดื่มลดน้ำหนัก แก้บิด บิบบดลูก แก้ปาก
 มีกลิ่น ขับเหงื่อ^(38, 40) แก้ปวดเมื่อย มุตกิด
 ระงับกลิ่นตัว⁽³⁸⁾ ขับระดูขาว⁽⁴⁰⁾ รักษา
 ริดสีดวงทวาร ขับนิ่ว เป็นยาอายุวัฒนะ
 สมานภายนอกและภายใน⁽³⁴⁾

ลักษณะของเครื่องยา ใบแห้ง สีน้ำตาล
 อมเขียว เนื้อใบบาง หยาบ ค่อนข้างเหนียว
 ขิ้นของใบที่สมบูรณ์ โคนใบเรียวสอบ
 ปลายใบมน ขอบใบจักฟันเลื่อย มีกลิ่นอ่อน

┆ 1 เซนติเมตร

ข่อย

ลักษณะของพืช เป็นไม้พุ่ม เปลือกต้นสีเทา น้ำยางขาว กิ่งสีน้ำตาล สากคาย มีขนหยาบสั้นสีน้ำตาล ใบ เดี่ยว เรียงเวียนสลับ ใบรูปไข่กลับหรือรูปรี โคนใบสอบเรียว ปลายใบแหลมหรือมน ขอบใบจักฟันเลื่อย ผิวใบมีขนหยาบสากคาย หูใบรูปสามเหลี่ยมปลายแหลมอยู่ตรงซอกใบ ดอก แยกเพศ ออกเป็นช่อ สีเขียวอ่อน ดอกย่อย ก้านดอกสั้นมาก กลีบรวม โคนกลีบเชื่อมติดกันเป็นรูปถ้วย ปลายแยกเป็น 4 แฉก ดอกเพศผู้ ออกเป็นช่อกระจุก เกสรเพศผู้ 4 อัน สีขาว ดอกเพศเมีย ออกเดี่ยวหรืออยู่รวมกัน 2-4 ดอก กลีบรวม 4 กลีบ รังไข่อยู่เหนือวงกลีบ ยอดเกสรแยกเป็น 2 แฉก ผล แบบเนื้อนุ่มเมล็ดเดี่ยวแข็ง ค่อนข้างกลม ปลายบวม โคนผลมีวงกลีบรวมติดคงทน ปลายผลมียอดเกสรเพศเมีย ผลสุกสีเหลืองถึงสีส้ม เมล็ดกลม สีขาวอมเทา มี 1 เมล็ด^(31, 57, 67)

ชื่อวิทยาศาสตร์

Streblus asper Lour.

วงศ์

MORACEAE

ชื่ออื่น ๆ

กักไม้ฝอย ชะโยเส้ ตองชะแห่น ส้มพอ สะนาย^(29, 45)

ประโยชน์ทางยา

ใบ บำรุงธาตุ ขับลม^(34, 38) แก้ก้องอืดท้องเฟ้อ ถอนพิษเบื่อเมา⁽³⁴⁾
เปลือกต้น แก้ก้องร่วง⁽⁴¹⁾ แก้กุดฟัน แก้ก
ไซ้^(10, 31)

ลักษณะของเครื่องยา ใบแห้ง สีเขียวอม
น้ำตาล เนื้อใบค่อนข้างหนา หยาบ กรอบ
แตกหักง่าย ชั้นของใบที่สมบูรณ์ โคนใบ
เรียวสอบ ปลายใบแหลม ขอบใบจักฟัน
เลื่อย ผิวใบด้านหนึ่งเห็นเส้นใบชัด ปลาย
เส้นใบเชื่อมติดกัน สัมผัสหยาบ สากมือ มี
กลิ่นอ่อน เปลือกต้น ถูกหั่นเป็นชิ้นหยาบ
ทำให้แห้ง สีน้ำตาลอ่อน มีลักษณะม้วน
ตามยาว ผิวขรุขระ หยาบ มีรอยแตกเป็น
ร่องตามขวาง แข็ง มีกลิ่นฉุน

H 1 เซนติเมตร

H 1 เซนติเมตร

ขี้เหล็ก

ลักษณะของพืช เป็นไม้ยืนต้น ใบอ่อนสีเขียว ใบ ประกอบแบบขนนกปลายคู่ เรียงสลับ ใบย่อยรูปขอบขนานแกมไข่ ก้านใบสั้น โคนใบมน ปลายใบมนเว้าตื้น มีติ่งเล็ก ๆ ขอบใบเรียบ เนื้อใบหนา ดอก ช่อแยกแขนง ออกตรงปลายกิ่ง ก้านช่อดอกยาว ใบประดับ รูปไข่กลับ ปลายแหลม ก้านดอกย่อยมีขน ดอกย่อย กลีบเลี้ยง 5 กลีบ ชั้นนอก 2 กลีบ มีขน ชั้นใน 3 กลีบ เกสรตัวผู้ กลีบดอกสีเหลือง 5 กลีบ ขนาดไม่เท่ากัน รูปไข่กลับกว้าง โคนกลีบแคบคล้ายเป็นก้านสั้น ๆ ปลายกลีบมน เกสรเพศผู้ 10 อัน ยาวไม่เท่ากันมี 3 แบบ ก้านชูเกสรยาว 2 อัน สั้น 5 อัน อีก 3 อัน ลดรูป เกสรเพศเมีย รังไข่อยู่เหนือวงกลีบ ยาวเรียวโค้ง มีขนสั้นนุ่ม ผล เป็นฝักแบบแห้งแตกสองแนว รูปขอบขนานแบน ปลายแหลม สีน้ำตาล ฝักแก่โค้งงอเป็นคลื่น เมล็ดแบน รูปไข่ สีน้ำตาลเป็นเงา มีจำนวนมาก^(31, 77)

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Senna siamea* (Lam.) H.S.Irwin & Barneby
 วงศ์ LEGUMINOSAE - CAESALPINIOIDEAE
 ชื่ออื่น ๆ ขี้เหล็กบ้าน ขี้เหล็กใหญ่ ขี้เหล็กแก่น⁽⁴⁵⁾

ประโยชน์ทางยา ใบ เป็นยาระบาย⁽⁹⁾ แก่ระดูขาว แก้นิ่ว ขับปัสสาวะ^(9, 34, 52)

ลักษณะของเครื่องยา ใบแห้ง สีน้ำตาล
 เนื้อใบบาง ผิวหยาบ กรอบ แตกหักง่าย
 ชั้นของใบที่สมบูรณ์ โคนใบมน ปลายใบ
 เรียวมนมีติ่งแหลม ขอบใบเรียบ ด้านท้อง
 ใบเห็นเส้นกลางใบชัด สีน้ำตาลเข้ม มี
 กลิ่นอ่อน

— 1 เซนติเมตร

ขี้เหล็กเลือด

ลักษณะของพืช เป็นไม้ต้นหรือไม้พุ่ม ใบอ่อนสีแดงเรื่อ ๆ ใบ ประกอบแบบขนนก ปลายคู้ เรียงสลับ ก้านใบสีน้ำตาล ใบย่อยรูปขอบขนานแกมไข่ ก้านใบย่อยสั้น โคนใบมน ปลายใบแหลมหรือมนมีติ่งแหลมเล็ก ๆ ผิวใบมีขนนุ่มทั้งสองด้าน ดอก ช่อแยกแขนง ออกตรงปลายกิ่ง ก้านช่อดอกยาว มีขนนุ่ม ใบประดับรูปไข่ ปลายแหลม ดอกย่อย กลีบเลี้ยง 5 กลีบ ชั้นนอก 2 กลีบ มีขน ชั้นใน 3 กลีบ เกสรตัวผู้ 5 กลีบ ดอก สีเหลือง 5 กลีบ ขนาดไม่เท่ากัน รูปไข่กลับกว้าง โคนกลีบแคบคล้ายเป็นก้านสั้น ๆ ปลายกลีบมน เกสรเพศผู้ 10 อัน ยาวไม่เท่ากัน มี 3 แบบ ก้านเกสรยาว 2 อัน สั้น 5 อัน อีก 3 อันลดรูป เกสรเพศเมีย รังไข่ อยู่เหนือวงกลีบ ยาวเรียวโค้ง มีขนสั้นนุ่ม ผล แบบแห้งแตกสองแนว ผลอ่อนมีสีแดงเรื่อ ๆ รูปขอบขนาน ตรง แบน เมล็ดแบน รูปไข่ สีน้ำตาล จำนวนมาก^(31, 77)

ชื่อวิทยาศาสตร์

Senna timoriensis (DC.) H.S.Irwin & Barneby

วงศ์

LEGUMINOSAE - CAESALPINIOIDEAE

ชื่ออื่น ๆ

ขี้เหล็กแดง ข่าขี้เหล็ก มะเกลือเลือด ขี้เหล็กคันขั่ง⁽⁴⁵⁾

ประโยชน์ทางยา

แก้ท้องผูก ใช้กับสตรีที่ประจำเดือนผิดปกติ ขับปัสสาวะ ไตพิการ^(10, 41, 52)บำรุงโลหิต ปวดเมื่อยบั้นเอว^(10, 52) เปลือก
ต้น แก้กั๊ก^(41, 52)

H 1 เซนติเมตร

ลักษณะของเครื่องยา แก้ เป็นส่วน
ของเนื้อไม้จากลำต้นถูกสับเป็นชิ้นหยาบ
สีน้ำตาล ผิวหยาบเป็นเส้น เหลืองแสงเล็กน้อย เปลือกต้น ถูกหั่นเป็นชิ้นหยาบ ทำให้
แห้ง สีน้ำตาลอมเทา ผิวขรุขระ มีรอยแผล
ลักษณะเป็นตุ่มกระจายอยู่ทั่วไป ผิวอีกด้าน
หนึ่งสีน้ำตาลอมเหลือง ลักษณะเป็นเส้นไม้
น้ำหนักเบา มีกลิ่นอ่อน

H 1 เซนติเมตร

คณฑา

ลักษณะของพืช เป็นไม้พุ่ม แตกกิ่งใกล้โคนต้นหนาแน่น ลำต้นและกิ่งแผ่กว้าง มีหนามขนาดใหญ่ปลายแหลม ยอดอ่อนมีสีแดง ใบ ประกอบแบบขนนกปลายคี่ เรียงสลับ แกนกลางมีปีก ก้านใบสีแดงเรื่อ ๆ ใบย่อยเรียงตรงข้าม รูปรีหรือรูปขอบขนานหรือรูปสี่เหลี่ยมข้าวหลามตัด โคนใบสอบ ปลายใบแหลม ขอบใบหยักเป็นคลื่น ดอก ช่อแยกแขนงสีแดง ออกที่ซอกใบใกล้ปลายกิ่ง ดอกย่อย กลีบเลี้ยง โคนกลีบเชื่อมติดกัน ปลายแยกเป็น 4-5 แฉก กลีบดอก 4-5 กลีบ รูปขอบขนาน กลีบดอกด้านในสีขาว ด้านนอกสีแดง เกสรเพศผู้ 10 อัน ก้านชูเกสรยาว สีขาว มีขน เกสรเพศเมีย รังไข่อยู่เหนือวงกลีบ ผนังหยักเป็นพูเล็กน้อย จานฐานดอกรูปถ้วย ก้านชูเกสรมีขนสั้นนุ่ม ผล ทรงกลมกว้าง ผิวเรียบ ผนังผลหนา เปลือกในแข็ง⁽⁷⁵⁾

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Harrisonia perforata* (Blanco) Merr.

วงศ์ RUTACEAE

ชื่ออื่น ๆ สีสันคนทา กะลันทา จี หนามจี^(29, 45)

ประโยชน์ทางยา ทั้งต้น แก้ไข้ทุกชนิด แก้อ่อนในกระหายน้ำ แก้บิด ท้องเสีย⁽³⁴⁾

ลักษณะของเครื่องยา ลำต้น ถูกหั่นเป็นท่อนทำให้แห้ง สีน้ำตาล รูปร่างเป็นท่อนกลม ผิวมีตุ่มขนาดเล็กสีน้ำตาลกระจายทั่วไป มีหนามลักษณะเป็นตุ่มขนาดใหญ่แข็ง ตรงปลายเป็นติ่งแหลมคม

— 1 เซนติเมตร

คำรอก

ลักษณะของพืช เป็นไม้ยืนต้น เปลือกต้นสีดำ หนา มีลายเป็นร่องลึก ใบ เดี่ยว เรียงสลับ ใบรูปรี โคนใบมน ปลายใบแหลม ขอบใบเรียบ แผ่นใบเหนียวคล้ายแผ่นหนัง ดอก ช่อกระจະ มีขนยาวห่างปกคลุม ดอกย่อยสมบูรณ์เพศ กลีบเลี้ยง รูปไข่ โคนกลีบเชื่อมติดกัน ปลายแยกเป็น 5 แฉก ติดทน ผิวกลีบด้านนอกมีขนยาวห่าง ด้านในผิวเกลี้ยง กลีบดอกสีขาว 5 กลีบ ผิวกลีบด้านนอกมีขนยาวห่าง ด้านในมีขนสั้นหนา เกสรเพศผู้ 10 อัน เรียงเป็น 2 วง โคนเชื่อมติดกัน เกสรเพศเมีย รังไข่อยู่เหนือวงกลีบ รังไข่แบบเฉียง ภายในมี 1 ช่อง ผิวรังไข่มีขนยาว ก้านชูเกสรเรียว ผล แก่แตกแนวเดียว รูปไข่ สีน้ำตาล มีขนสั้นนุ่ม ผนังแข็ง เมล็ดสีดำ มัน มีเยื่อหุ้มสีส้มแดง⁽⁷⁵⁾

ชื่อวิทยาศาสตร์

Ellipanthus tomentosus Kurz

วงศ์

CONNARACEAE

ชื่ออื่น ๆ

ตานกกด หมาตายทากลาก จันนกกด ช้างน้ำว^(45, 75)

ประโยชน์ทางยา

เนื้อไม้ ถ่ายพิษเสมหะและโลหิต แก้ปวดเมื่อย ปวดท้อง คลาย
 อาการเกร็งของกล้ามเนื้อท้อง โรคเกี่ยวกับ
 ทางเดินปัสสาวะ⁽³⁴⁾ เปลือกต้นและแก่น
 ต้มน้ำดื่มแก้ไตพิการ⁽¹⁰⁾

ลักษณะของเครื่องยา ลำต้น ถูกหั่นเป็น
 ท่อน ทำให้เห็น ส่วนของเปลือกไม้สีน้ำตาล
 เทา ผิวขรุขระเป็นร่องลึกตามยาว เปลือก
 หนา แข็ง เปลือกด้านในสีน้ำตาลแดง ส่วน
 ที่เป็นเนื้อไม้สีน้ำตาลอ่อน ชั้นที่ถูกหั่นตาม
 ขวางมีลายเป็นวงจาง ๆ ผิวเรียบ แข็ง มี
 กลิ่นอ่อน

— 1 เซนติเมตร

คูน

ลักษณะของพืช

เป็นไม้ยืนต้นขนาดกลาง ผลัดใบ เปลือกเกลี้ยงสีเทา ใบประกอบแบบขนนกปลายคู่ เรียงสลับ ใบย่อยรูปขอบขนานแกมรูปไข่ โคนใบมน ปลายใบแหลม ขอบใบเรียบ แผ่นใบบาง เกลี้ยง หูใบขนาดเล็ก ร่วงง่าย ดอก ช่อกระจจะห้อยลง ค่อนข้างโปร่ง ออกที่ซอกใบ ใบประดับร่วงง่าย ดอกย่อยกลีบเลี้ยง 5 กลีบ ด้านนอกมีขนนุ่ม กลีบดอกสีเหลือง 5 กลีบ ขนาดเกือบเท่ากัน รูปไข่แกมขอบขนานหรือรูปไข่กลับ โคนกลีบแคบคล้ายก้านสั้น ๆ ปลายกลีบมน เกสรเพศผู้ 10 อัน ยาวไม่เท่ากัน มี 3 แบบ ก้านชูเกสรยาว 3 อัน สั้น 4 อัน อีก 3 อัน ลดรูป เกสรเพศเมีย รังไข่อยู่เหนือวงกลีบ เรียวโค้ง มีขนสั้นนุ่ม ผล เป็นฝักรูปทรงกระบอกยาว ผิวเกลี้ยง สีน้ำตาลดำ เนื้อในฝักสีดำ เป็นมันเงา มีผนังกันเป็นช่องตามขวางของฝัก เมล็ดรีแบน สีน้ำตาลเป็นมัน (27, 56, 63)

ชื่อวิทยาศาสตร์

Cassia fistula L.

วงศ์

LEGUMINOSAE – CAESALPINIOIDEAE

ชื่ออื่น ๆ

ราชพฤกษ์ ชัยพฤกษ์ ลมแล้ง^(29, 45)

ประโยชน์ทางยา

เนื้อในฝัก แก่ท้องผูก ขับเสมหะ⁽⁹⁾

ลักษณะของเครื่องยา เนื้อในฝัก ทำให้
แห้ง มีสีดำ เป็นมันเงา มีลักษณะเหนียวจับ
กันเป็นก้อน มีกลิ่นฉุนเปรี้ยว

— 1 เซนติเมตร

เจตมูลเพลิงขาว

ลักษณะของพืช เป็นไม้พุ่มขนาดเล็ก ตั้งตรงหรือเอน ลำต้นกลม ผิวเรียบ สีเขียว เข้ม ใบ เดี่ยว เรียงสลับ ใบรูปไข่ โคนใบมน ปลายใบแหลม ขอบใบเรียบ เนื้อใบบาง ผิวใบด้านล่างมีรอยปะเป็นจุดสีเทา ดอก ช่อกระจจะ ออกที่ปลายกิ่ง ดอกบานจากโคนไปยังปลาย ช่อ ช่อดอกยาว ก้านดอกย่อยสั้น มีกลีบประดับรองรับ กลีบเลี้ยงสีเขียว โคนกลีบเชื่อมติดกัน ปลายแยกเป็น 5 แฉก มีต่อมลักษณะเป็นขนยาวปลายเป็นตุ่มสร้างน้ำเหนียว กลีบดอกสีขาว โคนกลีบเชื่อมติดกันเป็นหลอดยาว ปลายแยกบานออกเป็น 5 กลีบ เกสรเพศผู้ 5 อัน อับเรณูสีม่วง มีลักษณะเป็นแถบอยู่ตรงปลายหลอดของกลีบดอก เกสรเพศเมีย รังไข่ อยู่เหนือวงกลีบ มีก้านชูเกสรสั้น รังไข่และก้านเกสรมีผิวเกลี้ยง ผล เป็นฝักรูปขอบขนาน มีร่องตามยาว และมีกลีบเลี้ยงติดอยู่ เมื่อแห้งจะแตกตามขวาง⁽⁵⁷⁾

ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Plumbago zeylanica</i> L.
วงศ์	PLUMBAGINACEAE
ชื่ออื่น ๆ	ปิดปิวขาว ตั้งชู้อ้วย ^(32, 45) แปะฮวยตั้ง ตอชวา ⁽³²⁾

ประโยชน์ทางยา ราก กระจายลม บำรุงธาตุไฟ แก้กิดสีดวงทวารหนัก⁽²⁸⁾ แก้บวม แก้कुटहरาด⁽⁵²⁾

ลักษณะของเครื่องยา ราก ถูกหั่นเป็นท่อน ทำให้แห้ง สีน้ำตาล แข็ง มีลักษณะเป็นท่อนยาว ผิวเหี่ยวย่น เป็นร่องตื้นตามยาว มีตุ่มนูนเล็ก ๆ ค่อนข้างแข็งกระจายอยู่ทั่วไป ซินของรากที่ถูกหั่นตามขวางมีเนื้อไม้สีน้ำตาลอ่อน มีลายเป็นวงจาง ๆ มีกลิ่นอ่อน

— 1 เซนติเมตร

เจตมูลเพลิงแดง

ลักษณะของพืช เป็นไม้พุ่มขนาดเล็กมีกิ่งออกจากโคนต้น ลักษณะตั้งตรงหรือเอน ลำต้นกลม ผิวเรียบ ที่ซอกมีสีแดง ใบ เดี่ยว เรียงสลับ ใบรูปไข่แกมรีหรือรูปขอบขนาน โคนใบมน ปลายใบแหลม ขอบใบเรียบ ดอก ช่อกระจจะหรือช่อเชิงลด ออกที่ปลายกิ่ง ดอกบานจากโคนไปยังปลายช่อ ช่อดอกยาว ดอกย่อยไม่มีก้าน มีกลีบประดับและกลีบประดับย่อยรองรับ กลีบเลี้ยงสีแดง โคนกลีบเชื่อมติดกันเป็นหลอด มีต่อมลักษณะเป็นขนยาวปลายเป็นตุ่มสร้างน้ำเหนียว กลีบดอกสีแดง โคนกลีบเชื่อมติดกันเป็นหลอดยาว ปลายแยกบานออกเป็น 5 กลีบ เกสรเพศผู้ 5 อัน อับเรณูสีขาว มีลักษณะเป็นแถบอยู่ตรงปลายหลอดของกลีบดอก เกสรเพศเมีย รั้งไข้อยู่เหนือวงกลีบ ก้านชูเกสรสั้น ผล เป็นฝัก เมื่อแห้งจะแตกตามขวาง^(26, 57)

ชื่อวิทยาศาสตร์

Plumbago indica L.

วงศ์

PLUMBAGINACEAE

ชื่ออื่น ๆ

ปิตปิวแดง ไฟใต้ดิน คุยวู้ ตั้งชู้โว อูบะกุจ๊ะ^(26, 45)

ประโยชน์ทางยา

ราก ขับประจำเดือน กระจายลม บำรุงธาตุ รักษาโรคริดสีดวง
ทวาร⁽⁹⁾ แก้ก้อนอืด ท้องเฟ้อ ปวดเสียด แน่นหน้าอก⁽¹³⁾

ลักษณะของเครื่องยา ราก ถูกหั่นเป็น
ท่อน ทำให้แห้ง สีน้ำตาลเข้มถึงเกือบดำ มี
ลักษณะเป็นท่อนกลมยาว คดไปมา ผิวเป็น
ร่องตื้นตามยาว แข็ง มีกลิ่นอ่อน

— 1 เซนติเมตร

แจง

ลักษณะของพืช เป็นไม้ยืนต้นขนาดกลาง กิ่งก้านเกลี้ยง มีใบเกล็ดที่โคนกิ่ง ใบประกอบแบบนิ้วมือ เรียงสลับ แกนก้านใบยาว มีใบย่อย 3-5 ใบ ก้านใบย่อยสั้น ใบย่อยรูปไข่กลับแกมรูปขอบขนาน โคนใบเรียวสอบ ปลายใบป้านเว้าเล็กน้อย ขอบใบเรียบ เนื้อใบค่อนข้างเหนียว ดอก ช่อเชิงหลั่น ออกที่ปลายกิ่งหรือซอกใบ ก้านดอกยาว ไม่มีกลีบดอก กลีบเลี้ยง 4 กลีบ สีเขียวอ่อน รูปขอบขนาน ปลายกลีบแหลม ผิวกลีบเกลี้ยง มีขนนุ่มที่ขอบ เกสรเพศผู้ 10 อัน ก้านชูเกสรยาว เกสรเพศเมีย รังไข่อยู่เหนือวงกลีบ ยอดเกสรเป็นตุ่ม ติดบนรังไข่รูปทรงกระบอก ก้านชูรังไข่ยาว ผล สดทรงรีหรือกลม ก้านผลยาว มีกลีบเลี้ยงติดอยู่ ผลเมื่อสุกมีสีเหลืองเข้ม เมล็ดรูปไต^(10, 79)

ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Maerua siamensis</i> (Kurz) Pax
วงศ์	CAPPARACEAE
ชื่ออื่น ๆ	แกง ^(45, 79)

ประโยชน์ทางยา ใบ แก้วพันผูก ดิซ่าน หน้ามิด ตาฟาง ไซ้จับสั้น⁽³⁴⁾

ลักษณะของเครื่องยา ใบแห้ง สีน้ำตาล เนื้อใบหนา เหนียว สัมผัสหยาบ ชิ้นของใบที่สมบูรณ์ โคนใบเรียวสอบ ปลายใบป้าน มนเว้าเล็กน้อย ขอบใบเรียบ มีกลิ่นอ่อน

┆ 1 เซนติเมตร

ข้าวพลู

ลักษณะของพืช เป็นไม้ล้มลุก ลำต้นตั้งตรงหรือเลื้อยไปตามพื้นดินมีไหลงอกเป็นต้นใหม่ได้ ลำต้นมีข้อบวมพอง ใบ เดี่ยว เรียงสลับ ใบรูปหัวใจแกมรูปไข่ โคนใบเฉียงปลายใบแหลม ขอบใบเรียบ เส้นใบออกจากจุดเดียวกันที่โคนใบหรือสองข้างของเส้นกลางใบแบบขนนก ผิวใบล่างมีขนนุ่มปกคลุมตามเส้นใบ เนื้อใบเป็นคลื่น ดอก ช่อเชิงลด ออกตามซอกใบและที่ปลายยอด ช่อดอกตั้งขึ้น มีดอกย่อยจำนวนมากอัดแน่นบนแกนทรงกระบอก ดอกย่อยแยกเพศ ไม่มีก้าน แต่ละดอกรองรับด้วยใบประดับรูปกลมสีขาว ไม่มีกลีบรวม ดอกเพศผู้ มีเกสรเพศผู้ 2-3 อัน ก้านชูเกสรสั้น ดอกเพศเมีย รังไข่อยู่เหนือวงกลีบ ไม่มีก้าน ยอดเกสรแยกเป็น 3-4 แฉก ผล อัดแน่นบนแกนทรงกระบอก เป็นผลมีเนื้อเมล็ดเดียวแข็ง ขนาดเล็ก สีเขียว⁽⁵⁶⁾

ชื่อวิทยาศาสตร์

Piper sarmentosum Roxb.

วงศ์

PIPERACEAE

ชื่ออื่น ๆ

ชะพลู⁽²⁹⁾ นมวา ผักปुนา ผักพลูนก พลูลิง เย่เที้ย⁽⁴⁵⁾

ประโยชน์ทางยา

ใบ ทำให้เจริญอาหาร ขับเสมหะ^(34, 40) ขับลม^(9, 15) ราก ขับเสมหะ
ขับลมในลำไส้⁽³⁴⁾ บำรุงธาตุ^(15, 40)

┆ 1 เซนติเมตร

ลักษณะของเครื่องยา ใบแห้ง สีน้ำตาล เข้มเกือบดำ แตกหักเป็นชิ้นหยาบ เนื้อใบ บาง กรอบ แตกหักง่าย ชื่นของใบที่ สมบูรณ์ โคนใบเฉียง ปลายใบแหลม ขอบ ใบเรียบ เส้นใบเห็นชัดแตกออกจากโคนใบ มีกลิ่นฉุน ราก ถูกหั่นเป็นชิ้นหยาบ ทำให้ แห้ง สีน้ำตาล มีลักษณะเป็นเส้นขนาดเล็ก คดไปมา เหนียว มีกลิ่นเล็กน้อย

┆ 1 เซนติเมตร

ชิงช้าชาลี

ลักษณะของพืช เป็นไม้เถา ลำต้นมีขนาดเล็ก ไม่มีขน มีรอยแตกเป็นปุ่มนูน กระจายทั่วลำต้น ใบ เดี่ยว เรียงสลับ ใบรูปหัวใจ ปลายใบแหลม ขอบใบเรียบ มีเส้นใบ ออกจากโคนใบ 3-5 เส้น และมีตุ่มใบอยู่เป็นคู่ที่ซอกเส้นใบ ก้านใบยาว ส่วนโคนก้านใบโป่ง เป็นข้องอ ดอก ออกเป็นช่อตามซอกใบ ดอกแยกเพศ ดอกเพศผู้ กลีบเลี้ยง 6 กลีบ กลีบ ดอก 6 กลีบ รูปไข่กว้างแกมรูปรีมน ด้านข้างม้วนเข้า ส่วนโคนคล้ายเป็นก้านกลีบ ผิวกลีบ ด้านนอกมีปุ่มขนาดเล็ก เกสรเพศผู้ 6 อัน แยกกัน ดอกเพศเมีย รังไข่อยู่เหนือวงกลีบ รูปรี โค้ง มี 3 อัน แยกกัน ยอดเกสรเป็นแฉกโค้งลง ผล ออกเป็นช่อแบบผลมีเนื้อเมล็ดเดี่ยวแข็ง เปลือกผลหนา ผลอ่อนสีเขียวเมื่อสุกมีสีเหลือง เมล็ดรูปรีกว้าง สีเทาอ่อนข้างดำ^(17, 79)

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Tinospora baenzigeri* Forman

วงศ์ MENISPERMACEAE

ชื่ออื่น ๆ จุ่งจะลิงตัวแม่^(17, 45, 79) จุ่งจาลิง⁽⁷⁹⁾

ประโยชน์ทางยา เถาหรือลำต้นสด แก้ไข้^(9, 17) บำรุงธาตุ เจริญอาหาร^(9, 18)

ลักษณะของเครื่องยา ลำต้น ถูกหั่นเป็น
ชิ้นเฉียง ทำให้เห็น สีน้ำตาล แข็ง ส่วนของ
เปลือก สีน้ำตาล ผิวหยาบ เป็นร่องตื้น
ตามยาว มีตุ่มขนาดเล็กสีน้ำตาลอ่อน
กระจายทั่วไป ส่วนของเนื้อไม้ สีน้ำตาล
อ่อน สัมผัสหยาบ มีรูพรุน มีร่องทำให้เกิด
ลายตามแนวรัศมี มีกลิ่นอ่อน

— 1 เซนติเมตร

ชุมเห็ดเทศ

ลักษณะของพืช

เป็นไม้พุ่ม แตกกิ่งออกด้านข้างในแนวนอน ขนานกับพื้น ใบ ประกอบแบบขนนกปลายคู่ เรียงสลับ ก้านใบยาวเป็นเหลี่ยม สีน้ำตาลอมส้ม หูใบสีน้ำตาล คล้ายตั้งรูปสามเหลี่ยม ติดทน ใบย่อยมีขนนุ่ม ใบรูปไข่กลับแกมขอบขนาน โคนใบมน ปลายใบมนหรือเว้ามีติ่งเล็กแหลม ขอบใบเรียบ ดอก ช่อกระจະ สีเหลือง ออกที่ซอกใบ ใบประดับร่วงง่าย ดอกย่อย กลีบเลี้ยง 5 กลีบ กลีบดอก 5 กลีบ รูปไข่เกือบกลมหรือรูปช้อน โคนกลีบแคบคล้ายก้านสั้น เกสรเพศผู้ 10 อัน มี 3 แบบ ยาว 3 อัน ขนาดไม่เท่ากัน สั้น 4 อัน ลดรูป 3 อัน เกสรเพศเมีย รังไข่อยู่เหนือวงกลีบ เรียวกัง ผล เป็นฝักสี่เหลี่ยม ค่อนข้างยาว มีคريبข้างฝักตามยาว ฝักแก่สีน้ำตาลดำ แตกตามยาว มีเมล็ดมาก เมล็ดรูปคล้ายสี่เหลี่ยม แป้น ผิวมัน เปลือกแข็ง หนา สีน้ำตาล^(11, 17, 56)

ชื่อวิทยาศาสตร์

Senna alata (L.) Roxb.

วงศ์

LEGUMINOSAE - CAESALPINIOIDEAE

ชื่ออื่น ๆ

ชุมเห็ดใหญ่ ชีคาก ลับมีนหลวง หมากกะลิงเทศ⁽⁴⁵⁾

ประโยชน์ทางยา

ใบ แก่ท้องผูก⁽¹⁷⁾ ถ่ายพยาธิ ขับปัสสาวะ รักษาโรคผิวหนังชนิด
กลาก⁽³²⁾ เมล็ด ถ่ายพยาธิ แก่ท้องผูก รักษา
โรคผิวหนัง^(18, 32)

| 1 เซนติเมตร

ลักษณะของเครื่องยา ใบ ถูกหั่นเป็นชิ้น
หยาบ ทำให้แห้ง สีน้ำตาล ผิวใบอ่อน สัมผัส
หยาบ แตกหักง่าย ชิ้นของใบที่สมบูรณ์
โคนใบมน ปลายใบมนหรือเว้าตื้น มีติ่ง
เล็กแหลม ขอบใบเรียบ เส้นใบเห็นชัด
มีกลิ่นอ่อน เมล็ด สีน้ำตาลดำ ขนาดเล็ก
รูปคล้ายหยดน้ำค่อนข้างเหลี่ยมแบน แข็ง
ผิวเรียบไม่สม่ำเสมอ

| 1 เซนติเมตร

คองคิง

ลักษณะของพืช เป็นไม้ล้มลุก เถาพันกับต้นไม้อื่น มีรากอวนน้ำทรงกระบอกโค้ง ใบ เดี่ยว เรียงสลับหรือเรียงเป็นวงรอบข้อ 1-3 ใบ ใบรูปหอก ปลายใบยาวเรียวแหลม อกเปลี่ยนเป็นมือเกาะพัน ขอบใบเรียบ ดอก เดี่ยว ขนาดใหญ่ สีสดใส ออกตามซอกใบใกล้ ปลายกิ่ง ก้านดอกยาวติดแบบห้อยลง กลีบรวม 6 กลีบ รูปร่างยาวรี ขอบหยักเป็นคลื่น มีสี แดงด้านบน หรือตามขอบกลีบ มีสีเหลืองด้านล่าง หรือสีแดงทั้งดอก เกสรเพศผู้ 6 อัน ก้านชูเกสรยาว แผ่ออกจากกันเป็นแนวรัศมี มีอับเรณูขนาดใหญ่สีเหลืองติดที่ปลายก้าน เกสรเพศเมีย รังไข่อยู่เหนือวงกลีบ ก้านเกสรยาว ยอดเกสรปลายแยกเป็น 2 แฉก ผล รูป ขอบขนาน ผลแห้งแตกตามรอยประสาน เมล็ดกลม สีแดงส้มจำนวนมาก^(58, 84)

ชื่อวิทยาศาสตร์

Gloriosa superba L.

วงศ์

COLCHICACEAE

ชื่ออื่น ๆ

หัวขวาน ก้ามปู คมขวาน บ้องขวาน ดาวดึงส์⁽⁴⁵⁾

ประโยชน์ทางยา

ราก เป็นยาแก้ปวดตามข้อ⁽⁹⁾ รักษาโรคเรื้อน แก้कुตทะเลบาด
แก้เสมหะ ฝนน้ำทาแก้พิษ แมลงสัตว์กัดต่อย^(19, 52) ควรใช้อย่างระมัดระวังเพราะมีพิษสูง

ลักษณะของเครื่องยา รากแห้ง สีน้ำตาล
อ่อน มีลักษณะเป็นท่อน คดงอ ส่วนที่เป็น
เปลือกรากบาง เหนียวมัน ลอกหลุดได้ง่าย
เห็นส่วนที่อยู่ด้านในสีน้ำตาลเข้ม แข็ง
มีกลิ่นอ่อน

— 1 เซนติเมตร

ดีปลี

ลักษณะของพืช เป็นไม้เลื้อย ยึดเกาะ ลำต้นค่อนข้างกลม ผิวเรียบ ข้อมีลักษณะโป่งพองและมีรากเกาะพัน ใบ เดี่ยว เรียงสลับ ใบรูปไข่แกมขอบขนานหรือรูปไข่รียาว โคนใบเฉียงมนหรือแหลม ปลายใบแหลม ขอบใบเรียบ ผิวใบด้านบนมัน เส้นใบที่บริเวณโคนใบมี 3-5 เส้น ก้านใบมีสีแดงเรื่อ ๆ ดอก ช่อเชิงลด ออกตามซอกอยู่ตรงข้ามกับใบ มีดอกย่อยอัดแน่นบนแกนทรงกระบอก ช่อดอกตั้งตรง ดอกย่อยแยกเพศ ดอกมีขนาดเล็ก แต่ละดอกรองรับด้วยใบประดับรูปกลม ไม่มีกลีบรวม เกสรเพศผู้ 2 อัน ก้านชูเกสรสั้นมาก เกสรเพศเมีย 1 อัน รังไข่เหนียววงกลีบ ยอดเกสรเพศเมียแยกเป็น 2-3 แฉก ผล รูปร่างค่อนข้างกลม อัดแน่นบนแกนทรงกระบอก มีสีเขียว เมื่อแก่จะมีสีแดงสด^(11, 17, 56)

ชื่อวิทยาศาสตร์

Piper retrofractum Vahl

วงศ์

PIPERACEAE

ชื่ออื่น ๆ

ดีปลีเชือก ประดงข้อ ปานนุ^(17, 34)

ประโยชน์ทางยา

ข้อผล ช่วยขับลม แก้ปวดฟัน⁽¹²⁾ แก้ปวดท้อง จุกเสียด ท้องอืด
 ท้องเฟ้อ คลื่นไส้อาเจียน⁽¹⁷⁾ แก้ไอ ขับ
 เสมหะ^(13, 17) แก้ท้องเสีย⁽⁹⁾

ลักษณะของเครื่องยา ข้อผลแห้ง มีสี
 น้ำตาลดำ รูปทรงกระบอกปลายเรียว ผิว
 ขรุขระ แข็ง มีกลิ่นเฉพาะ

— 1 เซนติเมตร

ตานหม่อน

ลักษณะของพืช เป็นไม้พุ่มรอเลื้อย ลำต้นขึ้นไม่เป็นระเบียบ กิ่งก้านเรียวยาว มีขนสีเงินปกคลุมหนาแน่น ใบ เดี่ยว เรียงสลับ ใบรูปไข่หรือรูปไข่กลับ โคนใบป้านมน ปลายใบป้านมน ขอบใบเรียบหรือเป็นจักฟันเลื่อยห่าง ๆ เนื้อใบคล้ายแผ่นหนัง ผิวใบด้านบนเกลี้ยง ด้านล่างมีขนสีเงินปกคลุมหนาแน่น ดอก ช่อแยกแขนง ออกที่ปลายกิ่งหรือตามซอก ก้านใบ ช่อดอกย่อย ติดเรียงแบบช่อเชิงหลั่น แต่ละช่อมีดอกย่อย 3-5 ดอก ดอกสีม่วง แล้วเปลี่ยนเป็นสีขาว ใบประดับรูปรี ปลายป้านมน มีขนสั้นนุ่มปกคลุม กลีบเลี้ยงมีลักษณะเป็นเส้น กลีบดอก โคนกลีบเชื่อมติดกันเป็นหลอด ปลายแยกเป็น 5 แฉก เกสรเพศผู้ 5 อัน ก้านชูเกสรเชื่อมติดกันเป็นหลอด เกสรเพศเมีย รังไข่อยู่ใต้วงกลีบ ก้านชูเกสรห้อยเล็กแยกเป็น 2 แฉก โค้งงอ ผล เป็นผลแห้งไม่แตก รูปทรงกระบอก แบนข้าง มีสันตามยาว ปลายข้างหนึ่งมีขนเป็นพู่ยาว ภายในมี 1 เมล็ด⁽⁶¹⁾

ชื่อวิทยาศาสตร์

Vernonia elliptica DC.

วงศ์

COMPOSITAE

ชื่ออื่น ๆ

ข้าหมักตลอด ตานค้อน ตานหม่น ลีกวัญญ⁽⁴⁵⁾

ประโยชน์ทางยา

ใบ แก้พิษตานซาง บำรุงผิวหนังให้ชุ่มชื้น คุมธาตุ⁽³⁸⁾ เป็นยาเบื่อพยาธิ แก้ตานซางสำหรับเด็ก รักษาฝีไส้⁽¹²⁾

ลักษณะของเครื่องยา ใบแห้ง สีเขียวซีด เนื้อใบค่อนข้างหนา เหนียว ผิวใบด้านหนึ่งสีนวล เงาม เกลือบแสง มีขนปกคลุม เห็นเส้นใบชัด ชี้นของใบที่สมบูรณ์ โคนใบป้านมน ปลายใบป้านมน ขอบใบเรียบหรือจักฟันเลื่อยห่าง ๆ มีกลิ่นอ่อน

H 1 เซนติเมตร

ตีนตุ๊กแก

ลักษณะของพืช เป็นไม้ล้มลุก ลำต้นทอดเลื้อยไปตามพื้นดิน ชูส่วนยอดตั้งตรง มีขนยาวสีขาวปกคลุม ใบ เดี่ยว ออกตรงข้าม ใบรูปไข่ โคนใบสอบ ปลายใบแหลม ขอบใบหยักลึกเป็น 3 แฉกใหญ่และมีหยักห่าง ๆ ดอก ช่อกระจุกแน่น ก้านช่อดอกยาวชูเหนือลำต้น วงใบประดับรองรับช่อดอกย่อย สีเขียว ฐานช่อดอกโค้งงอ กลีบเลี้ยงลดรูปเป็นเส้นขนสีขาวติดทน ดอกย่อยที่อยู่วงนอกเป็นดอกเพศเมีย โคนกลีบเชื่อมติดกันเป็นหลอดสั้น ปลายแผ่เป็นแผ่นกว้างแยกเป็น 3 แฉก สีเหลืองนวล ดอกย่อยที่อยู่วงในสมบูรณ์เพศ โคนกลีบเชื่อมติดกันเป็นหลอดยาว ปลายแยกเป็น 5 แฉก สีเหลืองเข้ม เกสรเพศผู้ 5 อัน ก้านชูเกสรเชื่อมติดกันเป็นหลอด เกสรเพศเมีย รังไข่อยู่ใต้วงกลีบ ก้านชูเกสรปลายแยกเป็น 2 แฉก โค้งงอ มีขน ผล เป็นผลแห้งไม่แตก รูปลูกข้าง สีดำ ปลายข้างหนึ่งมีขนยาว กางออกเป็นซี่ร่ม ภายในมี 1 เมล็ด^(57, 65)

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Tridax procumbens* (L.) L.

วงศ์ COMPOSITAE

ชื่ออื่น ๆ หญ้าตีนตุ๊กแก หญ้าตีนตุ๊กโต หญ้าตุ๊บโต^(25, 46)

ประโยชน์ทางยา ใบ ตำพอกแก้ปวด แก้อักเสบตามข้อและพอกฝี^(25, 46)

ลักษณะของเครื่องยา ใบแห้ง สีเขียว
อมน้ำตาล ขึ้นของใบที่สมบูรณ์ โคนใบสอบ
ปลายใบแหลม ขอบใบหยักลึกเป็น 3 แฉก
ใหญ่และมีหยักห่าง ๆ มีขน สัมผัสหยาบ
เนื้อใบค่อนข้างเหนียว มีกลิ่นอ่อน

— 1 เซนติเมตร

ตุ้มกาขาว

ลักษณะของพืช เป็นไม้ยืนต้น ลำต้นมีลายตามขวาง กิ่งสีเทาอ่อนข้างเหลือง ใบ เดี่ยว ออกตรงข้าม ใบรูปไข่กว้างเกือบกลม โคนใบโค้งมนคล้ายรูปหัวใจ ปลายใบมนถึงเรียวแหลม ขอบใบเรียบ เนื้อใบเหนียว เส้นใบออกจากโคนใบ 3-5 เส้น ดอก ช่อกระจจะ ออกปลายกิ่ง กลีบเลี้ยงรูปใบหอก กลีบด้านนอกมีขน กลีบด้านในเรียบ กลีบดอกสีขาวแกมเขียว โคนกลีบเชื่อมติดกันเป็นหลอด ปลายแยกเป็น 5 แฉก กลีบด้านนอกเกลี้ยงอาจมีปุ่มละเอียด กลีบด้านในบริเวณโคนกลีบมีขนยาวปกคลุม ส่วนปลายกลีบหนาและมีปุ่มอยู่หนาแน่น เกสรเพศผู้ ไม่มีก้านชูเกสร อับเรณูรูปขอบขนาน ผิวเกลี้ยง เกสรเพศเมีย รังไข่อยู่เหนือวงกลีบ ผิวเกลี้ยง ยอดเกสรเป็นปุ่มเล็ก ๆ ผล ทรงกลม ขนาดใหญ่ เปลือกผลหนา ผลสุกมีสีส้มแดง เมล็ดมีจำนวนมาก ทรงรี มีขนเป็นเงาวาวคล้ายเส้นไหม⁽⁸¹⁾

ชื่อวิทยาศาสตร์

Strychnos nux-blanda A.W. Hill

วงศ์

LOGANIACEAE

ชื่ออื่น ๆ

ขี้ก๊ก ปลูกเวียดนาม มะติง มะติงตัน มะติงหมาก^(45, 81)

ประโยชน์ทางยา

เปลือกต้น ฝนกับสุราปิดแผลและรับประทาน แก้พิษงู⁽³⁴⁾ แก้
อีกเสบจากงูพิษกัด⁽¹⁰⁾ ใบ ตำพอกแก้ฟก
บวม^(10, 34)

— 1 เซนติเมตร

ลักษณะของเครื่องยา เปลือกต้น ถูก
หั่นเป็นชิ้นเล็ก ทำให้แห้ง สีน้ำตาลอ่อน ผิว
ขรุขระ มีรอยแตกเป็นร่องตื้น น้ำหนักเบา มี
กลิ่นฉุน ใบแห้ง สีเขียวอ่อนอมน้ำตาล ใบ
ค่อนข้างหนา เหนียว ชั้นของใบที่สมบูรณ์
โคนใบโค้งมนคล้ายรูปหัวใจ ปลายใบมนถึง
เรียวแหลม ขอบใบเรียบ เส้นใบออกจาก
โคนใบ ผิวใบด้านหนึ่งเป็นเงาเล็กน้อย มี
กลิ่นอ่อน

— 1 เซนติเมตร

เถาวัลย์เปรียง

ลักษณะของพืช เป็นไม้เถาเนื้อแข็ง กิ่งอ่อนมีขนสั้นนุ่ม ใบ ประกอบแบบขนนก ปลายคี่ ใบรูปขอบขนานหรือรูปขอบขนานแกมรูปไข่กลับ โคนใบมน ปลายใบป้านมน แหลมเล็กน้อย ขอบใบเรียบ ผิวใบด้านบนเกลี้ยง ผิวใบด้านล่างมีขนละเอียด หูใบเล็ก ร่วงง่าย ดอก ช่อกระจกระจ ช่อดอกยาว ออกตามซอกใบ ดอกย่อย กลีบเลี้ยง โคนกลีบเชื่อมติดกันเป็นรูปถ้วย ปลายแยกเป็น 4-5 หยัก กลีบดอก สีชมพูหรือม่วง 5 กลีบ กลีบกลางรูปไข่กลับ กลีบคู่บนรูปขอบขนาน กลีบคู่ล่างติดกันเป็นรูปท้องเรือ เกสรเพศผู้ 10 อัน ก้านชูเกสรติดกัน เกสรเพศเมีย รังไข่อยู่เหนือวงกลีบ มีขนคลุม ผล เป็นฝักสีน้ำตาล แบบแห้งไม่แตก รูปขอบขนาน ปลายและโคนฝักแหลม เมล็ดรูปไต สีน้ำตาลเข้ม มี 1-5 เมล็ด⁽⁶⁰⁾

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Derris scandens* (Roxb.) Benth.
วงศ์ LEGUMINOSAE - PAPILIONOIDEAE
ชื่ออื่น ๆ เครือเขาหนัง เถาตาปลา พานไสน⁽⁴⁵⁾

ประโยชน์ทางยา ลำต้น แก่เส้นเอ็น กษัย ปัสสาวะพิการ เท็บชชา บิด ไอ หัวดี^(7, 28, 52)

ลักษณะของเครื่องยา ลำต้น ถูกหั่นเป็น
ชิ้นเฉียง ทำให้แห้ง สีน้ำตาล แข็ง ผิวหยาบ
เป็นเส้น ส่วนที่เป็นเปลือกไม้ ผิวขรุขระ
หยาบ ย่น เป็นร่อง ส่วนที่เป็นเนื้อไม้
ผิวเป็นเส้น มีลายเป็นวงหลายวงซ้อน ซึ่ง
เกิดจากการเรียงสลับกันของเนื้อเยื่อที่มี
ลักษณะแตกต่างกัน มีกลิ่นอ่อน

┆ 1 เซนติเมตร

ทับทิม

ลักษณะของพืช เป็นไม้พุ่ม ลำต้นขนาดเล็ก มีกิ่งก้านมาก ใบ เดี่ยว ออกตรงข้าม ใบรูปขอบขนานแกมรูปหอก โคนใบแหลมป้าน ปลายใบแหลมมนหรือเว้าตื้น ขอบใบเรียบ แผ่นใบหยักเป็นคลื่นเล็กน้อย ที่ซอกใบมีหนามแหลม ดอก เดี่ยว ขนาดใหญ่ ออกที่ปลายกิ่ง กลีบเลี้ยงหนา สีแดงหรือเหลืองอ่อน โคนกลีบเชื่อมติดกันเป็นหลอด ปลายแยกเป็น 6 แฉก ปลายแฉกมีต่อมสีเขียวยอมเหลือง กลีบเลี้ยงติดแน่นจนผลแก่ กลีบดอกสีแดง 6 กลีบ บางย่น ปลายมนกลม เกสรเพศผู้ อับเรณูสีเหลืองมีจำนวนมาก เกสรเพศเมีย รังไข่อยู่ใต้วงกลีบ ผล แบบมีเนื้อหลายเมล็ด สีเขียวยอมเหลืองหรือสีแดงระเรื่อ ผลมีขนาดใหญ่ ผิวเกลี้ยง ปลายผลมีส่วนของกลีบเลี้ยงติดอยู่ เมล็ดสีแดง สีชมพู สีเหลืองอ่อน หรือสีขาว^(57, 83)

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Punica granatum L.*
วงศ์ LYTHRACEAE
ชื่ออื่น ๆ พิลา มะก่องแก้ว มะเกี๊ยะ หมากจิ้ง^(29, 45)

ประโยชน์ทางยา

เปลือกผล ฆ่าเชื้อโรคบาดแผล โรคแผลเน่า พุพอง แก้กึ่งร่วง⁽³⁴⁾
แก้ตกขาว ห้ามเลือด⁽¹⁴⁾ แก้บิด⁽⁵⁵⁾ โรค
น้ำกัดเท้า⁽⁹⁾

ลักษณะของเครื่องยา เปลือกผล ถูกหั่น
เป็นชิ้นหยาบ ทำให้แห้ง สีน้ำตาลเข้ม
ผิวด้านหนึ่งค่อนข้างเรียบ เหี่ยวย่น ผิวอีก
ด้านหนึ่ง ขรุขระ สัมผัสหยาบ แข็งเปราะ
มีกลิ่นอ่อน

— 1 เซนติเมตร

ห้อยหน้า

ลักษณะของพืช เป็นไม้ยืนต้นขนาดเล็ก ลำต้นมีรอยแผลตามแนวยาว ขอบสีน้ำตาล ซึ่งเป็นช่องอากาศอยู่ทั่วไปตามลำต้นและกิ่ง ใบมีกลิ่นฉุน ใบเดี่ยว เรียงสลับในแนวระนาบเดี่ยว ใบรูปขอบขนาน โคนใบมน ปลายใบแหลม ขอบใบเรียบ ดอกเดี่ยว ออกตามซอกใบ กลีบเลี้ยง 3 กลีบ เชื่อมติดกัน กลีบดอก 6 กลีบ เรียงเป็นวง 2 ชั้น ชั้นละ 3 กลีบ กลีบดอกชั้นในลดรูปเห็นเพียง 3 กลีบ กลีบดอกรูปขอบขนานแยกจากกัน กลีบหนา สีเหลืองแกมเขียว เกสรเพศผู้ รูปแท่งจำนวนมาก อยู่ชิดกันแน่นเป็นพุ่มกลม เกสรเพศเมีย จำนวนมากเรียงชิดกันอยู่กลางดอก รังไข่อยู่เหนือวงกลีบ ผล แบบผลกลุ่มค่อนข้างกลม มีผิวขรุขระเป็นช่องกลมมน แต่ละช่องภายในมีเนื้อหุ้มเมล็ดสีขาว เมล็ดรูปไข่รี สีน้ำตาลเข้มหรือสีดำเป็นมันเงา^(17, 56)

ชื่อวิทยาศาสตร์

Annona squamosa L.

วงศ์

ANNONACEAE

ชื่ออื่น ๆ

มะนอแน่ มะแน่ น้อยแห่น หมักเขียบ ลาหนั่ง⁽⁴⁵⁾

ประโยชน์ทางยา

ใบ ฆ่าเหา ขับพยาธิ⁽⁴²⁾ พอกฝี แผลพุพองหนอง⁽⁴⁰⁾ พอกแก้ฟก
บวม แก้ผิวหนัง กลากเกลื้อน^(42, 52) เมล็ด
ใช้กำจัดเหา^(9, 17)

H 1 เซนติเมตร

ลักษณะของเครื่องยา ใบแห้ง สีน้ำตาล
เนื้อใบหยาบ แตกหักง่าย ชั้นของใบที่
สมบูรณ์ โคนใบมน ปลายใบแหลม ขอบใบ
เรียบ ค่อนข้างเหนียว มีกลิ่นอ่อน เมล็ด
แห้ง สีน้ำตาลเข้ม รูปไข่รี ปลายด้านหนึ่ง
เป็นขั้วเมล็ด มีรูเปิด ด้านข้างมีแนวเป็นสัน
ยาว ผิวเรียบ เป็นมันเงา แข็ง เนื้อในเมล็ดสี
น้ำตาลอ่อน แข็ง

H 1 เซนติเมตร

หนามราชสีห์

ลักษณะของพืช

เป็นไม้ล้มลุก ลำต้นแผ่กิ่งก้านสีแดงเรื่อ ทอดขนานไปตามพื้น
 ชูส่วนปลายยอดตั้งขึ้น มีขนสีน้ำตาลปกคลุมทุกส่วน มียางสีขาวคล้ายน้ำมัน ใบ เดี่ยว ออก
 ตรงข้าม รูปรีแกมรูปไข่ โคนใบสอบเบี้ยว ปลายใบแหลม ขอบใบหยักแบบจักฟันเลื่อย หูใบ
 รูปลิ้นแฉก ดอก ช่อกระจุก ออกตามซอกใบ สีเขียว ดอกย่อยอยู่ชิดกันแน่นเป็นกระจุกรูป
 ถ้วย ใบประดับคล้ายเส้นยาวรองรับช่อดอก ไม่มีกลีบดอก ดอกแยกเพศ ดอกเพศผู้ กลีบ
 เลี้ยง โคนกลีบเชื่อมติดกันเป็นหลอด เกสรเพศผู้จำนวนมาก ดอกเพศเมีย รังไข่อยู่เหนือวง
 กลีบ รูปสามเหลี่ยม มีก้านยื่นออกมาจากกลางดอก ก้านชูเกสร 3 อัน แต่ละอันปลายแยก
 เป็น 2 แฉก ผล แบบแห้งแล้วแตก ขนาดเล็กมี 3 พู รูปสามเหลี่ยม มีขนสั้นนุ่มปกคลุม
 ภายในมีเมล็ดสีแดง รูปสามเหลี่ยม ผิวเรียบ ไม่มีจุกขั้ว^(51, 56, 73)

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Euphorbia hirta* L.

วงศ์ EUPHORBIACEAE

ชื่ออื่น ๆ หญ้าน้ำหมีก หญ้าหลังอึ่ง ผักโขมแดง^(45, 73)

ประโยชน์ทางยา

ทั้งต้น บำรุงกำลัง ขับปัสสาวะ⁽³²⁾ ขับน้ำนม⁽⁴²⁾ แก้อาเจียน แก้ไข้
หืดหอบ หลอดลมอักเสบ หนองใน หูด
ตาปลา⁽⁵¹⁾

ลักษณะของเครื่องยา ส่วนเหนือดินของพืช ถูกหั่นเป็นชิ้นหยาบ ทำให้แห้ง สีเขียวอ่อนอมน้ำตาล ส่วนที่เป็นลำต้นมีขนาดเล็ก ลำต้นและก้านใบ มีขนสีน้ำตาล สัมผัสหยาบ ส่วนที่เป็นใบ เนื้อใบบาง กรอบ แตกหักง่าย ชิ้นของใบที่สมบูรณ์ โคนใบสอบเบี้ยว ปลายใบแหลม ขอบใบจัก มีส่วนของดอกขนาดเล็ก ติดอยู่ซอกใบ มีกลิ่นอ่อน

┆ 1 เซนติเมตร

บอระเพ็ด

ลักษณะของพืช เป็นไม้เถา ลำต้นเป็นปุ่มนูน มีน้ำยาง รสขมจัด ใบ เดี่ยว เรียงสลับ รูปหัวใจ โคนใบรูปหัวใจ ปลายใบเรียวแหลม ขอบใบเรียบ เนื้อใบบางคล้ายแผ่นกระดาษ เส้นใบออกจากโคนใบ 5 เส้น ก้านใบยาว โคนก้านใบพอง มีตุ่มที่โคนทั้ง 2 ข้าง ดอก ช่อกระจจะเทียม แต่ละช่อมี 1-3 ดอก ดอกแยกเพศ ช่อดอกเพศผู้ยาว กลีบเลี้ยงสีเขียวอ่อน 6 กลีบ เรียงเป็น 2 วง กลีบดอก สีเขียว 3 กลีบ เกสรเพศผู้ 6 อัน มี 2 ชั้น ช่อดอกเพศเมีย สั้นกว่าช่อดอกเพศผู้ ออกเดี่ยว กลีบเลี้ยงและกลีบดอกเหมือนกัน เกสรเพศผู้เป็นหมัน 6 อัน เกสรเพศเมีย รังไข่อยู่เหนือวงกลีบ ยอดเกสรเป็นพู่ สั้นมาก ผล ออกเป็นช่อ รูปไข่ แบบผลมีเนื้อเมล็ดเดี่ยวแข็ง สีเหลืองหรือสีส้ม มีกลีบเลี้ยงติดแน่น^(17, 56, 79)

ชื่อวิทยาศาสตร์

Tinospora crispa (L.) Hook.f. & Thomson

วงศ์

MENISPERMACEAE

ชื่ออื่น ๆ

เครือเขาสอ จุ่งจิง เจตมูลหนาม เกาหัวด้วน^(45, 79)

ประโยชน์ทางยา

ลำต้น แก้วไข แก้วพิษผีตาซ แก้วสะอึก โรคแทรกของไข้ทรพิษ บำรุงกำลัง แก้วร้อนใน^(1, 52) ดีซ่าน ท้องร่วง มาลาเรีย⁽⁷⁹⁾ เจริญอาหาร^(47, 55) แก้วกระหายน้ำ ขับเหงื่อ⁽⁹⁾ บำรุงน้ำดี⁽⁵⁵⁾

ลักษณะของเครื่องยา ลำต้น ถูกหั่นเป็นชิ้นตามขวาง ขนาดเล็ก แข็ง สัมผัสหยาบ ส่วนที่เป็นเปลือกไม้สีน้ำตาล เที่ยว่วนเบาบาง ส่วนที่เป็นเนื้อไม้สีน้ำตาลครีม ผิวหยาบ เป็นรูพรุน มีร่องทำให้เกิดลายตามแนวรัศมี มีกลิ่นอ่อน

— 1 เซนติเมตร

บัวบก

ลักษณะของพืช เป็นไม้ล้มลุก ลำต้นสั้นและมีส่วนของลำต้นทอดยาวไปตามผิวดิน แล้วแตกกิ่งและงอกรากเป็นต้นใหม่ ใบ เดี่ยว เรียงเวียนถี่ ๆ เป็นกระจุกบริเวณโคนต้น ใบ รูปไตหรือค่อนข้างกลม โคนใบรูปหัวใจ ปลายใบมน ขอบใบหยักมน เส้นใบออกจากโคนใบ 5-7 เส้น ก้านใบยาว โคนก้านใบเป็นกาบเล็กน้อย ดอก ช่อซี่ร่ม ขนาดเล็ก ออกตามซอกใบ และตามข้อ ดอกย่อย มีขนาดเล็ก ก้านดอกสั้นมาก ใบประดับขนาดเล็กรูปไข่ ร่วงง่าย กลีบเลี้ยงไม่ชัด กลีบดอก 5 กลีบ สีม่วงแดง เกสรเพศผู้ 5 อัน เกสรเพศเมีย รังไข่อยู่ใต้วงกลีบค่อนข้างแบน ยอดเกสรเป็นเส้นขนาดเล็ก 2 อัน ผล ขนาดเล็ก แบบแห้งแตก แบนข้าง เป็นพู่ตัน ๆ 2 พู เปลือกผลค่อนข้างหนา แต่ละพู่มี 1 เมล็ด^(37, 57, 80)

ชื่อวิทยาศาสตร์

Centella asiatica (L.) Urb.

วงศ์

APIACEAE

ชื่ออื่น ๆ

ผักแว่น ผักหนอก^(45, 80)

ประโยชน์ทางยา

ทั้งต้น แก้อาการช้ำใน บำรุงหัวใจ บำรุงกำลัง รักษาโรคผิวหนัง
บาดแผล แก้อาการร้อนใน^(32, 40)

ลักษณะของเครื่องยา ส่วนเหนือดินของพืช ทำให้แห้ง สีน้ำตาล ส่วนที่เป็นลำต้นมีขนาดเล็ก ยาว เป็นร่องตามยาว ส่วนที่เป็นใบมีขนาดเล็ก หงิกงอ เติวย่น ม้วนตัว เนื้อใบบาง ค่อนข้างเหนียว มีกลิ่นอ่อน

┆ 1 เซนติเมตร

ปลาไหลเผือก

ลักษณะของพืช เป็นไม้ยืนต้นขนาดเล็ก ลำต้นส่วนยอดและก้านใบสีน้ำตาลแดง ไม่แตกกิ่งก้านทางด้านข้าง รากมีขนาดใหญ่ยาว ใบ ประกอบแบบขนนกปลายคี่ ยาวประมาณ 1 เมตร ออกเป็นกระจุกอยู่ตรงส่วนยอดของลำต้น ใบรูปขอบขนานแกมรูปไข่ โคนใบเฉียงแคบ ปลายใบเรียวแหลม ขอบใบเรียบ ผิวใบเรียบ ดอก ช่อแยกแขนง ช่อดอกยาวค่อนข้างโปร่ง มีขนต่อม ดอกย่อยแยกเพศ สีค่อนข้างแดง ใบประดับเป็นรูปสามเหลี่ยมร่วงง่าย ก้านดอกหนา กลีบเลี้ยง ขนาดเล็ก โคนกลีบเชื่อมติดกัน ปลายแยกเป็นแฉก กลีบดอก 5-6 กลีบ มีขนปกคลุมทั้งสองด้าน ดอกเพศผู้ เกสรเพศผู้ 5-6 อัน ดอกเพศเมีย รังไข่อยู่เหนือวงกลีบ ก้านเกสรค่อนข้างยาว ยอดเกสรแยกเป็น 5-6 พู ผล แห้งไม่แตก เปลือกผลหนาแข็ง เนื้อในผลแข็ง สีน้ำตาล รูปรีหรือรูปไข่^(17, 75)

ชื่อวิทยาศาสตร์

Eurycoma longifolia Jack

วงศ์

SIMAROUBACEAE

ชื่ออื่น ๆ

กรุงบาดาล หยกไม้ถึง เอียนดอน^(17, 45, 75)

ประโยชน์ทางยา

ราก แก้ไข้ แก้วณโรค^(32, 52) ถ่ายพิษทุกชนิด ขับเหงื่อ ขับพยาธิ
แก้เจ็บคอ ความดันเลือดสูง อัมพาต แก้
ท้องผูก⁽³²⁾ ถ่ายพยาธิในท้อง⁽⁵²⁾

ลักษณะของเครื่องยา ราก ถูกหั่นเป็น
ชิ้นเฉียงทำให้แห้ง แข็ง น้ำหนักเบา เปลือก
บาง สีน้ำตาลอ่อน ผิวค่อนข้างเรียบ เนื้อไม้
สีเหลืองอมน้ำตาล มีลายเป็นเส้นจาง ๆ
ตามแนวรัศมีและแนวเส้นรอบวง มีกลิ่น
อ่อน

— 1 เซนติเมตร

ปัญญาจันทร์

ลักษณะของพืช เป็นไม้เลื้อย ลำต้นขนาดเล็ก ใบ ประกอบแบบฝ่ามือ เรียงสลับ ใบย่อย 5 ใบ รูปไข่หรือรี โคนใบแหลม ปลายใบแหลม ขอบใบหยัก ใบย่อยตรงกลางมีขนาดใหญ่ ใบย่อยถัดมามีขนาดเล็กลดหลั่นลงไป แผ่นใบลักษณะบอบบาง พบขนอยู่ประปราย และพบมากตามเส้นใบ เส้นยึดเกาะปลายแยกเป็น 2 แฉก ดอก ช่อแยกแขนงขนาดเล็ก ออกที่ซอกใบ ดอกย่อยแยกเพศ สีเขียวอมเหลือง กลีบเลี้ยง โคนกลีบเชื่อมติดกัน ปลายแยกเป็นแฉกแหลม 5 แฉก กลีบดอก โคนกลีบเชื่อมติดกันเป็นหลอดสั้น ปลายแยกเป็น 5 แฉก รูปลิ้มแคบ ปลายแหลม ดอกเพศผู้ เกสรเพศผู้ 5 อัน ก้านชูเกสรเชื่อมติดกันเป็นแท่ง ดอกเพศเมีย รังไข่อยู่ใต้วงกลีบ ก้านเกสร 2-3 อันเชื่อมติดกัน ยอดเกสรเป็นหลอดสั้น 2 แฉก ผล ค่อนข้างกลม มีขน ผลสุกสีดำ เนื้อนุ่ม มี 1-3 เมล็ด^(36, 56)

ชื่อวิทยาศาสตร์

Gynostemma pentaphyllum (Thunb.) Makino

วงศ์

CUCURBITACEAE

ชื่ออื่น ๆ

เจียวกู่หลาน เบญจขันธุ์ ขาสตุล⁽³⁶⁾

ประโยชน์ทางยา

ส่วนเหนือดิน แก้เบาหวาน ความดันโลหิต ผลในกระเพาะ
อาหาร^(36, 38)

ลักษณะของเครื่องยา ส่วนเหนือดินของพืช ทำให้แห้ง สีสอกเขียว ส่วนที่เป็นลำต้นหรือกิ่ง มีขนาดเล็ก เหนียว เป็นร่องต้นตามยาวของลำต้น บางชิ้นมีส่วนของเส้นยึดเกาะ ลักษณะมีวงงอ ส่วนที่เป็นใบติดอยู่กับกิ่งหรือหลุดร่วง ชิ้นของใบที่สมบูรณ์ โคนใบและปลายใบแหลม ขอบใบหยัก ผิวใบหยาบ เนื้อใบบาง ค่อนข้างเหนียว มีกลิ่นอ่อน

— 1 เซนติเมตร

ผักคราดหัวแหวน

ลักษณะของพืช เป็นไม้ล้มลุก ลำต้นตั้งตรง ใบ เดี่ยว ออกตรงข้ามและตั้งฉากกับ ใบคู่ถัดไป ใบรูปไข่ โคนใบป้าน ปลายใบเรียวมน ขอบใบจักฟันเลื่อย ใบหยาบมีขนแข็ง ดอก ช่อกระจุกแน่น ใบประดับรูปไข่ซ้อนกันเป็นวงรองรับช่อดอกย่อย ขอบใบมีขนแน่น ฐานช่อดอกโค้งงอ กลีบเลี้ยงสีเขียว โคนกลีบเชื่อมติดกันเป็นหลอด ดอกย่อยมี 2 แบบ ดอกย่อยวงนอกมักเป็นดอกเพศเมีย กลีบดอกสีเหลือง โคนกลีบเชื่อมติดกัน ปลายแผ่ออก เป็น 2 หยัก ดอกย่อยวงในเป็นดอกสมบูรณ์เพศ โคนกลีบเชื่อมติดกันเป็นหลอด ปลายแยก เป็น 5 หยัก เกสรเพศผู้ 5 อัน ก้านชูเกสรเชื่อมติดกันเป็นหลอด เกสรเพศเมีย รังไข่อยู่ใต้วงกลีบ รังไข่รูปแบน ขอบข้างมีขนแน่น ยอดเกสรแยกเป็น 2 แฉก ผล ขนาดเล็ก แบบแห้งไม่แตก ด้านข้างแบนเป็นสัน มีขนตามแนวสัน ภายในมี 1 เมล็ด สีดำ^(32, 51, 65)

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Spilanthes acmella* (L.) L.

วงศ์ COMPOSITAE

ชื่ออื่น ๆ ผักคราด คราด⁽²⁹⁾

ประโยชน์ทางยา ดอก แก้ววดศีรษะ⁽³²⁾ แก้ววดฟัน^(32, 34) ขับน้ำลาย รักษาแผลในปาก⁽³⁴⁾

ลักษณะของเครื่องยา ดอกแห้งขนาดเล็ก สีน้ำตาล ดอกเป็นช่อกระจุกแน่น รูปไข่ มีเมล็ดขนาดเล็กมาก มีเยื่อหุ้ม มีกลิ่นอ่อน

— 1 เซนติเมตร

ผักคาวตอง

ลักษณะของพืช เป็นไม้ล้มลุก ลำต้นมีสีแดงเรื่อ ๆ ตั้งตรงหรือทอดนอนไปกับพื้น เมื่อขยี้ใบจะมีกลิ่นคาว ใบ เดี่ยว ออกจากลำต้นแบบเวียนสลับ แผ่นใบค่อนข้างหนา อวบน้ำ ใบรูปหัวใจ ปลายใบแหลม ขอบใบเรียบ เส้นใบออกจากโคนใบ 5 เส้น ก้านใบยาว โคนก้านใบแผ่กว้างโอบรอบต้น ติดแน่นด้วยหูใบ 2 อัน ดอก ออกเป็นช่อตามยอดหรือซอกใบ ใกล้ยอด รูปทรงกระบอก มีกลีบประดับคล้ายกลีบดอกสีขาว 4-5 กลีบ รูปรีหรือรูปไข่กลับ แกมขอบขนานรองรับโคนช่อดอก ดอกย่อยจำนวนมากเรียงตัวแน่นตามยาวของแกนช่อ ดอกย่อยไม่มีก้านดอก ไม่มีกลีบดอก เกสรเพศผู้ 3 อัน เกสรเพศเมีย รังไข่อยู่เหนือวงกลีบ มี 3 พู ยอดเกสรแยกเป็น 3 อัน ไม่เชื่อมติดกัน ผล แห้งแตก รูปคนโท เมล็ดมีขนาดเล็ก^(35, 56, 69, 72)

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Houttuynia cordata* Thunb.
วงศ์ SAURURACEAE
ชื่ออื่น ๆ ผักก้านตอง พลุแก^(35, 45) พลุควาว คาวตอง⁽²⁹⁾

ประโยชน์ทางยา ทั้งต้น แก้โรคบิด โรคติดเชื้อในทางเดินปัสสาวะ ขับปัสสาวะ แก้บวมน้ำ แก้ไอ หลอดลมอักเสบ ปอดอักเสบ ริดสีดวงทวาร^(32, 49) ฝีบวมอักเสบ^(8, 14) แก้กามโรค เข้าซ้อ น้ำเหลืองเสีย⁽³⁴⁾ แก้โรคผิวหนัง^(34, 49)

ลักษณะของเครื่องยา ส่วนเหนือดินของพืช ทำให้แห้ง สีเขียวอมน้ำตาล ส่วนที่เป็นลำต้นมีขนาดเล็ก มีร่องต้นตามยาว ส่วนที่เป็นใบ เนื้อใบคล้ายหนัง ค่อนข้างเหนียว สัมผัสหยาบ ชื่นของใบที่สมบูรณ์ โคนใบรูปหัวใจ ปลายใบแหลม ขอบใบเรียบ มีเส้นใบแตกออกจากโคนใบที่จุดเดียวกัน มีกลิ่นอ่อน

— 1 เซนติเมตร

ผักบุ้งทะเล

ลักษณะของพืช เป็นไม้ล้มลุก ลำต้นทอดเลื้อยไปตามพื้นดิน มีสันตามยาว ผิวเกลี้ยง มีรากออกที่ข้อ ทั้งต้นมียางสีขาว ใบ เดี่ยว เรียงสลับ ใบรูปกลมถึงรูปไต โคนใบโค้งเว้า ปลายใบเว้ามน ขอบใบเรียบ เนื้อใบหนา อวบน้ำ เส้นใบขนานตามแนวจากโคนใบ และเส้นกลางใบถึงขอบใบ ดอก มีขนาดใหญ่ ออกเป็นช่อที่ซอกใบ 4-6 ดอก สมบูรณ์เพศ มีใบประดับ 1 คู่ กลีบเลี้ยง โคนกลีบเชื่อมติดกัน ปลายแยกเป็น 5 แฉก กลีบดอก สีม่วงอมชมพู ผิวเกลี้ยง โคนกลีบเชื่อมติดกันเป็นหลอด ปลายบานออกคล้ายปากแตรแยกเป็น 5 แฉก กลีบย่นบอบบาง เกสรเพศผู้ 5 อัน แยกจากกัน อับเรณูสีขาว เกสรเพศเมีย ฝังไข่อ้อยู่เหนือวงกลีบ ยอดเกสรเป็นตุ่มสีขาว ผล เป็นแบบแห้งแตก รูปกลมหรือรูปไข่ เมล็ดสีดำมีขนปกคลุมรอบ ๆ ^(20, 47, 83)

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Ipomoea pes-caprae* Roth
วงศ์ CONVOLVULACEAE
ชื่ออื่น ๆ ละบู่เลาห์⁽⁴⁵⁾

ประโยชน์ทางยา

ใบ แก้กพิษแมงกะพรุน ใช้ล้างแผล รักษาแผลเรื้อรัง^(32, 34) คั้นตาม
ผิวหนัง⁽⁵²⁾ อากาการจุกเสียด ปวดท้อง⁽¹⁹⁾
ริดสีดวงทวาร⁽²⁰⁾

ลักษณะของเครื่องยา ใบสด สีเขียว ใบ
ค่อนข้างหนา ใบแห้ง สีน้ำตาล เนื้อใบค่อนข้าง
หนา เหนียว ผิวใบเหนียว สัมผัสหยาบ
ขึ้นของใบที่สมบูรณ์ โคนใบโค้งเว้า ปลายใบ
เว้า ขอบใบเรียบ มีกลิ่นอ่อน

┆ 1 เซนติเมตร

พญาสัตบรรณ

ลักษณะของพืช

เป็นไม้ยืนต้น มีน้ำยางสีขาว ลำต้นเปลือกสีน้ำตาล เป็นร่อง มีรอยแตกหรือช่องหายใจเล็ก ๆ กระจายอยู่ทั่วไป กิ่งผิวเกลี้ยง ใบ เดี่ยว เรียงเป็นวงรอบข้อ 5-7 ใบ ใบรูปขอบขนานหรือรูปไข่กลับ โคนใบเรียวสอบ ปลายใบมนหรือเรียวเล็กน้อย ขอบใบเรียบ เส้นใบย่อยออกจากเส้นกลางใบขนานกันเห็นชัดเจน ท้องใบมีขนนุ่ม ก้านใบยาว เนื้อใบหนาคล้ายแผ่นหนัง ดอก ช่อกระจุกแน่น กลีบเลี้ยง 5 กลีบ รูปไข่ มีขน กลีบดอกสีขาวหรือสีเหลืองอ่อนแกมเขียว โคนกลีบเชื่อมติดกันเป็นหลอด ปลายกลีบแยกเป็น 5 กลีบ ช้อนเหลื่อมกัน เกสรเพศผู้ 5 อัน ติดอยู่ตอนบนของหลอดกลีบดอกไม่โผล่พ้นหลอด เกสรเพศเมีย รังไข่อยู่เหนือวงกลีบ มีขน ภายในมี 2 ห้อง ผล เป็นฝักคู่ รูปยาวเรียว ฝักแตกแนวเดียว มีหลายเมล็ด เมล็ดรูปขอบขนาน มีขนเป็นกระจุกที่ปลาย⁽⁷¹⁾

ชื่อวิทยาศาสตร์

Alstonia scholaris (L.) R.Br.

วงศ์

APOCYNACEAE

ชื่ออื่น ๆ

ตีนเป็ด หัสบรรณ ตีนเป็ดดำ ปูลา ปูแล ยางขาว⁽⁴⁵⁾

ประโยชน์ทางยา

เปลือกต้น เจริญอาหาร แก้อท้องร่วง โรคบิด โรคลำไส้ แก้ไข้^(9, 32)
หลดลมอักเสบ⁽⁹⁾ เบาหวาน ขับน้ำนม
แก้มาลาเรีย⁽⁴⁰⁾

ลักษณะของเครื่องยา เปลือกต้นถูกหั่นเป็นชิ้นหยาบ ทำให้แห้ง มีลักษณะมีมันตามยาว มีน้ำหนึ่กเบา แข็ง เปลือกด้านนอก มีสีน้ำตาลเกือบดำ ผิวขรุขระมาก มีรอยแตกเป็นร่อง เปลือกด้านใน มีสีน้ำตาลอ่อนหรือน้ำตาลดำ ผิวเรียบกว่าส่วนเปลือกด้านนอก

H 1 เซนติเมตร

พริกไทย

ลักษณะของพืช เป็นไม้เลื้อยเนื้อแข็ง ลำต้นมีข้อบวมพอง ใบ เดี่ยว เรียงสลับ ใบรูปไข่กว้าง โคนใบป้านมน มีเส้นใบออกจากโคนใบ 5-7 เส้น ปลายใบเรียวแหลม ขอบใบเรียบ เนื้อใบหนาคล้ายแผ่นหนัง ผิวใบด้านบนเกลี้ยง สีเขียวเข้ม เป็นเงา ผิวด้านล่างสีน้ำตาล ดอก ช่อเชิงลด ออกตามซอกใบ ช่อดอกห้อยลง ดอกย่อยจำนวนมากอัดแน่นบนแกนทรงกระบอก ดอกย่อยแยกเพศ มีใบประดับรองรับดอกย่อย ใบประดับรูปขอบขนาน ผิวเกลี้ยง ขอบกลีบเชื่อมติดกัน ไม่มีกลีบรวม เกสรเพศผู้ 2 อัน ก้านชูเกสรหนา เกสรเพศเมีย รังไข่อยู่เหนือวงกลีบ ผนังเชื่อมรวมกันเป็นห้องเดียว ยอดเกสรแยกเป็น 2-5 แฉก ผล แบบเนื้อนุ่มมี 1 เมล็ด รูปกลมหรือรีเล็กน้อย ผิวเกลี้ยง ผลอ่อนสีเขียว ผลแก่สีแดง เมื่อสุกสีดำ เมล็ดมีเยื่อหุ้ม^(56, 67)

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Piper nigrum* L.

วงศ์ PIPERACEAE

ชื่ออื่น ๆ พริกน้อย⁽⁴⁵⁾

ประโยชน์ทางยา ผล บำรุงธาตุ⁽⁵²⁾ แก้ผื่นคันมีน้ำเหลือง⁽³²⁾ แก้ท้องอืด ขับลม
ขับเหงื่อ ขับปัสสาวะ เจริญอาหาร กระตุ้น
ประสาท^(9, 13) แก้ปวดฟัน^(32, 40)

ลักษณะของเครื่องยา ผลแห้ง สีน้ำตาล
ดำ มีขนาดเล็ก รูปกลม แข็ง ผิวขรุขระ มีกลิ่น
ฉุน

— 1 เซนติเมตร

พลู

ลักษณะของพืช เป็นไม้เลื้อย ลำต้นมีข้อบวมพอง มีรากพิเศษงอกออกรอบข้อ ใบ เดี่ยว เรียงสลับ ใบรูปไข่หรือรูปขอบขนานแกมรูปไข่ โคนใบรูปหัวใจหรือเฉียงป้านมน ปลายใบเรียวแหลม ขอบใบเรียบ ผิวใบด้านบนเกลี้ยง ด้านล่างมีขนสั้นสีขาวปกคลุมตาม เส้นใบ ดอก ช่อเชิงลด ออกตามข้ออยู่ตรงข้ามใบ ช่อดอกห้อยลง ดอกแยกเพศ สีขาว ดอก ย่อมมีขนาดเล็กอัดกันแน่นบนแกนทรงกระบอก แต่ละดอกรองรับด้วยใบประดับรูปกลม ไม่มีกลีบรวม ดอกเพศผู้ เกสรเพศผู้ 2 อัน ก้านเกสรสั้นมาก ดอกเพศเมีย รังไข่อยู่เหนือวง กลีบ ยอดเกสรแยกเป็น 3-5 แฉก ผล ค่อนข้างกลม ฝักติดแน่นบนแกนช่อ มีสีเขียว^(17, 56, 62)

ชื่อวิทยาศาสตร์

Piper betle L.

วงศ์

PIPERACEAE

ชื่ออื่น ๆ

พลูเหลือม พลูจีน พลูทองกลาง⁽¹⁷⁾ ชีเก๊ะ⁽⁴⁵⁾

ประโยชน์ทางยา

ใบ รักษาโรคผิวหนังจำพวกลมพิษ แผลซ้ำบวม เลือดกำเดาไหล⁽³²⁾ แก้ปวดท้องในเด็ก^(32, 34) ปวดฟัน รำมะนาด ปากเหม็น^(34, 55) แก้ท้องอืด ท้องเสีย อาการอักเสบของเยื่อจมูกและคอ กลาก น้ำกัดเท้า แก้คัน⁽³⁴⁾ กระตุ้นการทำงานของกระเพาะอาหาร⁽⁵⁵⁾

ลักษณะของเครื่องยา ใบแห้ง สีน้ำตาล เนื้อใบคล้ายหนัง หยาบ เหนียว ขึ้นของใบที่สมบูรณ์ โคนใบรูปหัวใจหรือเฉียงป้านมน ปลายใบเรียวแหลม ขอบใบเรียบ เส้นใบแตกออกจากโคนใบที่จุดเดียวกันชัดเจน มีกลิ่นเฉพาะ

— 1 เซนติเมตร

พิบูล

ลักษณะของพืช เป็นไม้ยืนต้น มีน้ำยางขาว ใบ เดี่ยว เรียงสลับ ใบรูปไข่หรือรูปรี โคนใบโค้ง ปลายใบเรียวแหลม ขอบใบหยักเล็กน้อย แผ่นใบหนา ผิวใบเรียบ หลังใบสีเขียวเข้มเป็นมัน เส้นใบแบบร่างแห ดอก ช่อกระจุก ออกตามซอกใบ ก้านดอกโค้งลง มีขนสีน้ำตาลปกคลุม มีกลิ่นหอม ดอกย่อยสมบูรณ์เพศ กลีบเลี้ยง เรียง 2 ชั้น ชั้นละ 4 กลีบ กลีบดอก สีขาว เรียง 2 ชั้น ชั้นนอก 16 กลีบ ชั้นใน 8 กลีบ เกสรเพศผู้ เรียง 2 ชั้น ชั้นนอก 8 อัน ชั้นในเป็นหมันลักษณะคล้ายเส้นขน 8 อัน เกสรเพศเมีย รังไข่อยู่เหนือวงกลีบ ผล แบบเนื้อนุ่ม รูปไข่ สีเหลืองหรือส้ม ปลายผลมีก้านยอดเกสรเพศเมียติดอยู่ ขั้วผล มีกลีบเลี้ยงติดทน เมล็ดมันเป็นเงามีรอยแผลเป็น^(32, 57)

ชื่อวิทยาศาสตร์

Mimusops elengi L.

วงศ์

SAPOTACEAE

ชื่ออื่น ๆ

กวน แก้ว ชางดง พิกุลเขา พิกุลป่า^(29, 32, 45)

ประโยชน์ทางยา

ดอก ประุงเป็นยาหอมทำให้ชุ่มชื่นใจ⁽⁵²⁾ บำรุงหัวใจ ขับเสมหะ⁽³²⁾
 แก้กลม บำรุงโลหิต⁽³⁴⁾ แก้ไข้⁽⁴⁸⁾ แก้เจ็บคอ
 แก้ปวดเมื่อยกล้ามเนื้อ⁽⁹⁾

ลักษณะของเครื่องยา กลีบดอก ทำให้
 แห้ง สีน้ำตาลแดง ขนาดเล็ก โคนกลีบ
 เชื่อมติดกัน ปลายแยกเป็นหลายกลีบ
 กรอบแตกหักง่าย มีกลิ่นเฉพาะ

— 1 เซนติเมตร

พืชมเสหนต้น

ลักษณะของพืช เป็นไม้พุ่มขนาดเล็ก มีกลิ่นหอม มีขนสั้นนุ่มปกคลุมหนาแน่น ลำต้นเป็นเหลี่ยม ข้อมีลักษณะโป่งพอง แตกกิ่งก้านออกรอบข้อ ใบ เดี่ยว ออกตรงข้ามและตั้งฉากสลับกับใบคู่ถัดไปเป็น 4 แฉก ใบรูปไข่ โคนใบแหลมหรือสอบ ปลายใบแหลม ขอบใบจักซี่ฟันแกมหยักมน ผิวใบหยาบ มีขนสั้นหนานุ่มทั้ง 2 ด้าน เส้นใบมีสีแดงเรื่อ ๆ ดอก ช่อฉัตร ออกตามซอกใบและที่ยอด กลีบเลี้ยง โคนกลีบเชื่อมติดกันเป็นหลอดรูปประฆัง ปลายแยกเป็น 2 หยัก มีขนหนาแน่น กลีบดอก สีขาวมีจุดสีม่วง โคนกลีบเชื่อมติดกันเป็นหลอด ปลายแยกเป็น 2 ส่วน ส่วนบนมี 3 กลีบ มีขนปกคลุมหนาแน่น ส่วนล่างมี 1 กลีบ ผิวเรียบ เกสรเพศผู้ 4 อัน ติดบนกลีบดอก เกสรเพศเมีย รั้งไข้อยู่เหนือวงกลีบ ยอดเกสรแยกเป็นแฉกสั้น ๆ 2 แฉก ผล แบบเปลือกแข็งไม่แตก ผิวเรียบเกลี้ยง ภายในมี 1 เมล็ด⁽⁵⁷⁾

ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Pogostemon cablin</i> (Blanco) Benth.
วงศ์	LAMIACEAE
ชื่ออื่น ๆ	พิมเสน ⁽⁴⁵⁾

ประโยชน์ทางยา ไบ แก้วใช้ ถอนพิษร้อน^(42, 52) แก้ลม บำรุงหัวใจ^(20, 34) บำรุงธาตุ
แก้โลหิตพิการ⁽²⁰⁾

ลักษณะของเครื่องยา ไบแห้ง สีน้ำตาล
เนื้อใบบาง กรอบ แตกหักง่าย ชิ้นของใบที่
สมบูรณ์ โคนใบแหลมหรือสอบ ปลายใบ
แหลม ขอบใบจักซี่ฟันแกมหยักมน มีกลิ่น
หอมเย็น

┆ 1 เซนติเมตร

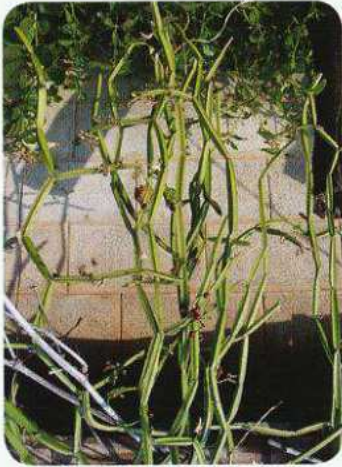
เพชรสังฆาต

ลักษณะของพืช เป็นไม้พุ่มรอเลื้อย ลำต้นสีเขียว เป็นเหลี่ยม มีสัน ผิวเรียบ มีรอยคอดบริเวณข้อ มีเส้นยึดเกาะออกตรงข้ามกับใบ ใบ เดี่ยว ออกตรงข้ามบริเวณปลายยอด ใบรูปไข่หรือรูปสามเหลี่ยม โคนใบตัดหรือรูปหัวใจ ใบอวบ หูใบตั้งชูขึ้น ดอก ซ่อซี่ร่มย่อย ดอกย่อยสมบูรณ์เพศ กลีบเลี้ยงไม่ชัด ลดรูปเป็นขอบรอบรังไข่ งานฐานดอกรูปถ้วย กลีบดอก 4 กลีบ รูปสามเหลี่ยม แยกจากกัน โคนกลีบสีแดง ปลายกลีบมนสีเขียว ขอบกลีบงุ้มเข้าด้านใน เกสรเพศผู้ 4 อัน ก้านเกสรแยกจากกัน อับเรณูสีเหลืองอ่อนติดที่ฐาน แตกตามยาว เกสรเพศเมีย รังไข่อยู่เหนือวงกลีบ ก้านเกสรสั้น ผล แบบมีเนื้อหลายเมล็ด สีแดงแกมดำ⁽⁵⁷⁾

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Cissus quadrangularis* L.
วงศ์ VITACEAE
ชื่ออื่น ๆ ขันท้อ สันชะควด สามร้อยต่อ⁽⁴⁵⁾

ประโยชน์ทางยา ลำต้น ขับลมในลำไส้ กระจุกแตกหัวชัน⁽³²⁾ แก้กิดสีดวงทวาร⁽⁵²⁾

ลักษณะของเครื่องยา ลำต้น ถูกหั่นเป็นท่อน ทำให้แห้ง สีน้ำตาลอ่อน มีลักษณะเป็นสัน และร่องลึกตามแนวยาวของลำต้น ผิวหยาบเนียน ค่อนข้างแข็ง บางชิ้นมีส่วนของเส้นสำหรับพันเกาะของลำต้น ลักษณะมันวาว มีกลิ่นอ่อน

┆┆ 1 เซนติเมตร

แพรวเซียงไฮ้

ลักษณะของพืช เป็นไม้ล้มลุก อวบน้ำ ลำต้นแผ่เลื้อยคลุมดินทอดชูด ใบ เดี่ยว เรียงสลับ รูปขอบขนานยาวและแคบ มีขนตามซอกใบ ดอก ช่อกระจุก ออกที่ปลายยอด ใบประดับย่อย ลักษณะคล้ายรูปสามเหลี่ยมเชื่อมรวมกับใบที่ส่วนฐาน มีขนสีขาวเป็นเส้น ยาวเรียงตัวแน่นรอบฐานรองดอก กลีบเลี้ยง 2 อัน ประกบกันเป็นรูปสามเหลี่ยมหุ้มกลีบดอก กลีบดอก บางนึ่ง มีจำนวนมาก มีสีสดหลายสี เช่น สีชมพู บานเย็น ขาว เกสรเพศผู้มีจำนวนมาก ก้านเกสรแยกจากกัน ติดอยู่กลางกลีบดอก อับเรณูรูปรี เกสรเพศเมีย รังไข่อยู่เหนือวงกลีบ ยอดเกสรเป็นแฉก ผล ทรงกลม เมื่อแก่จะแตกตามขวางรอบกลางผล เมล็ดยาวรี ผิวมัน^(56, 75)

ชื่อวิทยาศาสตร์

Portulaca pilosa L.

วงศ์

PORTULACACEAE

ชื่ออื่น ๆ

แดงสวรรค์ บานเที่ยง คุณนายตื่นสาย^(45, 75)

ประโยชน์ทางยา

ต้นเหนือดิน ใช้แก้ผดผื่นคัน แผลฟกช้ำ บาดแผลจากของมีคม⁽⁴⁹⁾

ลักษณะของเครื่องยา ส่วนเหนือดินของพืช ถูกหั่นเป็นชิ้นหยาบ ทำให้แห้ง เนื้อสัมผัสหยาบ ค่อนข้างเหนียว ส่วนที่เป็นลำต้น มีขนาดเล็ก สีน้ำตาลอมเหลือง ผิวหยาบ มีร่องตื้นตามยาว พบขนสีขาวอยู่เป็นกระจุกเล็ก ๆ ที่ลำต้น และพบขนสีขาวเป็นเส้นยาวติดเป็นกระจุก ซึ่งเป็นขนของฐานรองดอก ส่วนที่เป็นใบหลุดร่วงจากลำต้น มีสีน้ำตาลอมเขียว มีลักษณะเป็นเส้นสั้น ๆ ขนาดเล็ก มีกลิ่นอ่อน

┆ 1 เซนติเมตร

ฟ้าทะลายโจร

ลักษณะของพืช เป็นไม้ล้มลุก ลำต้นสีเหลี่ยม ตั้งตรง ใบ เดี่ยว เรียงตรงข้ามสลับตั้งฉาก ใบรูปไข่หรือรูปรี โคนใบแหลม ปลายใบแหลม ขอบใบเรียบ ดอก ช่อแยกแขนง ออกตามซอกใบหรือปลายกิ่ง มีใบประดับขนาดเล็กอยู่ที่โคนก้านช่อและโคนก้านดอก ดอกสีขาวแกมม่วง มีขน ก้านดอกสั้น กลีบเลี้ยงมีขน โคนกลีบเชื่อมติดกัน ปลายแยกเป็น 5 แฉก กลีบดอก โคนกลีบเชื่อมติดกันเป็นหลอด ปลายแยกเป็นรูปปากเปิด ด้านนอกมีขน ด้านในเกลี้ยง กลีบปากบนปลายหยักลึก 3 แฉก สีขาว ด้านในกลีบมีแต้มสีม่วงเข้ม กลีบปากล่างหยักตื้น 2 แฉก เกสรเพศผู้ 2 อัน ติดใกล้บริเวณปากหลอดกลีบดอก ก้านชูเกสรมีขน เกสรเพศเมีย รั้งไข้อยู่เหนือวงกลีบ ก้านชูเกสรยาว ยอดเกสรเรียวเล็ก ผล แบบแห้งแตก รูปขอบขนานค่อนข้างแบน มีร่องยาว เมล็ดขนาดเล็ก เป็นเหลี่ยม ผิวขรุขระ^(11, 17, 66)

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Andrographis paniculata* (Burm.f.) Nees
 วงศ์ ACANTHACEAE
 ชื่ออื่น ๆ ฟ้าทะเลลาย หญ้าก้านงู⁽⁴⁵⁾ น้ำลายพังพอน สามสิบดี⁽⁶¹⁾

ประโยชน์ทางยา ทั้งต้น แก้อาการท้องเดิน แก้ไข้⁽¹⁷⁾

ลักษณะของเครื่องยา ส่วนเหนือดินของพืช หั่นเป็นท่อนหยาบ สีเขียวอมน้ำตาล ส่วนที่เป็นลำต้นมีลักษณะเป็นเหลี่ยม ขนาดเล็ก ส่วนที่เป็นใบ เนื้อใบกรอบ แตกหักง่าย ชี้นของใบที่สมบูรณ์ โคนใบและปลายใบแหลม ขอบใบเรียบ มีกลิ่นเฉพาะ

┆┆ 1 เซนติเมตร

มะกรูด

ลักษณะของพืช ไม้ยืนต้นขนาดเล็กหรือไม้พุ่ม ตั้งตรง มีหนามแหลม ใบ เดี่ยว เรียงเวียนรอบกิ่ง ใบรูปไข่หรือรูปขอบขนานแกมรูปไข่ โคนใบรูปลิ้นหรือมน ปลายใบมนหรือป้านมนหรือแหลม ขอบใบหยักมนเล็กน้อย เนื้อใบคล้ายแผ่นหนัง ผิวเกลี้ยง ใบมีต่อมน้ำมันเป็นจุดใส มีกลิ่นเฉพาะ ก้านใบแผ่ออกเป็นครีบลักษณะและขนาดใกล้เคียงกับใบ ดอก ช่อกระจจะ ออกตามซอกหรือปลายยอด มี 1-5 ดอก กลิ่นหอม กลีบเลี้ยง 5 กลีบ กลีบดอก 5 กลีบ รูปขอบขนานแกมรูปไข่ ปลายกลีบเรียวแหลม ผิวเกลี้ยง สีขาวมีสีม่วงจาง ๆ เกสรเพศผู้ จำนวนมากติดอยู่รอบจานฐานดอก เกสรเพศเมีย รังไข่อยู่เหนือวงกลีบ ค่อนข้างกลม ยอดเกสรเป็นตุ่ม ผล ค่อนข้างกลมหรือรูปไข่ สีเขียวมีต่อมน้ำมัน ผิวขรุขระ เนื้อในผลมีถุงขนาดเล็กจำนวนมากบรรจุของเหลวใส รสเปรี้ยวอมขมเล็กน้อย เมล็ดจำนวนมาก ^(52, 57)

ชื่อวิทยาศาสตร์

Citrus hystrix DC.

วงศ์

RUTACEAE

ชื่ออื่น ๆ

มะขู⁽⁴⁵⁾ ส้มกรูด ส้มม้าผี^(45, 57) มะหูด ส้มมะกรูด⁽⁵⁷⁾

ประโยชน์ทางยา

ใบ ขับลมในลำไส้⁽⁵⁵⁾ แก้ไอ⁽³⁴⁾ ดับกลิ่นคาว^(32, 34) เปลือกผล ขับลมในลำไส้^(13, 34) ขับระดู^(34, 52) ผล กัดเสมหะ ขับลมในลำไส้ แก้กังแค⁽³⁴⁾ น้ำจากผล กัดเสมหะ ขับลมในลำไส้ ฟอกโลหิตระดู^(13, 34) แก้เลือดออกตามไรฟัน⁽⁵²⁾

ลักษณะของเครื่องยา ใบแห้ง สีเขียว อมน้ำตาล เนื้อใบหนา ค่อนข้างเหนียว ผิวใบหยาบ ขึ้นของใบที่สมบูรณ์ โคนใบรูปรีหรือมน ปลายใบมนหรือแหลม ขอบใบหยัก มีกลิ่นเฉพาะ เปลือกผล ปลูกออกเป็นชั้นบาง ทำให้แห้ง แข็ง กรอบ ผิวด้านหนึ่งมีสีเขียวอมน้ำตาล ขรุขระ ย่น หยาบ มีกลิ่นเฉพาะ ผล ปลูกเป็นชั้นตามขวาง ทำให้แห้ง มีลักษณะแข็ง เปลือกผล สีน้ำตาลอมเขียว หยาบ เนื้อผลสีดำ มีกลิ่นเฉพาะ

H 1 เซนติเมตร

H 1 เซนติเมตร

H 1 เซนติเมตร

มะกา

ลักษณะของพืช เป็นไม้พุ่ม กิ่งก้านผิวเกลี้ยง มีช่องอากาศกระจายทั่วไป ใบรูปสามเหลี่ยมแคบ ร่วงง่าย ใบ เดี่ยว เรียงสลับระนาบเดียว ใบรูปรีหรือขอบขนาน เนื้อใบคล้ายกระดาษ โคนใบมนหรือรูปหัวใจ ขอบใบเรียบ ปลายใบมนถึงกลม เส้นใบเชื่อมจรดกันที่ใกล้ขอบใบ ดอก ช่อกระจุก ออกตามซอกก้านใบ ดอกแยกเพศ ดอกเพศผู้ มีก้านดอกกลีบเลี้ยง รูปสามเหลี่ยม 5 กลีบ สีเหลืองอมเขียว มีจุดแต้มสีแดง ติดทน กลีบดอกรูปรี สีเหลืองอมขาว เกสรเพศผู้ 5 อัน ก้านชูเกสรเชื่อมติดกันเป็นหลอด ดอกเพศเมีย ไม่มีก้านดอก เกสรเพศเมีย รังไข่อยู่เหนือวงกลีบ ทรงกลม ยอดเกสรแยกเป็นแฉกลึก 2 แฉก ผล กลมรี ส่วนปลายหรือส่วนก้านผลเว้าตื้น มี 2 พู ผลสีม่วงอมเขียว ถึงสีดำ เมล็ด ค่อนข้างกลม มีร่องด้านข้าง สีดำแกมแดง^(17, 73)

ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Bridelia ovata</i> Decne.
วงศ์	PHYLLANTHACEAE
ชื่ออื่น ๆ	ก้องแกบ ขี้เหลลามาตกา ซ้ำซา มัดกา สำเหล้า ^(17, 45, 73)

ประโยชน์ทางยา

ใบ ขับเสมหะและโลหิต ถ่ายพิษตานซาง ถ่ายพิษไข้⁽³⁴⁾ เป็นยา
ระบายอย่างอ่อน^(9, 12) ทำให้เกิดอาการ
คลื่นเหียน บำรุงน้ำเหลือง แก้ไข้ แก้ระดู
แก้มูกกิด แก้เหน็บชา⁽¹²⁾

ลักษณะของเครื่องยา ใบ ถูกหั่นเป็นชิ้น
หยาบ ทำให้แห้ง สีเขียวอมน้ำตาล ใบค่อนข้างหนา เหนียว สัมผัสหยาบ ชิ้นของใบที่
สมบูรณ์ โคนใบและปลายใบมน ขอบใบ
เรียบ มีกลิ่นอ่อน

— 1 เซนติเมตร

มะขาม

ลักษณะของพืช เป็นไม้ยืนต้น เปลือกต้นหนา ขรุขระ กิ่งอ่อนมีขนสั้นนุ่ม ใบ ประกอบแบบขนนกปลายคู่ หูใบขนาดเล็ก ร่วงง่าย ใบย่อยขนาดเล็ก รูปขอบขนาน โคนใบมนไม่เท่ากัน ปลายใบมน ขอบใบเรียบ ดอก ช่อกระจจะ ออกตามซอกใบและปลายกิ่ง ก้านช่อดอกยาว มีขนประปราย ใบประดับรูปขอบขนานแกมรูปไข่ ร่วงง่าย ฐานรองดอกรูปลูกข้าง แคบ กลีบเลี้ยง 4 กลีบ ซ้อนเหลื่อมกัน สีเหลืองนวล กลีบดอก 3 กลีบ สีเหลืองส้ม ขนาดไม่เท่ากัน กลีบบนรูปหัวใจแกมขอบขนาน กลีบข้างรูปขอบขนานแกมไข่ กลีบ โคนกลีบแคบ มีขน เกสรเพศผู้สมบูรณ์ 3 อัน ก้านเกสรยาว เกสรเพศเมีย รั้งไข้อยู่เหนือวงกลีบ รั้งไข่เรียวยาวโค้ง ผล เป็นฝัก โค้ง หนา แบบแห้งไม่แตก เปลือกหนา แข็ง เพราะมีน้ำตาล เนื้อในผลนุ่ม มีรสเปรี้ยวหรือหวาน เมล็ดแบนข้าง สีน้ำตาลดำเป็นเงา^(17, 77)

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Tamarindus indica* L.
 วงศ์ LEGUMINOSAE - CAESALPINIOIDEAE
 ชื่ออื่น ๆ ตะลูป หมากแกง อัมเป็ยล^(45, 77) ขาม มะขามไทย⁽¹⁷⁾

ประโยชน์ทางยา ใบ ขับเสมหะ แก้บิด แก้ไอ แก้หวัดคัดจมูก^(34, 52) ต้มน้ำให้สตรี
 อาบหลังคลอด⁽³²⁾ เนื้อในฝัก แก้ท้องผูก
 แก้กระหายน้ำ^(32, 34) กัดเสมหะ^(34, 47) เมล็ด
 ขับพยาธิไส้เดือน^(32, 52)

┆ 1 เซนติเมตร

ลักษณะของเครื่องยา ใบแห้ง สีเขียว
 อ่อนอมน้ำตาล ผิวใบเรียบ เนื้อใบบาง ค่อนข้างเหนียว
 ชื้นของใบที่สมบูรณ์ รูปขอบขนาน โคนใบมน ปลายใบมน
 ขอบใบเรียบ มีกลิ่นอ่อน เนื้อในฝัก มีสีน้ำตาลแดง
 เนื้อนุ่ม เหนียวติดมือ มีกลิ่นเฉพาะ เมล็ดสีน้ำตาลเข้ม
 มีรูปทรงหลายแบบ ด้านข้างมีแนวเป็นร่องยาว
 ผิวเรียบ เป็นมัน แข็ง เนื้อในเมล็ดสีขาวนวล แข็ง

┆ 1 เซนติเมตร

┆ 1 เซนติเมตร

มะขามป้อม

ลักษณะของพืช เป็นไม้ยืนต้น กิ่งมีผิวเกลี้ยง ส่วนอ่อนของต้นมักมีขน ใบรูปสามเหลี่ยม ใบ เดี่ยว เรียงสลับอยู่ระนาบเดียวกันและชิดกัน ใบรูปขอบขนานแกมรูปแถบ โคนใบเบี้ยว ปลายใบป้านมน ขอบใบเรียบ ขอบใบอ่อนมีขนลง เนื้อใบคล้ายกระดาษ ดอก ช่อกระจจะ ออกที่ซอกของกิ่งที่ผลัดใบ ดอกแยกเพศ สีเหลืองอมเขียว ไม่มีกลีบดอก ดอกเพศผู้ ออกเป็นช่อ ช่อละ 3-5 ดอก กลีบเลี้ยง 6 กลีบ รูปขอบขนานถึงรูปไข่กลีบจาวฐานดอกรูปคล้ายกระบองมีต่อม 6 ต่อม เกสรเพศผู้ 3 อัน ดอกเพศเมีย ออกเดี่ยว กลีบเลี้ยง 6 กลีบ รูปขอบขนาน ฐานดอกเป็นสันนูนรูปวงแหวน รังไข่อยู่เหนือวงกลีบ ผิวเกลี้ยงมี 3 ช่อง ยอดเกสรแยกเป็น 2 แฉก ผล เป็นผลเนื้อนุ่ม ทรงกลมขนาดใหญ่ สีเหลืองอมเขียว เมล็ดเป็นเหลี่ยม เปลือกหุ้มเมล็ดแข็งมีสันตามยาว^(17, 74)

ชื่อวิทยาศาสตร์

Phyllanthus emblica L.

วงศ์

PHYLLANTHACEAE

ชื่ออื่น ๆ

กันโตด มั่งถู่ สันยาสา กำทวด^(45, 74)

ประโยชน์ทางยา

ผล แก้วโอ ขับเสมหะ ทำให้ชุ่มคอ ลดไข้ ขับปัสสาวะ ระบายท้อง บำรุงหัวใจ พอกโลหิต แก้กโรคลักปิดลักเปิด⁽³⁴⁾ ทำให้สดชื่น แก้กะหายน้ำ หัวดี กระตุ้นน้ำลาย⁽³²⁾ เนื้อผลแห้ง แก้วโอ ผาดสมาณ บิด ท้องเสีย ดีซ่าน ช่วยย่อยอาหาร รีดสีดวงทวาร⁽³⁴⁾

ลักษณะของเครื่องยา ผลแห้ง สีน้ำตาล ผลค่อนข้างกลม ผิวแห้งแตกกระแหง แข็ง บางชิ้นผลแตกเห็นเมล็ดสีน้ำตาลอ่อน เปลือกแข็ง

— 1 เซนติเมตร

มะตูม

ลักษณะของพืช เป็นไม้ยืนต้น มีหนามแหลมยาว ออกเป็นคู่ตามซอกกิ่งและซอกใบ ใบ ประกอบ เรียงสลับ มีใบย่อย 3 ใบ ใบรูปใบหอกแกมรูปไข่ โคนใบมนหรือเป็นรูปปลีมปลายใบป้านมนเรียวแหลม ขอบใบหยักซี่ฟันแกมหยักมน เนื้อใบบาง มีต่อมน้ำมัน โปร่งแสง ดอก ช่อกระจุกหรือช่อกระจุก ออกตามซอกหรือปลายยอด มีดอกย่อย 4-5 ดอก กลีบเลี้ยงปลายหยักซี่ฟัน 4-5 หยัก ร่วงง่าย กลีบดอก 5 กลีบ รูปไข่กลับแกมขอบขนาน ปลายกลีบมนหรือป้านมน ผิวเกลี้ยง ด้านนอกสีเขียว ด้านในสีขาวแกมเขียว ร่วงง่าย เกสรเพศผู้ มีจำนวนมาก อับเรณูรูปใบหอกแกมรูปแถบ ผิวมีขนครุย เกสรเพศเมีย รังไข่ อยู่เหนือวงกลีบ ภายในมีหลายช่อง ผล ทรงกลมหรือรี เปลือกผลแข็ง เนื้อในผลหนา สีเหลืองส้ม เมล็ดรูปรีแบน จำนวนมาก มีน้ำเหนียว ๆ อยู่รอบเมล็ด^(17, 57)

ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Aegle marmelos</i> (L.) Correa
วงศ์	RUTACEAE
ชื่ออื่น ๆ	ตุ้ม ปิ่น ⁽¹⁷⁾ กะทันตาเณร มะโพงค์ มะปี่ล่า มะปิ่น ⁽⁴⁵⁾

ประโยชน์ทางยา   ผล แก้วร้อนใน แก้กิด^(32, 52) บำรุงธาตุ เจริญอาหาร⁽³²⁾ แก้กลิ้นไส้
อาเจียน⁽¹⁷⁾

ลักษณะของเครื่องยา   ผล ถูกหั่นเป็นชิ้นตามขวางของผล ทำให้เห็น ส่วนของเปลือกผล สีน้ำตาลอ่อน ผิวเรียบ ส่วนของเนื้อผลสีน้ำตาลแดง มีช่องของเมล็ดที่ฝังตัวเป็นวงอยู่โดยรอบ เนื้อแข็ง เป็นมัน มีกลิ่นเฉพาะ

H 1 เซนติเมตร

มะนาว

ลักษณะของพืช เป็นไม้พุ่มหรือไม้ยืนต้นขนาดเล็ก กิ่งก้านมีหนามแหลมคม ใบเดี่ยว เรียงเวียนรอบกิ่ง ใบรูปไข่หรือรูปขอบขนานแกมรูปไข่ โคนใบโค้งป้านมน ปลายใบมน ขอบใบจักเล็กน้อย ผิวใบเกลี้ยงเป็นเงา เนื้อใบเหนียวคล้ายแผ่นหนัง ก้านใบแผ่ออกเป็นครีบก้านใบมีต่อมน้ำมันเป็นจุดใส มีกลิ่นหอม ดอกเดี่ยวหรือช่อกระจกระจ สีขาว มีกลิ่นหอม ออกที่ซอกใบและปลายกิ่ง กลีบเลี้ยงเป็นแฉก 4-5 แฉก รูปสามเหลี่ยมแผ่กว้าง กลีบดอก 4-5 กลีบ รูปไข่หรือรูปขอบขนาน ปลายกลีบป้านมนหรือแหลม เนื้อกลีบหนา มีจำนวนดอกรูปถ้วย เกสรเพศผู้ มีจำนวนมาก เกสรเพศเมีย รังไข่อยู่เหนือวงกลีบ ค่อนข้างกลม ก้านชูเกสรยาว ผิวเกลี้ยง ยอดเกสรเป็นตุ่ม ผลค่อนข้างกลม ผิวเรียบ มีต่อมน้ำมัน เนื้อในผลมีอุ้งขนาดเล็กจำนวนมากบรรจุน้ำใส รสเปรี้ยว เมล็ดรูปไข่ปลายแหลม จำนวนมาก^(17, 57)

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Citrus aurantiifolia* (Christm.) Swingle
วงศ์ RUTACEAE
ชื่ออื่น ๆ โกรยขาม้า มะนอเกลา ลีมาน์ปืห์ หมากปิ้ง⁽⁴⁵⁾

ประโยชน์ทางยา ผิวของผลสด แก้อาการท้องอืด ท้องเฟ้อ ปวดท้อง จุกเสียดแน่น
ขับเสมหะ แก้เบื่ออาหาร⁽¹³⁾ ผลสด แก้ไอ ขับเสมหะ^(15, 17)

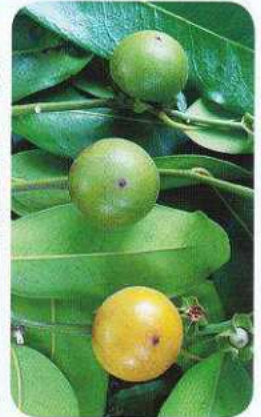
ลักษณะของเครื่องยา ผลสด สีเขียว
รูปร่างกลมแบนเนื้อในผลสีเขียวอ่อน
แบ่งเป็นห้องหลายห้อง มีถุงน้ำใส ๆ อัด
ตัวกันแน่น มีกลิ่นเฉพาะ รสเปรี้ยว

┆ 1 เซนติเมตร

มะพลับ

ลักษณะของพืช เป็นไม้ยืนต้น เปลือกลำต้นสีน้ำตาลเข้ม ผิวขรุขระ กิ่งอ่อนผิวเกลี้ยง ใบ เดี่ยว เรียงสลับ ใบรูปขอบขนาน โคนใบมน ปลายใบแหลมหรือป้านมน ขอบใบเรียบ เนื้อใบเหนียวคล้ายแผ่นหนัง ผิวใบเกลี้ยง ดอก แยกเพศ ดอกเพศผู้ ช่อกระจุก ออกตามซอกก้านใบ กลีบเลี้ยงรูปประฆัง ปลายกลีบหยักลึกเป็น 4 แฉก กลีบดอกสีขาวรูปโถหรือรูปไข่ โคนกลีบเชื่อมติดกัน ปลายแยกเป็น 4 กลีบ ผิวกลีบด้านนอกมีขนสั้นนุ่ม ด้านในผิวเกลี้ยง เกสรเพศผู้ มีจำนวนมาก ดอกเพศเมีย ดอกเดี่ยวหรือช่อกระจุก กลีบเลี้ยงโคนกลีบเชื่อมติดกัน แผ่กว้าง ปลายกลีบหยักลึกเป็น 4 แฉก ผิวกลีบมีขนปุย กลีบเลี้ยงติดแน่นจนผลแก่ กลีบดอกเหมือนดอกเพศผู้แต่มีขนาดใหญ่กว่า เกสรเพศเมีย รังไข่อยู่เหนือวงกลีบ ทรงกลม ก้านชูเกสร 2 อัน ยอดเกสร 4 อัน ผล ทรงกลม มีกลีบเลี้ยงติดอยู่ที่ขั้วผล⁽⁷⁵⁾

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Diospyros areolata* King & Gamble

วงศ์ EBENACEAE

ชื่ออื่น ๆ พลับ⁽⁴⁵⁾

ประโยชน์ทางยา

เปลือกต้น บำรุงธาตุ เจริญอาหาร แก้ท้องร่วง แก้บิด แก้ปวดเบ่ง
ขับผายลม แก้กามตายดั้น เป็นยาห้าม
เลือด สมานบาดแผล^(23, 34)

ลักษณะของเครื่องยา เปลือกต้น ถูก
หั่นเป็นชิ้น ทำให้แห้ง มีลักษณะโค้ง ม้วน
ตามยาว ด้านหนึ่งของเปลือก มีสีน้ำตาล
เข้ม ผิวขรุขระ ด้านตรงข้าม มีสีน้ำตาล ผิว
มีลายเป็นเส้นเล็ก ๆ ตามยาว เปลือกต้น
แข็ง มีน้ำหนัก

— 1 เซนติเมตร

มะรุม

ลักษณะของพืช เป็นไม้ยืนต้นขนาดกลาง ทรงพุ่มโปร่ง ลำต้นสีเทาหม่น ผิวเรียบ ใบ ประกอบแบบขนนกปลายคี่เรียง 3 ชั้น ใบย่อยรูปไข่กลับ โคนใบมน ปลายใบมน ขอบใบเรียบ เนื้อใบบาง ดอก ช่อกระจจะมีหลายชั้น สมมาตรด้านข้าง กลีบเลี้ยงสีเขียว โคนกลีบเชื่อมติดกัน ปลายแยกเป็น 5 แฉก กลีบดอกสีขาว แยกกัน 5 กลีบ รูปขอบขนาน เกสรเพศผู้ 5 อัน ก้านชูเกสรแยกกัน อับเรณูสีเหลือง เกสรเพศผู้เป็นหมัน 5 อัน เปลี่ยนรูปคล้ายกลีบดอกสีขาว ขนาดไม่เท่ากัน กลีบบน 4 กลีบ กลีบล่างขนาดใหญ่ 1 กลีบ เกสรเพศเมีย รังไข่อยู่เหนือวงกลีบ มีขนหนาแน่น ผล เป็นฝักยาวรูปสามเหลี่ยม มีร่องสันตามยาว มีลอนโป่งตามขวาง ฝักแบบแห้งแตกตามยาว 3 ส่วน เมล็ดจำนวนมาก รูปสามเหลี่ยม สีน้ำตาล ตรงสันเหลี่ยมแผ่เป็นครีบสีขาว 3 อัน⁽⁸³⁾

ชื่อวิทยาศาสตร์

Moringa oleifera Lam.

วงศ์

MORINGACEAE

ชื่ออื่น ๆ

ผักเนื้อไก่ ผักอีฮิม ผักอีฮุม มะค้อนก้อม^(34, 45)

ประโยชน์ทางยา

ใบ แก่เลือดออกตามไรฟัน ตำพอกบริเวณที่เป็นแผล^(13, 52) เมล็ด
แก้ไข้ ปวดตามข้อ ตำพอกทาภายนอกแก้
บวม^(13, 32, 34)

┆ 1 เซนติเมตร

┆ 1 เซนติเมตร

ลักษณะของเครื่องยา ใบแห้ง สีเขียว
อมน้ำตาล มีขนาดเล็ก เนื้อใบบาง กรอบ
แตกหักง่าย ชี้นของใบที่สมบูรณ์ โคนใบมน
ปลายใบมน ขอบใบเรียบ มีกลิ่นฉุน เมล็ด
แห้ง รูปสามเหลี่ยม สีน้ำตาล ตรงสัน
เหลี่ยมแผ่เป็นครีบสีขาว 3 อัน น้ำหนักเบา
แข็ง เนื้อในเมล็ดสีขาวนวล มีกลิ่นอ่อน

มะลิ

ลักษณะของพืช เป็นไม้พุ่มขนาดเล็ก ใบ เดี่ยว ออกตรงข้าม เนื้อใบค่อนข้างย่น โคนใบมนหรือสอบเรียว ปลายใบมนหรือแหลมเล็กน้อย ขอบใบเรียบ ดอก เดี่ยวหรือออกเป็นช่อกระจุก ตามปลายกิ่งหรือซอกใบ มีกลิ่นหอม สมบูรณ์เพศ กลีบเลี้ยง 8-10 กลีบ โคนกลีบเชื่อมติดกันเป็นรูปกระดิ่ง ปลายแยกเป็นแฉกเรียวยาว กลีบดอกสีขาว 4-12 กลีบ โคนกลีบเชื่อมติดกันเป็นหลอด ปลายกลีบแยกจากกัน ขอบกลีบเรียงซ้อนเกยกัน ดอกตูม กลีบดอกบิดเวียนเล็กน้อย เกสรเพศผู้ 2 อัน ก้านเกสรติดบนกลีบดอกด้านใน เกสรเพศเมีย รังไข่อยู่เหนือวงกลีบ ภายในมี 2 ช่องติดกัน ยอดเกสรแยกเป็น 2 แฉก ผล เนื้อนุ่ม มีปีก ผลแก่แตกระหว่างพู มี 1-2 เมล็ด^(5, 57)

ชื่อวิทยาศาสตร์

Jasminum sambac (L.) Sol.

วงศ์

OLEACEAE

ชื่ออื่น ๆ

มะลิลา มะลิป้อม มะลิหลวง ข้าวแตก^(32, 45)

ประโยชน์ทางยา

ดอกแห้งปรุงยาหอม บำรุงหัวใจ แก้ไข้⁽⁹⁾ โรคนิ่ว ปวดท้อง ดอกสดตำพอกขมับแก้ปวดศีรษะ ทาผิวหนัง แผลเรื้อรัง ผิวหนังผื่นคัน⁽³²⁾ แก้โรคตา ใช้ทั้งปวง เสียดท้อง⁽⁵²⁾ ดับพิษร้อน บำรุงครรภ์ ร้อนในกระหายน้ำ^(13, 34)

ลักษณะของเครื่องยา ดอกแห้ง สีน้ำตาลอมเหลือง ขนาดเล็ก มีส่วนของกลีบดอกหลายกลีบซ้อนกัน ส่วนโคนกลีบเชื่อมติดกันเป็นหลอด กรอบ แตกหักง่าย มีกลิ่นอ่อน

—| 1 เซนติเมตร

มะแว้งเครือ

ลักษณะของพืช เป็นไม้เถาขนาดเล็ก มีกิ่งก้านระเกะระกะ มีหนามโค้งงอแหลมคมทั่วทั้งต้น ใบ เดี่ยว เรียงสลับ หรือเป็นกระจุกตามปลายกิ่ง ใบรูปไข่ป้อม โคนใบมน ปลายใบมน ขอบใบหยักเว้า ก้านใบยาว ดอก ช่อกระจະสั้น ๆ ออกตามซอกใบบริเวณใกล้ ๆ ยอด สีม่วงชมพู กลีบเลี้ยง โคนกลีบเชื่อมติดกัน ปลายแยกเป็น 5 แฉก ติดทน กลีบดอก โคนกลีบเชื่อมติดกัน ปลายแยกออกเป็น 5 กลีบ แผ่กางออกอยู่ในระนาบเดียวกัน เนื้อกลีบย่นเล็กน้อย เกสรเพศผู้ 5 อัน สีเหลือง ก้านชูเกสรสั้น แยกกัน มีช่องเปิดตอนปลาย เกสรเพศเมีย รังไข่อยู่เหนือวงกลีบ ผล กลม อวบน้ำ ผิวเรียบ เกลี้ยง สีเขียว มีลายกระขาว เมื่อสุกเปลี่ยนเป็นสีแดง เนื้อนุ่ม เมล็ดกลมแบน มีจำนวนมาก^(57, 66)

ชื่อวิทยาศาสตร์

Solanum trilobatum L.

วงศ์

SOLANACEAE

ชื่ออื่น ๆ

แขวงเคี้ยว⁽⁴⁵⁾ หมากแข้ง⁽²⁹⁾ มะแว้งขม มะแว้งเคี้ยว⁽³⁸⁾

ประโยชน์ทางยา

ผล ขับเสมหะ แก้ไอ ขับปัสสาวะ เบาหวาน^(34, 52) ช่วย
 เจริญอาหาร^(9, 13) บำรุงเลือด ท้องอืดท้อง
 เพื่อ ริดสีดวง⁽²³⁾ ขับลม⁽⁵²⁾

ลักษณะของเครื่องยา ผลแห้ง รูปค่อนข้างกลม สีน้ำตาลอ่อนถึงสีน้ำตาลเข้ม แข็ง ผิวย่น แตกหักง่าย ชิ้นที่แตกหักมีลักษณะของเปลือกผลที่บาง มีเมล็ดจำนวนมาก สีน้ำตาล ขนาดเล็ก แบน มีกลิ่นฉุน

— 1 เซนติเมตร

มะแว้งต้น

ลักษณะของพืช เป็นไม้พุ่มขนาดเล็ก ลำต้นแข็ง มีขนนุ่มกระจายอยู่ทั่วต้น ใบเดี่ยว เรียงสลับ ใบรูปไข่หรือรี โคนใบเฉียง ปลายใบแหลม ขอบใบหยักเว้า ผิวใบทั้งสองด้านมีขน ดอก ช่อกระจุกสั้น ๆ ออกบริเวณซอกใบและปลายกิ่ง ดอกย่อยขนาดเล็ก สีม่วง กลีบเลี้ยง โคนกลีบเชื่อมติดกัน ปลายแยกเป็น 5 แฉก ติดทน กลีบดอก โคนกลีบเชื่อมติดกัน ปลายแยกออกเป็น 5 กลีบ แผ่กางออกอยู่ในระนาบเดียวกัน เนื่อกลิบย่นเล็กน้อย ไม่มีขน เกสรเพศผู้ 5 อัน สีเหลือง ก้านเกสรสั้น อยู่ชิดกัน มีช่องเปิดตอนปลาย เกสรเพศเมีย รังไข่ อยู่เหนือวงกลีบ ผล กลม เนื้อนุ่ม ขนาดเล็ก ผิวเกลี้ยง สีเขียวมีลายแต้มสีขาว เมื่อสุก เปลี่ยนเป็นสีเหลืองส้ม เมล็ดกลมแบน มีจำนวนมาก^(32, 66)

ชื่อวิทยาศาสตร์

Solanum anguivi Lam.

วงศ์

SOLANACEAE

ชื่ออื่น ๆ

มะแคว้งขม มะแคว้งดำ มะแวง แวงคม^(32, 45)

ประโยชน์ทางยา

ผล แก้อาเจียน ขับเสมหะ ลดน้ำตาล ช่วยเจริญอาหาร^(32, 34)

ลักษณะของเครื่องยา ผลแห้ง รูปร่างกลมแป้น สีน้ำตาลอมเหลืองหรือสีน้ำตาลเข้ม แข็ง ผิวเกลี้ยง ย่น เป็นมันเงา แตกหักง่าย ชั้นที่แตกหักมีลักษณะของเปลือกผลที่บาง มีเมล็ดจำนวนมาก สีน้ำตาล ขนาดเล็ก แบน มีกลิ่นฉุน

— 1 เซนติเมตร

แมงลักคา

ลักษณะของพืช เป็นไม้ล้มลุกกึ่งพุ่ม มีกลิ่นแรง ลำต้นเป็นเหลี่ยม ตั้งตรง มีขนปกคลุม ใบ เดี่ยว ออกตรงข้าม ใบรูปไข่ โคนใบเว้าหรือสอบเรียว ปลายใบค่อนข้างแหลมหรือมน ขอบใบจักฟันเลื่อย ผิวใบมีต่อมน้ำมันจำนวนมาก และมีขนสั้น ดอก ช่อฉัตร มี 1-5 ดอก ออกตามซอกใบและปลายยอด ก้านดอกสั้น ใบประดับมีลักษณะเป็นเส้นแบน ปลายแหลม มีขนปกคลุม ดอกสมมาตรด้านข้าง กลีบเลี้ยง โคนกลีบเชื่อมติดกันเป็นรูประฆัง ปลายแยกเป็นเส้นยาวปลายแหลม 10 เส้น กลีบดอก สีม่วงน้ำเงิน โคนกลีบเชื่อมติดกันเป็นหลอดเล็ก ๆ ปลายแยกเป็น 2 ส่วน ส่วนบนมี 2 หยัก ส่วนล่างมี 3 หยัก เกสรเพศผู้ 4 อัน ก้านชูเกสรมีขนยาว เกสรเพศเมีย รังไข่อยู่เหนือวงกลีบ ผล แบบเปลือกแข็งไม่แตกแบน สีน้ำตาลเข้ม ภายในมี 1 เมล็ด⁽⁵⁶⁾

ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Hyptis suaveolens</i> (L.) Poit.
วงศ์	LAMIACEAE
ชื่ออื่น ๆ	การา ⁽⁴⁵⁾

ประโยชน์ทางยา

ใบ ขับเหงื่อ ขับน้ำนม^(59, 70) แก้ปวดศีรษะ ไล่แมลง ระวังอาการ
ชักกระตุก หรือหดเกร็ง และแก้รูมาติก⁽⁷⁰⁾

ลักษณะของเครื่องยา ใบแห้ง สีเขียวอม
น้ำตาล แตกหักเป็นชิ้นหยาบ เนื้อใบบาง
ขอบใบมีวุ้นเข้า กรอบ แตกหักง่าย ชิ้นของ
ใบที่สมบูรณ์ โคนใบเว้าหรือสอบเรียว
ปลายใบค่อนข้างแหลมหรือมน ขอบใบ
จักฟันเลื่อย ผิวใบเมื่อสัมผัสโดยเฉพาะ
ก้านใบ ท้องใบและใบอ่อนมีขนยาว สีขาว
นุ่ม มีกลิ่นเฉพาะ

┆┆ 1 เซนติเมตร

ไมยราบ

ลักษณะของพืช เป็นไม้พุ่มเลื้อย ไม่มีเนื้อไม้ ลำต้นมีหนามแหลมโค้งอยู่ทั่วไปและมีขนหยาบประปราย ใบ ประกอบแบบกึ่งนิ้วมือ ใบย่อยออกตรงข้ามปลายคู่ ก้านใบยาว สีแดง ใบย่อยขนาดเล็ก รูปขอบขนาน ด้านบนสีเขียว ด้านล่างสีม่วงแดง โคนใบเฉียง ปลายใบแหลม ขอบใบเรียบ สีม่วงแดง มีขนหยาบ หูใบรูปหอกปลายแหลม 2 อัน มีขนยาว ดอก ช่อกระจุกแน่นทรงกลม ออกตามซอกก้านใบ ก้านช่อดอกยาวมีขนปกคลุม ดอกย่อยไม่มีก้านดอก มีใบประดับ 1 ใบ กลีบเลี้ยง โคนกลีบเชื่อมติดกันเป็นรูปถ้วย กลีบดอก โคนกลีบเชื่อมติดกันเป็นรูปถ้วยแคบ ปลายแยกเป็น 4 แฉก เกสรเพศผู้ 4 อัน ก้านเกสรยาว สีชมพู อับเรณูสีเหลืองอ่อน เกสรเพศเมีย รังไข่อยู่เหนืองกลีบ ก้านชูเกสรคดงอ ผล เป็นฝักแบบแห้งแตก ก้านช่อผลยาว ฝักรูปขอบขนาน มีขนแข็งยาวที่ขอบฝัก ภายในมีผนังกันเป็นห้อง แต่ละห้องมี 1 เมล็ด^(56, 78)

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Mimosa pudica* L.
 วงศ์ LEGUMINOSAE - MIMOSOIDEAE
 ชื่ออื่น ๆ กระทีบยอด หนามหญ้าราบ หญ้าป็นยอด^(29, 78)

ประโยชน์ทางยา

ทั้งต้น แก้ไข้ ตานขโมย ตาบวม กระเพาะอาหารและลำไส้อักเสบ
 หัด ผื่นคัน^(34, 40) ขับน้ำนม ทางเดินปัสสาวะ
 อักเสบ ระดูขาว⁽³⁴⁾ น้ำเหลืองเสีย หิด^(34, 38)
 ขับปัสสาวะ แก้ไตพิการ^(10, 34)

ลักษณะของเครื่องยา ส่วนเหนือดินของพืช ถูกหั่นเป็นท่อนยาว ทำให้แห้ง มีสีเขียวอมน้ำตาล ส่วนที่เป็นลำต้นมีขนาดเล็ก มีหนามโค้งงอ ปลายแหลม สีน้ำตาล ส่วนที่เป็นใบมีสีเขียว ใบประกอบบอบอกที่จุดเดียวกัน 1 คู่ และมีใบย่อยออกเป็นคู่จำนวนมาก เนื้อใบบาง ค่อนข้างเหนียว มีกลิ่นอ่อน

┆ 1 เซนติเมตร

ยอ

ลักษณะของพืช เป็นไม้ยืนต้น กิ่งหรือแขนงเป็นสี่เหลี่ยม เปลือกต้นเรียบ ใบ เดี่ยว ออกตรงข้ามและตั้งฉากกับใบคู่ถัดไป ใบรูปรีกว้าง โคนใบแหลม ปลายใบแหลม ขอบใบเรียบ ผิวใบเกลี้ยงเป็นมัน แผ่นใบหยักเป็นคลื่น หูใบอยู่ระหว่างโคนก้านใบทั้งสองด้าน ดอก ช่อกระจุกกลม ก้านช่อดอกยาว มีกลิ่นหอม ดอกย่อยสมบูรณ์เพศ กลีบเลี้ยง โคนกลีบเชื่อมติดกันเป็นหลอด กลีบดอกสีขาว โคนกลีบเชื่อมติดกันเป็นหลอด ปลายแยกเป็น 5-6 แฉก ปลายกลีบแหลม ม้วนลง เกสรเพศผู้ 5-6 อัน ติดกับผนังด้านในหลอดกลีบดอก ก้านชูเกสรสั้น เกสรเพศเมีย รังไข่อยู่ใต้วงกลีบ ผนังรังไข่เชื่อมติดกัน ก้านชูเกสรสั้น ยอดเกสรแยก 2 แฉก ผล เป็นผลรวม เนื้อผลย่อยเชื่อมรวมกันแน่นจนเป็นผลใหญ่ผลเดี่ยว ผิวเกลี้ยง สีเขียว ผลสุกสีขาวแกมเขียว เมล็ดสีน้ำตาลเข้ม มีหลายเมล็ด^(17, 57)

ชื่อวิทยาศาสตร์

Morinda citrifolia L.

วงศ์

RUBIACEAE

ชื่ออื่น ๆ

แยใหญ่⁽⁴⁵⁾ มะตาเสือ^(17, 29)

ประโยชน์ทางยา

ใบ แก้ปวดตามข้อของนิ้วมือนิ้วเท้า แก้ไข้^(32, 34, 52) แก้ปวดบวม
 อักเสบ⁽³⁴⁾ แก้ไอ⁽⁴³⁾ ผล ขับลม บำรุงธาตุ
 เจริญอาหาร^(22, 32) แก้คลื่นไส้อาเจียน^(2, 9)
 ฟอกเลือด ขับน้ำคาวปลา^(32, 34, 52)

— 1 เซนติเมตร

ลักษณะของเครื่องยา ใบ ถูกหั่นเป็นชิ้น
 หยาบ ทำให้แห้ง มีสีเขียวซีมัว ใบค่อนข้าง
 หนา เหนียว หยาบ มีกลิ่นฉุนเล็กน้อย
 ผล ถูกหั่นเป็นชิ้นตามขวางของผล ทำให้
 แห้ง เปลือกผลสีน้ำตาลดำ มีรอยเป็นวง
 กระจายอยู่ทั่วไป เนื้อในของผลสีน้ำตาล
 อ่อน มีเมล็ดมาก เมล็ดมีเปลือกหุ้มสีน้ำตาล
 อ่อน มีกลิ่นฉุน

— 1 เซนติเมตร

ยางหน่องเครือ

ลักษณะของพืช เป็นไม้พุ่มเลื้อย มีน้ำยางขาว ลำต้นตามกิ่งมีรอยแตกเล็ก ๆ ผิวเรียบหรือขรุขระเล็กน้อย ใบ เดี่ยว ออกตรงข้าม ใบรูปรี ก้านใบยาว โคนใบรูปปลีมีปลายใบเรียวแหลม ขอบใบเรียบ เนื้อใบคล้ายกระดาษถึงคล้ายแผ่นหนัง เส้นใบปิด มีต่อมที่ซอกก้านใบ หูใบขนาดเล็ก ดอก ช่อกระจุก ออกที่ปลายกิ่ง ช่อดอกแข็ง ใบประดับรูปไข่ กลีบเลี้ยง 5 กลีบ รูปไข่ ปลายเรียวแหลม มีขนละเอียด กลีบดอกสีขาว โคนกลีบเชื่อมติดกันเป็นหลอด ปากหลอดมีส่วนของกลีบขนาดเล็กรูปสามเหลี่ยมเรียงเป็นวงคล้ายมงกุฎ มีแต้มสีเหลือง ปลายกลีบดอกแยกเป็น 5 กลีบ เรียวยาวโค้งงอ สีม่วงอมแดง เส้นกลางกลีบดอกสีม่วงอมแดง เกสรเพศผู้ 5 อัน ติดบนฐานกลีบดอก อับเรณูเรียวแหลมเป็นรูปสามเหลี่ยม เกสรเพศเมีย รังไข่อยู่เหนือวงกลีบ ภายในมี 2 ห้อง ผล เป็นฝักคู่ รูปรี ตั้งฉาก โคนผลเชื่อมติดกัน มีหลายเมล็ด เมล็ดมีขนเป็นกระจุกยาวที่ปลาย^(57, 71)

ชื่อวิทยาศาสตร์

Strophanthus caudatus (L.) Kurz

วงศ์

APOCYNACEAE

ชื่ออื่น ๆ

ยางน่องเถา เครื่องน่อง น่อง⁽⁴⁵⁾ ยางน่อง⁽⁵²⁾

ประโยชน์ทางยา

เมล็ด บำรุงหัวใจ⁽⁵²⁾ ยางจากต้น ผสมกับยาพิษทาลูกหน้าไม้ยิงสัตว์^(10, 52) ผสมทำยาพิษอาบลูกดอก ทำให้พิษแล่นเร็ว⁽³⁴⁾

—|— 1 เซนติเมตร

ลักษณะของเครื่องยา เมล็ดแห้ง สีน้ำตาลเข้ม ขนาดเล็ก รูปขอบขนานแบน ที่ขั้วเมล็ดมีขนยาวสีขาว ปลายอีกด้านหนึ่งเรียวแหลมยาว น้ำยาสีขาว คล้ายน้ำมัน

ระย่อม

ลักษณะของพืช เป็นไม้พุ่มเตี้ย มียางขาว ลำต้นมีลักษณะเป็นข้อ ใบ เดี่ยว ออกตรงข้ามเรียงตัวแน่นเป็นวงรอบข้อตรงปลายยอด ก้านใบยาว ใบรูปไข่กลับหรือรูปรี โคนใบรูปลิ้ม ปลายใบเรียวแหลม ขอบใบเรียบ ผิวใบเกลี้ยง ดอก ช่อกระจุก ออกที่ปลายยอด ก้านช่อดอกยาว ผิวเกลี้ยง กลีบเลี้ยงสีแดง โคนกลีบเชื่อมติดกัน ปลายแยกเป็น 5 แฉก ปลายเรียวแหลม กลีบดอก โคนกลีบเชื่อมติดกันเป็นหลอดยาว สีชมพู ปลายแยกเป็นแฉกสีขาว 5 แฉก ผิวกลีบด้านนอกเกลี้ยง ด้านในบริเวณปากหลอดมีขนสั้นนุ่ม เกสรเพศผู้ 5 อัน ก้านเกสรติดอยู่ด้านในต่ำกว่าปากกลีบดอก เกสรเพศเมีย รั้งไข้อยู่เหนือวงกลีบ ภายในมี 2 ห้อง เชื่อมติดกันเล็กน้อยที่ส่วนฐาน ยอดเกสรเป็นตุ่ม ผล เป็นผลคู่ รูปกลม เชื่อมติดกันที่ขั้วผลมีส่วนของกลีบเลี้ยงสีแดง ผลเนื้อนุ่ม ภายในมี 1 เมล็ด เมล็ดรูปไข่แบน^(32, 71)

ชื่อวิทยาศาสตร์

Rauvolfia serpentina (L.) Benth. ex Kurz

วงศ์

APOCYNACEAE

ชื่ออื่น ๆ

กะย่อม เข็มแดง คลาน^(32, 45, 71) ย่อมหมา⁽³²⁾

ประโยชน์ทางยา

ราก ลดความดัน กล่อมประสาท^(32, 38) แก้ไข้ ขับพยาธิ แก้จุกเสียด เจริญอาหาร⁽⁵²⁾ ขับระดู ขับปัสสาวะ แก้ท้องเดิน โรคมืด⁽³⁴⁾

ลักษณะของเครื่องยา ราก ถูกหั่นเป็นท่อนหยาบ ทำให้แห้ง สีน้ำตาล มีลักษณะเป็นท่อนแข็ง คดงอ ผิวหยาบ เป็นร่องตื้นตามยาว สัมผัสนุ่มมือขึ้นที่ถูกหั่นตามขวาง มีเนื้อไม้สีน้ำตาลอมเหลือง มีลายตามแนวรัศมี มีกลิ่นเฉพาะ

┆ 1 เซนติเมตร

รางจืด

ลักษณะของพืช เป็นไม้เถาพันเลื้อย ลำต้นมีเนื้อไม้แข็ง มีข้อพองโป่ง ใบ เดี่ยว ออกตรงข้าม ใบรูปไข่หรือรูปขอบขนาน โคนใบเว้า ปลายใบแหลม ขอบใบหยัก เส้นใบ 3-5 เส้น ออกจากโคนใบ เนื้อใบหนา ดอก ช่อกระจกระจ ออกตามซอกใบ มีใบประดับสีเขียวติดทน ดอกตูมกลีบบิดเวียน เมื่อดอกบานจะโผล่มาจากด้านข้างของใบประดับ กลีบเลี้ยง โคนกลีบเชื่อมติดกัน ปลายแยกเป็นแฉก กลีบดอกสีม่วง รูปปากแตร โคนเชื่อมติดกันเป็นหลอด ปลายแยกเป็น 5 แฉก เกสรเพศผู้ 4 อัน สั้น 2 ยาว 2 ติดบนหลอดกลีบดอก เกสรเพศเมีย รังไข่อยู่เหนือวงกลีบ ยอดเกสรสีเหลือง ผล ส่วนโคนกลม ส่วนปลายแหลมเป็นจะงอยแข็ง ผลแบบแห้งแตกออกเป็นสองซีกจากปลายจะงอย เมล็ดแบน ผิวด้านบนเรียบ ด้านล่างเป็นปุ่ม^(21, 57)

ชื่อวิทยาศาสตร์

Thunbergia laurifolia Lindl.

วงศ์

ACANTHACEAE

ชื่ออื่น ๆ

กำลังช้างเผือก ขอบชะนาง เครือเขาเขียว รวงเย็น⁽⁴⁵⁾

ประโยชน์ทางยา

ใบ น้ำคั้นจากใบช่วยลดอาการมีนเมา แก้ไข้ ถอนพิษ แก้ปวด
บวม แก้โรคประจำเดือนผิดปกติ^(9, 38, 40)

ลักษณะของเครื่องยา ใบ ถูกหั่นเป็นชิ้น
หยาบ ทำให้แห้ง สีน้ำตาล เนื้อใบหยาบ
เปราะบาง แตกหักง่าย มีกลิ่นฉุนเล็กน้อย

— 1 เซนติเมตร

ละหุ่ง

ลักษณะของพืช เป็นไม้พุ่ม มีตอมน้ำต้อยอยู่ตามส่วนของใบ ใบอ่อนสีแดงหรือสีน้ำตาล ใบ เดี่ยว เรียงสลับ ใบรูปแฉกคล้ายนิ้วมือ 7-9 แฉก แต่ละแฉกปลายแหลม ขอบใบจักฟันเลื่อยถี่ โคนใบปิด หูใบรูปสามเหลี่ยมติดตรงข้ามกับใบ ร่วงง่าย ดอก ช่อ กระจะ ออกที่ปลายยอด ไม่มีกลีบดอก ส่วนโคนเป็นดอกเพศผู้ ส่วนปลายเป็นดอกเพศเมีย ดอกมีกลิ่นหอม ดอกเพศผู้ กลีบเลี้ยง 5 กลีบ สีแดงม่วง เกสรเพศผู้ จำนวนมาก สีขาวนวล หรือสีเหลืองจาง ๆ ดอกเพศเมีย กลีบเลี้ยง 5 กลีบ สีแดงม่วง ร่วงง่าย รังไข้อยู่เหนือวงกลีบ ก้านชูเกสรสีแดง 3 อัน แต่ละอันมีปลายแยก 2 แฉก รังไข่มี 3 ช่อง ผิวของรังไข่เป็นหนามทู่ ผล แบบแห้งแตก ค่อนข้างกลม มี 3 พู เปลือกมีหนามทู่หนาแน่น เมล็ดรูปรี แข็ง ปลายมีจุกขั้วซึ่งแยกเป็น 2 พู⁽⁷⁴⁾

ชื่อวิทยาศาสตร์

Ricinus communis L.

วงศ์

EUPHORBIACEAE

ชื่ออื่น ๆ

คิติ มะละหุ้ง มะโห่ง มะโห่งหิน ละหุ้งแดง^(45, 74)

ประโยชน์ทางยา

เมล็ด แก้ปวดเมื่อย ปวดตามข้อ พอกบาดแผล⁽³⁴⁾ เป็นยาถ่าย^(32, 34, 38) น้ำมันจากเมล็ด เป็นยาระบาย^(9, 13, 34, 52) แก้กิดสีดวง
ทวาร⁽⁷⁴⁾

ลักษณะของเครื่องยา เมล็ดแห้ง สีน้ำตาล
มีลายแต้มกระ ผิวเรียบ เป็นมันวาว แข็ง
รูปรี ด้านหนึ่งของเมล็ดตรงกลางมีสันนูน
ตามยาวจนจรดขั้ว อีกด้านหนึ่งของเมล็ดมี
ร่องตื้นตามยาวสั้นกว่า เนื้อในเมล็ดสีขาวนวล
นิ่ม มีกลิ่นอ่อน

— 1 เซนติเมตร

ลูกใต้ใบ

ลักษณะของพืช เป็นไม้ล้มลุก ลำต้นตั้งตรงมักไม่แตกกิ่งพุ่มสาขา ค่อนข้างกลม ผิวเกลี้ยง สีเขียวอ่อน ใบ เดี่ยว เรียงสลับ ใบรูปขอบขนานหรือขอบขนานแกมรี โคนใบมน ขอบใบเรียบ ปลายใบป้านมนหรือโค้งมน มีติ่งแหลม ก้านใบสั้น หูใบรูปหอกหรือรูปไข่ แกมหอก ปลายเรียวแหลม ดอก แยกเพศ ออกตามซอกใบ ไม่มีกกลีบดอก ดอกเพศผู้ ออกเป็นช่อ ช่อละ 2-3 ดอก กลีบเลี้ยง 5 กลีบ จานฐานดอกรูปดาว 5 แฉก เกสรเพศผู้ 3 อัน ก้านชูเกสรรวมกันเป็นแท่งสั้น ดอกเพศเมีย ออกเดี่ยว ๆ ขนาดใหญ่กว่าดอกเพศผู้ กลีบเลี้ยง 5 กลีบ จานฐานดอกรูปวงแหวน รั้งไข้อยู่เหนือวงกลีบ ผิวเรียบ มี 3 ช่อง ก้านเกสรแยกเป็น 2 แฉก ยอดเกสรเป็น 2 พู ผล แห้งแตก กลมแบน ผิวเรียบ สีเขียวอ่อน เมล็ดรูปคล้ายสามเหลี่ยม มีสันตามยาว มีลายเป็นเส้นตามยาว 5-6 เส้น⁽⁷⁴⁾

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Phyllanthus amarus* Schumach. & Thonn.
วงศ์ PHYLLANTHACEAE
ชื่ออื่น ๆ มะขามป้อมดิน หญ้าใต้ใบขาว^(29, 45, 74)

ประโยชน์ทางยา

ทั้งต้น ขับระดูขาว ลดความดันเลือด แก้ไข้ทุกชนิด แก้ไข้จับสั่น
ดับพิษร้อน แก่ริดสีดวง ขับปัสสาวะ ทาง
เดินปัสสาวะอักเสบ แก้ปวดท้อง รักษา
ไวรัสตับอักเสบชนิดบี^(9, 34)

ลักษณะของเครื่องยา ส่วนเหนือดินของ
พืช ถูกหั่นเป็นชิ้นหยาบ ทำให้แห้ง มีสี
น้ำตาลอมเขียว ส่วนที่เป็นลำต้นหรือกิ่ง มี
ขนาดเล็ก ผิวเรียบ ส่วนที่เป็นใบอาจติดอยู่
กับกิ่งหรือหลุดร่วง มีขนาดเล็ก ขอบใบ
เรียบ กรอบ แตกหักง่าย ส่วนที่เป็นผลติด
อยู่ที่กิ่งหรือหลุดร่วง สีน้ำตาลอ่อน ผลกลม
แป้น มีขนาดเล็ก มีกลิ่นอ่อน

┆ 1 เซนติเมตร

ว่านกับแสด

ลักษณะของพืช เป็นพืชจำพวกเฟิร์น มีลำต้นใต้ดินอวบสั้นตั้งตรง ส่วนเหนือดินเป็นใบ ใบ ขนาดใหญ่ โคนก้านใบอวบชูตั้งขึ้น ที่โคนก้านใบมีหูใบ 2 อัน หูใบมีขนาดใหญ่ แข็ง ลักษณะคล้ายกลีบแสด เรียงซ้อนกันแน่นที่โคนต้น ก้านใบยาวเกลี้ยง สีเขียว มีรอยขีดสีขาวเล็ก ๆ กระจายที่ผิวก้านใบ ใบประกอบแบบขนนกสองชั้น โคนก้านใบย่อยชั้นแรกและชั้นที่สองโป่ง ใบย่อยรูปขอบขนานยาวแคบถึงรูปรี โคนใบมนไม่เท่ากัน ปลายใบแหลม ขอบใบจักฟันเลื่อย เส้นใบเป็นอิสระไม่เชื่อมติดกัน ใบอ่อนม้วนงอ มีเกล็ดและขนสีน้ำตาลปกคลุมอยู่ ผิวใบด้านล่างมีอับสปอร์อยู่รวมกันเป็นกลุ่ม สีน้ำตาล แต่ละกลุ่มเรียงตัวต่อเนื่องเป็นแนวตลอดทั่วขอบใบ^(2, 76, 85)

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Angiopteris evecta* (G.Forst.) Hoffm.

วงศ์ MARATTIACEAE

ชื่ออื่น ๆ กีบม้าลม กีบแรด ดูกู ว่านกีบม้า^(45, 76)

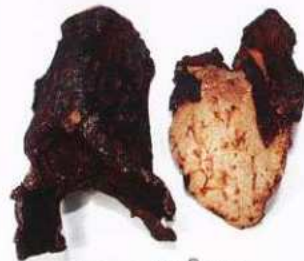
ประโยชน์ทางยา ใบ แก้ไอ^(32, 34, 52) ลำต้น แก้ไข้⁽²⁾

ลักษณะของเครื่องยา ใบแห้ง สีน้ำตาลอมเขียว เนื้อใบค่อนข้างหนา เหนียว ชั้นของใบที่สมบูรณ์ โคนใบมนไม่เท่ากัน ปลายใบแหลม ขอบใบจักฟันเลื่อย เส้นใบเห็นชัด เรียงขนานถี่ ๆ จากเส้นกลางใบไปยังขอบใบ ผิวของใบด้านล่างมีกลุ่มของสปอร์รูปร่างเล็กเรียงชิดกันตามแนวยาว และเรียงเป็นแนวนานรอบขอบใบ มีกลิ่นอ่อน ลำต้น เป็นส่วนของโคนก้านใบ ถูกหั่นเป็นชิ้นหยาบ ทำให้แห้ง สีน้ำตาลดำ ผิวมีลายเป็นวงขนาดเล็กกระจายทั่วไป ผิวหยาบ แข็ง ชั้นที่ถูกหั่นตามขวางมีเนื้อสีน้ำตาลอ่อน ผิวหยาบ มีกลุ่มของเนื้อเยื่อท่อลำเลียงขนาดเล็ก สีน้ำตาลเข้ม กระจายอยู่ทั่วไป มีกลิ่นอ่อน

H 1 เซนติเมตร

H 1 เซนติเมตร

ว่านห้า

ลักษณะของพืช เป็นไม้ล้มลุก ลำต้นใต้ดินทอดยาวไหลไปตามแนวผิวดิน ใบ เดี่ยว เรียงสลับระนาบเดียว ลักษณะซ้อนหุ้มกันอยู่ ใบรูปดาบแกมรูปแถบ โคนใบเรียวสอบ ปลายใบเฉียงเล็กน้อย ขอบใบเรียบ แผ่นใบเหมือนกันทั้งสองด้าน เส้นใบขนาน ใบมีกลิ่นหอม ดอก ช่อเชิงลดมีกาบ ออกตามซอกใบ เป็นช่อตรงป้านมนปลายโค้งเล็กน้อย ก้านช่อดอกรูปสามเหลี่ยม กาบหุ้มช่อดอกยาว รูปแถบคล้ายใบ ติดทน หุ้มช่อดอกไว้แต่ไม่รอบ ดอกย่อยสมบูรณ์เพศ กลีบรวม 6 กลีบ เกสรเพศผู้ 6 อัน แยกกัน ก้านชูเกสรเป็นเส้นแบน อับเรณูรูปรีกลม มีรอยแตกตามยาว เกสรเพศเมีย รังไข่อยู่เหนือวงกลีบ รูปคล้ายสี่เหลี่ยม ผิวเกลี้ยง ยอดเกสรเป็นตุ่มป้านมนไม่มีก้าน ผล เป็นผลมีเนื้อหลายเมล็ด เมล็ดรูปรี^(6, 58, 68)

ชื่อวิทยาศาสตร์

Acorus calamus L.

วงศ์

ACORACEAE

ชื่ออื่น ๆ

ผมผา สัมชี่น ฮางคาวน้ำ ฮางคาวผา⁽⁴⁵⁾

ประโยชน์ทางยา

เหง้า แก้ปวดท้อง ขับลมในลำไส้ แก้จุกเสียด ธาตุเสีย^(43, 52, 55)
แก้ไอ^(43, 55) แก้หวัดและเจ็บคอ⁽⁴³⁾

ลักษณะของเครื่องยา ลำต้นใต้ดินหรือ
เหง้า ถูกหั่นเป็นท่อน ทำให้แห้ง สีน้ำตาล
แดง เป็นท่อนแข็ง มีรอยเป็นวงตามขวาง
ซึ่งเกิดจากการหลุดร่วงของใบ และพบร่อง
รอยของรากเป็นเส้นเล็กสั้น ๆ มีกลิ่นเฉพาะ

H 1 เซนติเมตร

ว่านหางจระเข้

ลักษณะของพืช เป็นไม้ล้มลุก ลำต้นมีข้อและปล้องสั้น ๆ ใบ เดี่ยว เรียงเวียนสลับ เป็นกระจกรอบลำต้น แผ่นใบหนา อวบน้ำ มีน้ำยางใสสีน้ำตาลอมเหลือง รสขมมาก ใบรูปใบหอกแคบ โคนใบแผ่ออกเป็นกาบหุ้มลำต้น ปลายใบเรียวแหลม ขอบใบจักเป็นหนามแบบฟันเลื่อย ดอก ช่อกระจะ ก้านช่อดอกยาว ตั้งตรง ดอกย่อยโค้งลง ใบประดับย่อย รูปใบหอกติดทน กลีบรวม 2 ชั้น ชั้นนอกสีส้มแดง โคนกลีบเชื่อมติดกันเป็นหลอด ปลายแยกเป็นแฉกลึก 2 แฉก ชั้นในสีเหลือง มี 3 กลีบ แยกกัน เกสรเพศผู้ 6 อัน ก้านชูเกสรยาว แยกกัน เกสรเพศเมีย รังไข่อยู่เหนือวงกลีบ ภายในแบ่งเป็น 3 ช่อง ก้านชูเกสรยาว ยอดเกสรมีขนาดเล็ก ผล เป็นฝักมี 3 พู ผลแห้งแตกตามแนวกึ่งกลาง เมล็ดสีดำ มีหลายเมล็ด^(17, 58)

ชื่อวิทยาศาสตร์

Aloe vera (L.) Burm.f.

วงศ์

ASPARAGACEAE

ชื่ออื่น ๆ

ว่านไฟไหม้ หางตะเข้⁽⁴⁵⁾ หางจระเข้⁽²⁹⁾

ประโยชน์ทางยา

ใบสด ใช้แก้พิษไฟไหม้หรือน้ำร้อนลวก⁽¹⁷⁾ พอกฝี ทาแผลไฟไหม้

ดับพิษร้อน สิวฝ้า รอยแผลเป็น บำรุงร่างกาย⁽³⁴⁾ แก้ก้อนใน วัณโรคปอด รักษาโรคกระเพาะ^(9, 34) ปิดขมับแก้ปวดหัว^(34, 55) แผลสด แผลเรื้อรัง ผสมกับสารส้มรับประทานแก้หนองใน⁽⁵²⁾ ยาดำ เป็นยาระบาย^(9, 52)

ลักษณะของเครื่องยา ใบสด อวบน้ำ สีเขียว ผิวใบเรียบ ขอบใบมีหนาม ใบภาคตัดขวางมีลักษณะคล้ายวุ้น นุ่ม ใส มียางสีเหลืองที่บริเวณขอบใบ มีกลิ่น ยาดำ เป็นส่วนของน้ำยางสีเหลืองจากใบ นำมาเคี้ยวจนเป็นสีดำ มีลักษณะเป็นก้อน แข็ง เป็นมันวาว มีกลิ่นเฉพาะ

┆ 1 เซนติเมตร

สนับดำ

ลักษณะของพืช เป็นไม้พุ่ม มีน้ำยางขาว ใบ เดี่ยว เรียงสลับ ก้านใบยาว เนื้อใบบาง ใบกว้างรูปหัวใจเหลี่ยม ขอบใบจักเป็นพู่ตื้น ๆ 3-5 พู เส้นใบออกจากโคนใบยาวไปจนถึงขอบใบ 5 เส้น โคนใบเว้า ปลายใบแหลม ขอบใบเรียบ หูใบเล็ก ร่วงง่าย ดอก ช่อเชิงหลั่น ออกตามซอกที่อยู่ใกล้ ๆ ปลายกิ่ง ดอกย่อยแยกเพศ ใบประดับรูปรี ดอกเพศผู้ กลีบเลี้ยง 5 กลีบ รูปไข่ปลายมน กลีบดอกสีเขียว โคนกลีบเชื่อมติดกันเล็กน้อย ปลายแยกเป็น 5 แฉก ม้วนออก จานฐานดอกมีต่อม 5 ต่อม เกสรเพศผู้ 10 อัน อยู่วงนอก 5 อัน โคนเชื่อมติดกัน อยู่วงใน 5 อัน เชื่อมติดกันทั้งหมด ดอกเพศเมีย อยู่ตรงกลางช่อดอก จานฐานดอกรูปวงแหวน รังไข่อยู่เหนือวงกลีบ ผิวเกลี้ยง ก้านเกสรเชื่อมติดกันที่โคน ยอดเกสรหนาแยกเป็น 2 แฉก ผล รูปรี มี 3 พู ค่อนข้างแข็ง เมื่อแก่แตกกลางพู เมล็ด คอด รูปรี แกมรูปไข่^(56, 67, 73)

ชื่อวิทยาศาสตร์

Jatropha curcas L.

วงศ์

EUPHORBIACEAE

ชื่ออื่น ๆ

มะเยา มะโห่ง สลottedดำ สลottedป่า สบู่หัวเทศ^(45, 73)

ประโยชน์ทางยา

เมล็ด ถ่ายพยาธิ น้ำเหลืองเสีย ทำให้ถ่ายแรง^(15, 34) แก้อาเจียน
ปวดแสบท้อง⁽¹⁵⁾ แก้อโรคผิวหนัง ผื่นคัน ทิด ข่าแมลง⁽³²⁾

ลักษณะของเครื่องยา เมล็ดแห้ง สีดำ รูป
ไข่ขอบขนาน ด้านโค้งของเมล็ดเรียบ ด้าน
แบนของเมล็ดมีลายเป็นเส้นตามยาว 1 อัน
และมีลายเป็นขีดตามขวาง เนื้อในเมล็ดสี
น้ำตาลอ่อน มีเยื่อหุ้มสีขาว

— 1 เซนติเมตร

ส้มมือ

ลักษณะของพืช เป็นไม้ยืนต้นขนาดเล็ก กิ่งมีหนามแข็ง ใบ เดี่ยว เรียงเวียน ใบรูปขอบขนานแกมรูปไข่หรือรูปไข่กลับ โคนใบรูปลิ้ม ปลายใบเว้าตื้น ขอบใบหยักมน เนื้อใบหนา ใบมีต่อมน้ำมันเป็นจุดใส ก้านใบยาว ไม่แผ่ออก ไม่มีหูใบ ดอก เดี่ยวหรือช่อกระจจะ ออกตามซอกหรือปลายยอด กลีบเลี้ยง โคนกลีบเชื่อมติดกันเป็นรูปถ้วย ปลายกลีบแยกเป็น 4-6 แฉก กลีบดอก 4-6 กลีบ รูปขอบขนาน ด้านนอกสีม่วง ด้านในสีขาว เนื้อกลีบหนา จานฐานดอกรูปถ้วย เกสรเพศผู้ มีจำนวนมาก ขนาดไม่เท่ากัน เกสรเพศเมีย รังไข่อยู่เหนือวงกลีบ ยอดเกสรเล็ก ผล รูปรี ผนังเป็นร่องลึกตามยาว คล้ายมือ เนื้อในผลมีถุงขนาดเล็กจำนวนมากบรรจุของเหลวใส รสเปรี้ยว เมล็ดจำนวนมาก⁽⁵⁷⁾

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Citrus medica* L.
วงศ์ RUTACEAE

ประโยชน์ทางยา เปลือกผล ทำยาคุมสัสมือ บำรุงหัวใจ บรรเทาอาการเป็นลม
หน้ามืดตาลาย^(3, 48, 53)

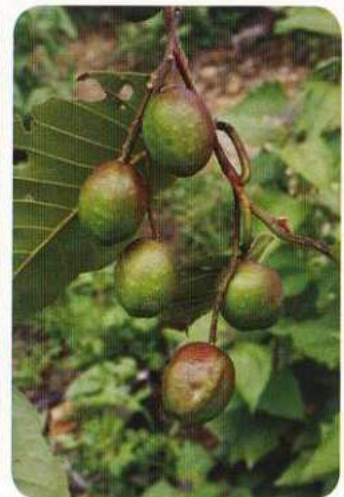
ลักษณะของเครื่องยา เปลือกผล ถูกหั่น
เป็นชิ้นหยาบ ทำให้แห้ง สีน้ำตาล ลักษณะ
ผิวหยาบไม่เปราะ ผิวด้านหนึ่งมีลายเป็นจุด
กระจายทั่วไป ผิวอีกด้านหนึ่งหยาบเป็นปุ่ม
นูนเล็กน้อย มีกลิ่นเปรี้ยวเล็กน้อย

┆ 1 เซนติเมตร

สมอไทย

ลักษณะของพืช เป็นไม้ยืนต้นขนาดใหญ่ ผลัดใบ เปลือกหนาสีน้ำตาลแก่ค่อนข้างดำ มีรอยแตกตามยาวเป็นร่องลึก กิ่งและใบอ่อนมีขนสีน้ำตาลแน่น ใบ เดี่ยว ออกตรงข้ามหรือเรียงเวียนสลับกระจ่กระจาย ใบรูปไข่แกมขอบขนาน โคนใบมน ปลายใบแหลม ขอบใบเรียบ ก้านใบยาว มีต่อมใกล้ ๆ กับโคนใบ 1 คู่ แผ่นใบค่อนข้างหนา ด้านบนสีเขียวเข้มเป็นมัน ด้านล่างสีเขียวอ่อน มีขนนุ่ม ดอก ช่อแยกแขนง ช่อดอกย่อยเป็นช่อเชิงลด ออกบริเวณซอกใบและปลายกิ่ง กลีบเลี้ยง 5 กลีบ โคนกลีบเชื่อมติดกันเป็นรูปถ้วย มีขนหนาแน่น ไม่มีกลีบดอก เกสรเพศผู้ 10 อัน เรียงเป็น 2 แถวรอบรังไข่ ก้านชูเกสรยาว มีขน เกสรเพศเมีย รังไข่อยู่ใต้วงกลีบ ผล เมล็ดเดี่ยวแข็ง รูปกลมป้อมหรือกระสวย มีสันตามยาวหลายเหลี่ยม เนื้อหนา มี 1 เมล็ด แข็ง รูปรี ผิวขรุขระ⁽¹⁷⁾

ชื่อวิทยาศาสตร์

Terminalia chebula Retz.

วงศ์

COMBRETACEAE

ชื่ออื่น ๆ

ม่าแน่ สมออัพยา หมากแน่ะ⁽⁴⁵⁾

ประโยชน์ทางยา

ผล แก้อาการท้องผูก⁽¹⁷⁾ ขับเสมหะ แก้บิด แก้ไข้⁽⁹⁾ ผลอ่อน เป็นยาระบาย^(32, 40) ถ่ายอุจจาระ⁽³⁴⁾ แก้เสมหะ^(34, 40) ผลแก่ เป็นยาฟาดสมาน^(32, 40) ยาระบายรู้จักปิด แก้ลมจุกเสียด ขับน้ำเหลืองเสีย ยาบำรุง อมกล้วคอแก้เจ็บคอ^(32, 34)

ลักษณะของเครื่องยา ผลแห้ง สีดำ รูปไข่ถึงรูปรี ผิวขรุขระ มีสันนูนตามยาวของผล 5 อัน ปลายผลแหลม เนื้อหนา มีกลิ่นฉุนเล็กน้อย

— 1 เซนติเมตร

สมอพิเภก

ลักษณะของพืช เป็นไม้ยืนต้นขนาดใหญ่ ใบ เดี่ยว เรียงเวียนสลับเป็นกระจุกที่ปลายกิ่ง ใบรูปไข่กลับแกมรูปรี โคนใบแหลม ปลายใบป้านมนหรือเรียวแหลมเล็กน้อย ขอบใบเรียบ ก้านใบยาว ที่กึ่งกลางมีต่อม 1 คู่ เนื้อใบหนาคล้ายแผ่นหนัง เป็นคลื่นเล็กน้อย ดอก ช่อแยกแขนง ช่อดอกย่อยเป็นช่อเชิงลด ไม่มีก้าน ดอกย่อย ช่อเดี่ยวหรือเป็นกลุ่ม ออกบริเวณซอกใบและปลายกิ่ง ดอกย่อยแยกเพศ ดอกเพศผู้อยู่ส่วนปลายของช่อดอก สีขาว หรือสีขาวอมเขียว กลีบเลี้ยง 5 กลีบ โคนกลีบเชื่อมติดกันเป็นรูปถ้วย ปลายกลีบโค้งออก ภายในมีขนหนาแน่น ไม่มีกลีบดอก เกสรเพศผู้ 10 อันเรียงเป็น 2 แถว ก้านเกสรยาว มีขน ดอกเพศเมีย รังไข่อยู่ใต้วงกลีบ ผล เมล็ดเดี่ยวแข็ง ทรงกลมค่อนข้างป้านมน มีเหลี่ยมเป็นสันตามยาว เปลือกมีขนสั้นนุ่ม สีนํ้าตาลปกคลุมหนาแน่น มี 1 เมล็ด แข็ง รูปรี ผิวขรุขระ^(32, 56)

ชื่อวิทยาศาสตร์

Terminalia bellirica (Gaertn.) Roxb.

วงศ์

COMBRETACEAE

ชื่ออื่น ๆ

ลัน สมอแหน สะคู้ แหน แหนขาว แหนตัน^(32, 45)

ประโยชน์ทางยา

ผล เป็นยาระบาย⁽³²⁾ แก้ไข้⁽³⁴⁾ ไข้เจือลม แก้เสมหะจุกคอ ทำให้ชุ่มคอ แก้โรคตา บำรุงธาตุ แก่ริดสีดวง^(34, 52) ผลดิบ เป็นยาระบาย^(41, 53) ผลสุก ฝาดสมาน แก้ท้องเสีย^(41, 53)

ลักษณะของเครื่องยา ผลแห้ง สีน้ำตาลอ่อน เหลือบแสง มีขนอ่อนปกคลุม สีน้ำตาล สัมผัสนุ่มมือ ผลรูปกลมถึงรูปไข่ มี 5 พู ผิวเรียบหรือเหี่ยวย่นเล็กน้อย แข็ง

— 1 เซนติเมตร

ส้มโอ

ลักษณะของพืช เป็นไม้ยืนต้น ขนาดเล็ก ลำต้นมีหนามแหลมขนาดเล็กกระจายอยู่ทั่วไป กิ่งอ่อนมักมีขน ใบ เดี่ยว เรียงสลับ ใบรูปไข่ป้อม โคนใบแหลม ปลายใบมนหรือแหลมเล็กน้อย ขอบใบเป็นคลื่น ก้านใบยาว แผ่นออกเป็นครีบลักษณะคล้ายใบ ใบมีต่อมน้ำมันเป็นจุดใส มีกลิ่นหอม ดอก เดี่ยวหรือช่อกระจະ ออกที่ซอกใบ ดอกย่อยขนาดใหญ่ สีขาว มีกลิ่นหอม กลีบเลี้ยงขนาดเล็ก 4 กลีบ กลีบดอก 4 กลีบ แยกจากกัน มีจานฐานดอก เกสรเพศผู้ 4 อัน เกสรเพศเมีย รังไข่อยู่เหนือวงกลีบ ยอดเกสรเป็นตุ่ม ผล กลม มีขนาดใหญ่ เปลือกหนา สีเขียว มีต่อมน้ำมันจำนวนมาก เปลือกผลด้านในสีขาว ลักษณะหยุ่นนุ่ม ผลชั้นในแบ่งเป็นกลีบ ๆ มีถุงขนาดเล็กจำนวนมากบรรจุอยู่ภายใน เมล็ดรูปไข่แบน^(11, 17, 57)

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Citrus maxima* (Burm.) Osbeck
วงศ์ RUTACEAE
ชื่ออื่น ๆ มะขุน มะโอ สั้งอุ⁽⁴⁵⁾

ประโยชน์ทางยา เปลือกผล เป็นยาขับลม แน่นหน้าอก ไอ ปวดท้องน้อย⁽³²⁾

จุกแน่นเสมหะ ขับเสมหะ ต้มน้ำอาบแก้คัน
ใช้ตำพอกฝี^(32, 34) เปลือกผลสด ใช้รักษาโรค
ผิวหนังจำพวกลมพิษ⁽¹⁷⁾ ผิวเปลือก ประุงยา
หอม แก้ลมวิงเวียน หน้ามืดตาลาย แก้จุก
เสียดแน่นเพื่อ⁽³⁴⁾

ลักษณะของเครื่องยา เปลือกผล หั่น
เป็นชิ้นหยาบ ทำให้แห้ง สีน้ำตาล ลักษณะ
ผิวหยาบ ไม่เปราะ ผิวด้านหนึ่งมีลายเป็นจุด
กระจายทั่วไป ผิวอีกด้านหนึ่งหยาบเป็นปุ่ม
นูนเล็กน้อย มีกลิ่นเปรี้ยวเล็กน้อย

┆ 1 เซนติเมตร

สะเดา

ลักษณะของพืช เป็นไม้ยืนต้น มียางสีน้ำตาล เปลือกต้นสีเทาอมน้ำตาล แตกกิ่งเป็นร่อง ยอดอ่อนที่แตกใหม่สีน้ำตาลแดง ทุกส่วนของต้นมีรสขม ใบ ประกอบแบบขนนก ปลายคู่ ใบย่อยติดเรียงสลับเกือบตรงข้าม ใบรูปขอบขนาน โคนเล็กน้อย โคนใบเฉียง ปลายใบแหลม ขอบใบหยักมน โคนก้านใบโป่ง ดอก ช่อแยกแขนง ออกตามซอกใบที่อยู่ปลายสุดของกิ่ง ช่อดอกยาว ดอกย่อยสมบูรณ์เพศ กลีบเลี้ยง ขนาดเล็ก 5 กลีบ สีออกเหลือง กลีบดอก สีขาว 5 กลีบ แยกกัน ปลายกลีบโค้งออก เกสรเพศผู้ 10 อัน สีเหลือง ก้านชูเกสรเชื่อมติดกันเป็นหลอด ปลายหลอดบานออกเป็นแฉก มีอับเรณูติดอยู่ เกสรเพศเมีย รังไข่อยู่เหนือวงกลีบ รังไข่มี 3 ช่อง ผล แบบเนื้อนุ่ม เมล็ดแข็ง รูปรี ผิวเกลี้ยง สีเขียวค่อนข้างเหลือง มี 3 เมล็ด^(38, 57)

ชื่อวิทยาศาสตร์

Azadirachta indica A.Juss.

วงศ์

MELIACEAE

ชื่ออื่น ๆ

กะเดา จะดั่ง สะเลื่อม⁽⁴⁵⁾

ประโยชน์ทางยา

ใบ เป็นยาพอกฝี^(9, 38) แก้โรคผิวหนัง น้ำเหลืองเสีย ผลพุพอง บำรุงธาตุ ช่วยย่อย บำรุงน้ำดี แก้อ่อนใน ตับกระหาย แก้ไข้⁽¹³⁾ เปลือกต้น แก้ท้อง เดี้น⁽³⁸⁾ แก้บิดมูกเลือด^(13, 38) แก้ไข้⁽⁹⁾ แก้ท้อง ร่วง⁽¹³⁾

— 1 เซนติเมตร

— 1 เซนติเมตร

ลักษณะของเครื่องยา ใบ ทำให้แห้ง สีน้ำตาล เนื้อใบเรียบ กรอบ แตกหักง่าย ชิ้นของใบที่สมบูรณ์ โคนใบเฉียง ปลายใบแหลม ขอบใบหยักมน เห็นเส้นกลางใบชัด มีกลิ่นอ่อน เปลือกต้น ถูกหั่นเป็นชิ้นหยาบ ทำให้แห้ง มีส่วนของเปลือกไม้และเนื้อไม้ อยู่ด้วยกัน ด้านที่เป็นเปลือกไม้ มีสีน้ำตาล ผิวขรุขระ มีรอยแตกเป็นร่องตื้น ๆ ด้านที่เป็นเนื้อไม้ มีสีน้ำตาลอ่อน ผิวเป็นเสี้ยนของเนื้อไม้

เสลดพังพอน

ลักษณะของพืช เป็นไม้ล้มลุกกึ่งไม้พุ่ม ตามข้อและโคนก้านใบมีหนามแหลมคม สีน้ำตาลข้างละ 2 อัน ใบ เดี่ยว ออกตรงข้าม ใบรูปหอกแกมรูปแถบ โคนใบแหลม ปลายใบแหลม มีหนามละเอียด ขอบใบเรียบ ผิวใบเรียบ ก้านใบและเส้นกลางใบสีแดง ดอก ช่อเชิงลด ออกตามปลายยอดหรือซอกกิ่ง ใบประดับซ้อนเหลื่อมกัน ส่วนบนมีขนสั้นนุ่มสีม่วง ส่วนล่างมีต่อมรูปถ้วยขนาดเล็กมาก กลีบเลี้ยง ปลายกลีบ แยกเป็นแฉกลีบ 4 แฉก กลีบดอก สีเหลือง โคนกลีบเชื่อมติดกันเป็นหลอด ปลายแยกเป็นรูปปากเปิด กลีบปากบน ปลายหยักลีบ 4 แฉก กลีบปากล่าง 1 แฉก ดอกตูมกลีบบิดเวียน เกสรเพศผู้ 2 คู่ ยาวไม่เท่ากัน ติดอยู่ด้านในของโคนหลอดกลีบดอก เกสรเพศเมีย รังไข่อยู่เหนือวงกลีบ ก้านชูเกสรยาว ผล แบบแห้งแตก รูปขอบขนานแกมรูปไข่ ปลายผลมีจะงอยแข็ง เมล็ดค่อนข้างแบน มีเยื่อขนปุยสั้น ๆ ^(17, 57)

ชื่อวิทยาศาสตร์

Barleria lupulina Lindl.

วงศ์

ACANTHACEAE

ชื่ออื่น ๆ

เช็กเซเกียม พิมเสนต้น ของระอาดัน⁽⁴⁵⁾

ประโยชน์ทางยา

ใบ แก้โรคผิวหนังจำพวกเริมและงูสวัด⁽¹⁷⁾ แก้พิษแมลงสัตว์กัด ต่อย^(34, 55) แผลฟกช้ำจากการกระทบกระแทก ผลมีเลือดออก ใช้ต้มน้ำดื่มทำให้เลือดไหลเวียนดี⁽³²⁾

ลักษณะของเครื่องยา ใบแห้ง สีเขียวอมน้ำตาล เนื้อใบบาง กรอบ แตกหักง่าย ชิ้นของใบที่สมบูรณ์ โคนใบแหลม ปลายใบแหลม ขอบใบเรียบ ท้องใบเห็นเส้นกลางใบชัด สีน้ำตาลอมชมพู มีกลิ่นอ่อน

┆ 1 เซนติเมตร

เสี้ยวดอกขาว

ลักษณะของพืช เป็นไม้ยืนต้น ผลัดใบ ใบ เดี่ยว เรียงสลับ แผ่นใบรูปไข่กว้าง โคนใบรูปหัวใจหรือเว้าตื้น ปลายใบหยักลึกแยกเป็นสองพู่กว้าง ปลายพู่โค้งเกือบกลม ขอบใบเรียบ ผิวใบด้านบนเกลี้ยงเป็นคลื่น ผิวใบด้านล่างมีขนประปราย ก้านใบยาว หูใบเล็ก ร่วงง่าย ดอก ช่อกระจจะ ดอกย่อยมีก้านอวบ ใบประดับย่อยขนาดเล็ก รูปสามเหลี่ยม กลีบเลี้ยง โคนกลีบเชื่อมติดกันเป็นหลอด ปลายกลีบเป็นกาบรูปไข่แกมรูปหัวใจ ผิวเรียบ กลีบดอกสีขาว 5 กลีบ แยกกัน รูปไข่กลับ ขนาดไม่เท่ากัน กลีบกลางขนาดใหญ่ มีแต้มสีม่วงอยู่กลางกลีบ โคนกลีบเรียวเล็กคล้ายเป็นก้าน เกสรเพศผู้ 5 อัน ขนาดไม่เท่ากัน เกสรเพศเมีย รังไข่อยู่เหนือวงกลีบ สีเขียวโค้งเรียวยาว ก้านชูเกสรยาว ยอดเกสรเป็นตุ่ม ผล เป็นฝักยาวแบน แบบแห้งแตก เมล็ดแบน จำนวนมาก^(64, 77)

ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Bauhinia variegata</i> L.
วงศ์	LEGUMINOSAE - CAESALPINIOIDEAE
ชื่ออื่น ๆ	เปียงพะโก โพะเพ ^(29, 45) นางอ้ว ⁽⁴⁵⁾

ประโยชน์ทางยา ไบ รักษาโรคผิวหนัง⁽⁴³⁾

ลักษณะของเครื่องยา ไบ ทำให้แห้ง สีน้ำตาล เนื้อไบนานาค่อนข้างเหนียว ผิวด้านหนึ่งของใบสีน้ำตาลอมเหลือง มีขนอ่อนปกคลุม มีลักษณะสัมผัสนุ่มมือ เส้นใบเห็นชัด อีกด้านหนึ่งของใบมีลักษณะหยาบกระด้าง ชั้นของใบที่สมบูรณ์ โคนใบมนปลายใบหยักลึกเป็น 2 พูกว้าง ปลายพูโค้งเกือบกลม ขอบใบเรียบ มีเส้นใบออกจากส่วนของโคนใบหลายเส้น

┆ 1 เซนติเมตร

หญ้าไต้ใบ

ลักษณะของพืช เป็นไม้ล้มลุก ลำต้นและกิ่ง แบน แผ่นเป็นครีบก ฝิวเรียบ ใบ เดี่ยว เรียงสลับ รูปขอบขนาน หรือรูปไข่แกมขอบขนาน โคนใบเฉียงโค้งมน ปลายใบมน มีติ่งแหลมสีน้ำตาลแดง ขอบใบเรียบมีขนสั้น เนื้อใบเหนียว ฝิวใบด้านบนมีขนประปราย ก้านใบสั้น หูใบบาง รูปสามเหลี่ยมปลายแหลม ดอก แยกเพศ ออกตามซอกใบ ไม่มีกลีบดอก ดอกเพศผู้ ออกเป็นช่อ ช่อละ 5-7 ดอก กลีบเลี้ยง 6 กลีบ จานฐานดอกเป็นแผ่นกลม มี 6 พู เกสรเพศผู้ 3 อัน ก้านชูเกสรรวมกันเป็นแท่งสั้น ดอกเพศเมีย ออกเดี่ยว ๆ กลีบเลี้ยง 6 กลีบ จานฐานดอกรูปวงแหวน มีรอยหยักตื้น ๆ รังไข่อยู่เหนือวงกลีบ ฝิวเป็นปุ่มนูนขรุขระ ก้านเกสรแบน ผล แห้งแตก ทรงกลมแป้น ฝิวขรุขระ ก้านผลสั้น เมล็ดรูปคล้ายสามเหลี่ยม มีลายตามขวาง^(32, 85)

ชื่อวิทยาศาสตร์

Phyllanthus urinaria L.

วงศ์

PHYLLANTHACEAE

ชื่ออื่น ๆ

ไฟเดือนห้า มะขามป้อมดิน หมากไข่หลัง^(29, 45, 85)

ประโยชน์ทางยา

ทั้งต้น แก่นิว ลำไส้อักเสบ ไตอักเสบบวม น้ำ โรคติดเชื้อในทาง
เดินปัสสาวะ รักษาต่อตาและตาแดง⁽³²⁾
แก้อาหารไม่ย่อย ขับปัสสาวะ แก้อาการคัน
แก้ปวดท้อง ขับระดูขาว^(34, 52)

ลักษณะของเครื่องยา ส่วนเหนือดินของ
พืช ถูกหั่นเป็นชิ้นหยาบ ทำให้แห้ง มีสีเขียว
อมน้ำตาล ส่วนที่เป็นลำต้นหรือกิ่ง มีขนาด
เล็ก ผิวเรียบ ส่วนที่เป็นใบมีขนาดเล็ก โคน
ใบเฉียงโค้งมน ปลายใบมนมีติ่งแหลม ขอบ
ใบเรียบ กรอบ แตกหักง่าย ส่วนที่เป็นผลสี
น้ำตาล ผลกลมแป้น ขนาดเล็ก มีกลิ่นอ่อน

— 1 เซนติเมตร

หญ้าหนวดแมว

ลักษณะของพืช เป็นไม้พุ่มขนาดเล็ก ลำต้นเป็นสี่เหลี่ยม มีร่องตามยาว มีขนสั้น ใบ เดี่ยว ออกตรงข้าม รูปไข่แกมรูปขอบขนาน หรือรูปไข่แกมข้าวหลามตัด โคนใบสอบ ปลายใบเรียวแหลม ขอบใบจักฟันเลื่อยห่าง ๆ ขอบใบและเส้นใบมีขนเล็กน้อย ผิวใบทั้ง 2 ด้านมีต่อมเป็นจุดจำนวนมาก ดอก ช่อฉัตร ออกที่ยอด สีขาวอมม่วง ดอกย่อย กลีบเลี้ยง โคนกลีบเชื่อมติดกันเป็นรูปประฆังงอเล็กน้อย ด้านนอกมีต่อมน้ำมันเป็นปุ่ม กลีบดอก โคนกลีบเชื่อมติดกันเป็นหลอด ปลายแยกเป็นปากบนมีหยักตื้น ๆ 4 หยัก โค้งไปทางด้านหลัง ปากล่างยื่นตรงและโค้งเป็นรูปช้อน เกสรเพศผู้ 4 อัน เรียงเป็น 2 คู่ ไม่ติดกัน ก้านเกสรยื่นยาวกว่ากลีบดอก เกสรเพศเมีย รังไข่อยู่เหนือวงกลีบ ก้านเกสรยาวเรียวเล็ก ผล แบบเปลือกแข็งไม่แตก รูปขอบขนานกว้างแบน สีน้ำตาลเข้ม มี 1 เมล็ด⁽⁵⁷⁾

ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Orthosiphon aristatus</i> (Blume) Miq.
วงศ์	LAMIACEAE
ชื่ออื่น ๆ	พยับเมฆ บางรักป่า อีตู่ตง ⁽⁴⁵⁾

ประโยชน์ทางยา ส่วนเหนือดิน บำรุงไต ขับปัสสาวะ รักษาหัวใจ แก้ปวดเมื่อย^(12, 52)

— 1 เซนติเมตร

ลักษณะของเครื่องยา ส่วนเหนือดินของพืช ถูกหั่นเป็นชิ้นหยาบ ๆ ทำให้แห้ง สีน้ำตาลอมเขียว ส่วนที่เป็นลำต้นเล็ก ๆ หรือกิ่ง มีลักษณะเป็นเหลี่ยม มีร่องลึกตามยาว ส่วนที่เป็นใบมีลักษณะเหี่ยวย่น กรอบแตกหักง่าย ใบมักจะหลุดออกจากกิ่ง มีกลิ่นอ่อน

หนวด

ลักษณะของพืช เป็นไม้พุ่ม มีกลิ่นเฉพาะ ใบ เดี่ยว เรียงสลับ ใบรูปรี โคนใบเรียวแหลม ปลายใบเรียวแหลม ขอบใบหยักฟันเลื่อย ผิวใบทั้งสองด้านมีขนสีขาวปกคลุม ก้านใบมีระยางค์เล็ก 4 คู่ ดอก ช่อแยกแขนง ช่อดอกย่อยเป็นช่อกระจุกแน่น ตามขอบมีขนครุย ใบประดับเรียงตัวเป็นวงซ้อนเหลื่อมกัน ฐานช่อดอกเป็นสีเหลี่ยมคล้ายรังผึ้ง กลีบเลี้ยงเป็นเส้นขนอ่อน ๆ กลีบดอกสีเหลือง ดอกย่อยวงนอกเป็นดอกเพศเมีย โคนกลีบดอกเชื่อมติดกันเป็นหลอด ปลายแผ่เป็น 3 หยัก ดอกย่อยวงในสมบูรณ์เพศ โคนกลีบดอกเชื่อมติดกันเป็นหลอดยาว ปลายแยกเป็น 5 หยัก เกสรเพศผู้ 5 อัน เกสรเพศเมีย รังไข่อยู่ใต้วงกลีบ ยอดเกสรแยกเป็นแฉกโค้ง 2 แฉก ผล แบบแห้งแข็งไม่แตก รูปขอบขนานโค้งเล็กน้อย เปลือกผลหนา มีสัน 5-10 สัน ปลายข้างหนึ่งมีขนสั้น ๆ สีขาว ภายในมี 1 เมล็ด⁽⁵⁷⁾

ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Blumea balsamifera</i> (L.) DC.
วงศ์	COMPOSITAE
ชื่ออื่น ๆ	คำพอง หนาดหลวง พิมเสน หนาดใหญ่ ⁽⁴⁵⁾

ประโยชน์ทางยา

ใบ แก้ไข้ ขับเหงื่อ แก้จุกเสียด แน่นเฟ้อ ปวดท้อง ขับเสมหะ แก้ริดสีดวงจมูก ขับลมในลำไส้ ขับพยาธิ แก้บิด บำรุงกำลัง แผลฝีหนอง แก้ปวดหลัง เอว ปวดข้อ แก้กกลากเกลื้อน⁽³²⁾ แก้หืด⁽¹⁰⁾ แก้ธาตุพิการ บำรุงผิวหนังให้ชุ่มชื้น แก้หืด แก้เหน็บชา⁽³⁴⁾

ลักษณะของเครื่องยา ใบแห้ง สีเขียวอมน้ำตาล มีขนอ่อน ปกคลุมทั่วทั้งใบ สัมผัสนุ่มมือ ขอบใบทั้งสองข้างม้วนตัว เส้นใบเห็นชัด ใบกรอบ แตกหักง่าย มีกลิ่นอ่อน

— 1 เซนติเมตร

หนามกระสุน

ลักษณะของพืช เป็นไม้ล้มลุก ลำต้นทอดนอนคลุมดิน มีหนามเล็ก ๆ กระจายทั่วต้น กิ่งและก้านใบมีสีแดงเรื่อ ๆ ใบ ประกอบแบบขนนกปลายคู่ ออกตรงข้ามตามข้อ มีหูใบเล็ก เรียวแหลม ใบย่อยรูปขอบขนาน โคนใบเฉียง ปลายใบมนมีติ่งแหลม ขอบใบเรียบ ก้านใบสั้น มีขน ดอก เดี่ยว ออกที่ซอกใบ ขนาดค่อนข้างใหญ่ ก้านดอกยาวมีสีแดงเรื่อ ๆ มีขน กลีบเลี้ยง 5 กลีบ มีขน กลีบดอก 5 กลีบ สีเหลือง เกสรเพศผู้ 10 อัน ก้านชูเกสรยาว แยกออกจากกันตามแนวรัศมี เกสรเพศเมีย รั้งไข้อยู่เหนือวงกลีบ ผิวขรุขระ แยกเป็น 5 พู ยอดเกสรเป็นตุ่มขรุขระ ผล รูปทรงกลม ผิวขรุขระมีขนหยาบ มี 5 พู แต่ละพูมีหนามแหลม 2 คู่ ก้านผลยาว^(17, 18, 72)

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Tribulus terrestris* L.
วงศ์ ZYGOPHYLLACEAE
ชื่ออื่น ๆ โคลกกระสุน หนามดิน⁽⁴⁵⁾

ประโยชน์ทางยา ทั้งต้น ขับปัสสาวะ หนองใน ขับระดูขาว ไตพิการ แก้นิ่ว^(10, 19, 52)

ลักษณะของเครื่องยา ส่วนเหนือดินของพืช ถูกหั่นเป็นชิ้นหยาบ ๆ ทำให้แห้ง ส่วนที่เป็นลำต้น มีสีเขียวอมน้ำตาล ลักษณะแบน มีร่องตื้นตามยาว ผิวเรียบ ส่วนที่เป็นใบสีเขียวอมน้ำตาล ขนาดเล็ก หลุดร่วงง่ายแห้งกรอบ แตกหักง่าย ส่วนที่เป็นผลแห้ง ผิวขรุขระ เป็นหนามเล็ก ๆ มี 5 พู แต่ละพูมีหนามแหลม 2 คู่ มีกลิ่นอ่อน

┆ 1 เซนติเมตร

หมาก

ลักษณะของพืช เป็นไม้ยืนต้น ลำต้นเดี่ยวตั้งตรง สูงโปร่ง มีข้อปล้องชัดเจน เจริญขึ้นด้านบนที่ตายอด ใบ ประกอบแบบขนนก ขนาดใหญ่ เรียงสลับ ออกเป็นกระจุกที่ปลายยอด แกนก้านใบมีขนาดใหญ่และสั้น ส่วนโคนแผ่ออกเป็นกาบหุ้มลำต้น ใบย่อยออกตรงข้าม ติดเรียงระนาบเดียว ใบรูปใบหอกหรือขอบขนาน โคนใบเป็นจีบพับ ขอบใบเรียบ ปลายใบเรียวแหลมหรือเป็นหยักซี่ฟันลึก เส้นใบขนานกัน ดอก ช่อเชิงลดขนาดใหญ่ ออกตามซอกก้านใบ มีใบประดับขนาดใหญ่แผ่เป็นกาบหุ้มช่อดอก ดอกย่อยแยกเพศ มีกลิ่นหอม ดอกเพศผู้ อยู่ตอนปลายของช่อดอก กลีบเลี้ยง 3 กลีบ กลีบดอก 3 กลีบ เกสรเพศผู้ 6 อัน ดอกเพศเมีย อยู่ตอนล่างของช่อดอก กลีบเลี้ยงติดทน มีเกสรเพศผู้เป็นหมัน 6 อัน เชื่อมติดกัน รังไข่อยู่เหนือวงกลีบ 1 อัน ยอดเกสร 3 แฉก ผล รูปไข่ ผิวเรียบ เปลือกแข็ง เมล็ดกลมแบน สีน้ำตาล (17, 58, 65)

ชื่อวิทยาศาสตร์

Areca catechu L.

วงศ์

ARECACEAE

ชื่ออื่น ๆ

เค็ด พลา สะลา เขียด หมากเมีย หมากสง⁽⁴⁵⁾

ประโยชน์ทางยา

เมล็ด แก้วปากเปื่อย รักษาโรคในช่องปาก ขจัดรอยแผลเป็น⁽³⁴⁾
 สมานทั้งภายในและภายนอก แก้วบิดปวด
 เบ่ง ปวดแน่นท้อง ฆ่าพยาธิ ขับปัสสาวะ
 ฝนทาแผลเน่าเปื่อย^(34, 40)

ลักษณะของเครื่องยา เมล็ด ถูกหั่นเป็น
 ชิ้นบาง ทำให้แห้ง สีน้ำตาลเข้ม ผิวหยาบ
 ย่น มีลายขรุขระเป็นเส้นคดงอ เนื้อแข็ง
 กรอบ แตกหักได้ กลิ่นฉุน

— 1 เซนติเมตร

หมากดิบห้าค้าง

ลักษณะของพืช เป็นไม้ล้มลุกขนาดเล็ก ลำต้นอาจตั้งตรงหรือทอดนอนกับพื้นดิน ใบ เดี่ยว ออกตรงข้าม ใบรูปไข่แกมรูปขอบขนาน โคนใบแหลม ปลายใบแหลม ขอบใบเรียบ ก้านใบสั้น หูใบรูปคล้ายสามเหลี่ยมติดอยู่ระหว่างก้านใบทั้งสองข้าง ดอก ช่อกระจุก ออกตามซอกใบหรือปลายกิ่ง กลีบเลี้ยง โคนกลีบเชื่อมติดกันเป็นรูปกรวย ปลายแยกเป็น 4 แฉก กลีบดอก สีขาว โคนกลีบเชื่อมติดกันเป็นหลอดยาว ปลายแยกเป็น 4 แฉก มีขนยาวสีขาวหนาแน่นอยู่ที่ปากหลอดของกลีบดอก เกสรเพศผู้ 4 อัน ติดอยู่ในกึ่งกลางหลอดกลีบดอก เกสรเพศเมีย รังไข่อยู่ใต้วงกลีบ ก้านชูเกสรปลายแยกเป็น 2 แฉก ติดอยู่ในหลอดกลีบดอก ผล เป็นสันคล้ายมงกุฎ มี 2 พู^(17, 57)

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Oldenlandia biflora* L.
Syn. *Hedyotis biflora* (L.) Lam.

วงศ์ RUBIACEAE

ชื่ออื่น ๆ ผักขวง สะเดาดิน⁽⁴⁵⁾

ประโยชน์ทางยา ทั้งต้น แก้อาการพิษของโรคผิวหนังจำพวกเริม งูสวัด⁽¹⁷⁾ ท้องเสีย บิด ไช้⁽¹⁸⁾ ดับพิษตานซาง ร้อนในกระหายน้ำ^(34, 43)

—| 1 เซนติเมตร

ลักษณะของเครื่องยา ส่วนเหนือดินของพืช ถูกหั่นเป็นชิ้นหยาบ ทำให้แห้ง มีสีเขียว ส่วนที่เป็นลำต้นหรือกิ่ง มีขนาดเล็ก ลักษณะเป็นเหลี่ยม ส่วนที่เป็นใบอาจติดอยู่กับกิ่งหรือหลุดร่วง มีขนาดเล็ก ขึ้นของใบที่สมบูรณ์ โคนใบและปลายใบแหลม ขอบใบเรียบ มีผลติดอยู่ที่กิ่ง หรือหลุดร่วง สีน้ำตาลอ่อน ขนาดเล็ก มีกลิ่นอ่อน

หางไหลแดง

ลักษณะของพืช เป็นไม้เถาเนื้อแข็ง เปลือกมีสีน้ำตาลเข้ม น้ำยางเป็นสีแดงสด ใบ ประกอบแบบขนนกปลายคี่ เรียงเวียนสลับ ใบรูปไข่กลับแกมขอบขนาน โคนใบมน ปลายใบแหลม ขอบใบเรียบ ดอก ช่อกระจจะ ก้านช่อดอกมีขนสีน้ำตาลปกคลุม ดอกย่อย ติดเรียงเป็นกลุ่ม ๆ ละ 3 ดอก กลีบเลี้ยง สีแดง โคนกลีบเชื่อมติดกันเป็นหลอด ปลายกลีบ แยกเป็นหยัก 5 หยัก มีขนสีน้ำตาลปกคลุม กลีบดอกสีม่วงแดง 5 กลีบ กลีบกลางรูปไข่ กลีบมีขนาดใหญ่ กลีบคู่ข้างรูปขอบขนานมีขนาดเล็กกว่า กลีบคู่ล่างเชื่อมติดกันเป็น ท้องเรือ เกสรเพศผู้ 10 อัน ก้านชูเกสรกึ่งติดกัน เกสรเพศเมีย รังไข่อยู่เหนือวงกลีบ ก้านชู เกสรส่วนบนมีขนยาวหาง ผล เป็นฝักแบน แบบแห้งไม่แตก รูปขอบขนานแกมรูปแถบ มีรอยคอดตามจำนวนเมล็ด ปลายเป็นเส้นเรียวแหลม⁽⁵⁶⁾

ชื่อวิทยาศาสตร์

Derris elliptica (Wall.) Benth.

วงศ์

LEGUMINOSAE - PAPILIONOIDEAE

ชื่ออื่น ๆ

กะลำพะาะ เครือไหลน้ำ โปะตะ โกส้า อวดน้ำ⁽²⁹⁾

ประโยชน์ทางยา

ลำต้น เป็นยาขับและบำรุงโลหิต ถ่ายเส้นเอ็น ถ่ายลม ถ่ายเสมหะและโลหิต⁽⁵²⁾ กำจัดแมลง เบื่อปลา กำจัดเหาและเรือด⁽⁴⁰⁾

ลักษณะของเครื่องยา ลำต้น ถูกหั่นเป็นท่อน ทำให้แห้ง แข็ง ส่วนของเปลือกไม้สีน้ำตาลเข้ม มีตุ่มนูนขนาดเล็กสีน้ำตาลอ่อนจำนวนมาก ส่วนของเนื้อไม้สีน้ำตาลอ่อน ตรงกลางมีรูกลวง มีกลิ่นอ่อน

H 1 เซนติเมตร

ขี้เหล็ก

ลักษณะของพืช เป็นไม้เถาขนาดใหญ่ ลำต้นมีเนื้อไม้ น้ำในเถาสีเหลือง ใบเดี่ยว เรียงสลับ ใบรูปไข่หรือรูปไข่กว้าง โคนใบมนกว้าง ตัดตรง ปลายใบเรียวแหลม ขอบใบเรียบ มีเส้นใบ 5-7 เส้นออกจากจุดเดียวกัน ผิวใบด้านบนเรียบ เส้นกลางใบและเส้นใบฝังในแผ่นใบ ผิวใบด้านล่างสีขาว มีขนสั้นหนาแน่น ก้านใบยาว ดอก แยกเพศต่างต้น ช่อดอกแบบช่อแยกแขนง ช่อดอกย่อยแบบช่อกระจุกแน่นกลม กลีบรวม 9 กลีบ เรียงเป็น 3 วง ดอกเพศผู้ เกสรเพศผู้ 6 อัน เรียงเป็น 2 ชั้น ดอกเพศเมีย มีเกสรเพศผู้เป็นหมัน 6 อัน รังไข่อยู่เหนือวงกลีบ รูปรี มีขนยาวอ่อนนุ่มหนาแน่น ก้านชูเกสรเป็นเส้นยาว ผล เมล็ดเดี่ยวแข็ง ออกเป็นช่อ ทรงกลม สีน้ำตาลถึงสีส้มหรือสีเหลือง มีขนสั้นปกคลุม มีฐานรองผลรูปทรงกลม เมล็ดสีขาว รูปโค้ง^(56, 79)

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Coscinium fenestratum* (Goetgh.) Colebr.
วงศ์ MENISPERMACEAE
ชื่ออื่น ๆ เครือเหิน ขมิ้นเครือ⁽⁷⁹⁾

ประโยชน์ทางยา ลำต้น ไม่มีหลักฐานอ้างอิง แต่ถูกนำมาใช้แก้เบาหวาน
ลดความดัน

ลักษณะของเครื่องยา ลำต้น ถูกหั่นเป็น
ชิ้นเฉียง ทำให้เห็น สีสน้ำตาลอมเหลือง แข็ง
ผิวหยาบ น้ำหนักเบา เปลือกลำต้นสี
น้ำตาล ผิวเป็นร่องตื้น เนื้อไม้สีเหลือง มี
ลายตามแนวรัศมีของลำต้นซึ่งเกิดจากการ
เรียงสลับกันของเนื้อเยื่อที่มีลักษณะต่าง
ต่างกัน มีกลิ่นอ่อน

┆┆ 1 เซนติเมตร

เอื้องหมายนา

ลักษณะของพืช ไม้ล้มลุก มีลำต้นใต้ดิน ใบ เดี่ยว เรียงด้านเดียว ใบรูปหอกยาว เรียว โคนใบมน ปลายใบเรียวแหลม ขอบใบเรียบ ก้านใบสั้นอวบ แผ่นออกเป็นกาบหุ้มลำต้น สีน้ำตาลแดง ดอก ช่อเชิงลด ออกที่ปลายยอด ดอกย่อยบานทีละ 1-2 ดอก ใบประดับ รูปไข่ ปลายแหลม สีแดง เรียงซ้อนเหลื่อมเป็นรูปกรวย กลีบเลี้ยง สีแดง โคนกลีบเชื่อมติดกันเป็นหลอด ปลายแยกเป็น 3 แฉก กลีบดอก สีขาว โคนกลีบเชื่อมติดกันเป็นหลอด ปลายแยกเป็น 3 แฉก รูปไข่กว้าง ขอบหยักมน เกสรเพศผู้ 1 อัน เป็นแผ่นแบนอยู่กลางดอก อับเรณูเป็นแผ่นสีเหลือง เกสรเพศเมีย รังไข่อยู่ใต้วงกลีบ ผิวเกลี้ยงหรือมีขน ผล รูปไข่รี เปลือกหนา สีแดง มีขนสั้นนุ่มปกคลุม มีกลีบเลี้ยงเหลืออยู่เป็นจุกแหลมติดอยู่ที่ขั้ว เมล็ดสีดำ^(19, 57)

ชื่อวิทยาศาสตร์

Cheilocostus speciosus (J.König) C.SpechtSyn. *Costus speciosus* (J.König) Sm.

วงศ์

COSTACEAE

ชื่ออื่น ๆ

เอื้องช้าง เอื้องต้น เอื้องเพ็ดม้า บันไดสวรรค์⁽⁴⁵⁾

ประโยชน์ทางยา

เหง้า ขับปัสสาวะ ตกขาว โรคติดเชื้ทางเดินปัสสาวะ แผลหนอง
อักเสบ บวมน้ำ ฆ่าพยาธิเป็นยาถ่าย ทำให้
แห้ง^(48, 51) แก้ไอ⁽⁴⁸⁾

ลักษณะของเครื่องยา ส่วนของลำต้น
ใต้ดิน ถูกหั่นเป็นชิ้นบาง สีน้ำตาลอ่อน
เหนียวคล้ายหนัง สัมผัสหยาบ ขรุขระ
เหนียวเย็น มีกลุ่มท่อลำเลียงเป็นจุดขนาดเล็ก
สีน้ำตาลอ่อน กระจายอยู่ทั่วไป เนื้อใน
ลักษณะเป็นเส้น มีกลิ่นอ่อน

— 1 เซนติเมตร

บรรณานุกรม

1. กรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก. ตำราอ้างอิงยาสมุนไพรไทย เล่ม 1. กรุงเทพฯ: บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน); 2552.
2. กรมวิชาการเกษตร. ผักพื้นเมืองเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี 50 พรรษา 2 เมษายน 2548. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชุมนุม สหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย; 2548.
3. กรมวิชาการเกษตร. พรรณไม้หอมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 6 รอบ 5 ธันวาคม 2542. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย; 2542.
4. กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช. ลักษณะประจำวงศ์พรรณไม้. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : อรุณการพิมพ์; 2550.
5. กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช. ลักษณะประจำวงศ์พรรณไม้ 2. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: อรุณการพิมพ์; 2550.
6. กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช. ลักษณะประจำวงศ์พรรณไม้ 3. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด; 2551.
7. คณะ 5 อาจารย์ เกษัชกรไทยและเพื่อน. ตำราเกษัชกรมไทยแผนโบราณ. กรุงเทพฯ: สมชายการพิมพ์; 2523.
8. คณะกรรมการผู้เชี่ยวชาญการถ่ายทอดเทคโนโลยีและประสานประสานประโยชน์ด้าน การใช้สมุนไพร. สมุนไพรไทย-จีน. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา; 2547.

9. คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล. สมุนไพรสวนสิริรุกขชาติ. กรุงเทพฯ: บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป; 2535.
10. คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล. สยามเภัชชยพฤษภ : ภูมิปัญญาของชาติ กรุงเทพฯ: บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์ พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน); 2538.
11. คณิตา เลชะกุล, มาลี พ.สนิทวงศ์ ณ อยู่ธยา, สุภัทร สวัสดิรักษ์. บรรณาธิการ. พรรณไม้สวนหลวง ร.9. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: ด้านสุธาการพิมพ์; 2539.
12. จินดาพร ภูริพัฒนาวงษ์. เภสัชเวทกับตำรายาแผนโบราณ. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก; 2539.
13. ชัยนต์ พิเชียรสุนทร, แม้นมาส ขวลิต, วิเชียร จีรวงส์. คำอธิบายตำราพระโอสถ พระนารายณ์. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์อมรินทร์; 2544.
14. ชัยโย ชัยชาญทิพยุทธ, มยุรี หาญตระกูล, เกียรติศักดิ์ พูนสุข, โสภณ เรืองสำราญ, สมใจ เพ็งปรีชา, อมร เพชรสม. สมุนไพร อันดับที่ 02 โครงการศึกษาวิจัยสมุนไพร. กรุงเทพฯ: ห้างหุ้นส่วน โรงพิมพ์ยูไนเต็ดโปรดักชั่น จำกัด; 2524.
15. ญัตตรา จันท์สุวานิชย์, ด้รุธน เพ็ชรพลาย, ชาตรี ชาญประเสริฐ. พืชสมุนไพรในประเทศไทย ตอนที่ 2. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก. 2541.
16. ญัตตรา จันท์สุวานิชย์, อังคณา หิรัญสาลี, วารุณี จีรวัดนาพงศ์, ชาตรี ชาญประเสริฐ. พืชสมุนไพรในประเทศไทย ตอนที่ 3. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์ (ร.ส.พ.); 2547.

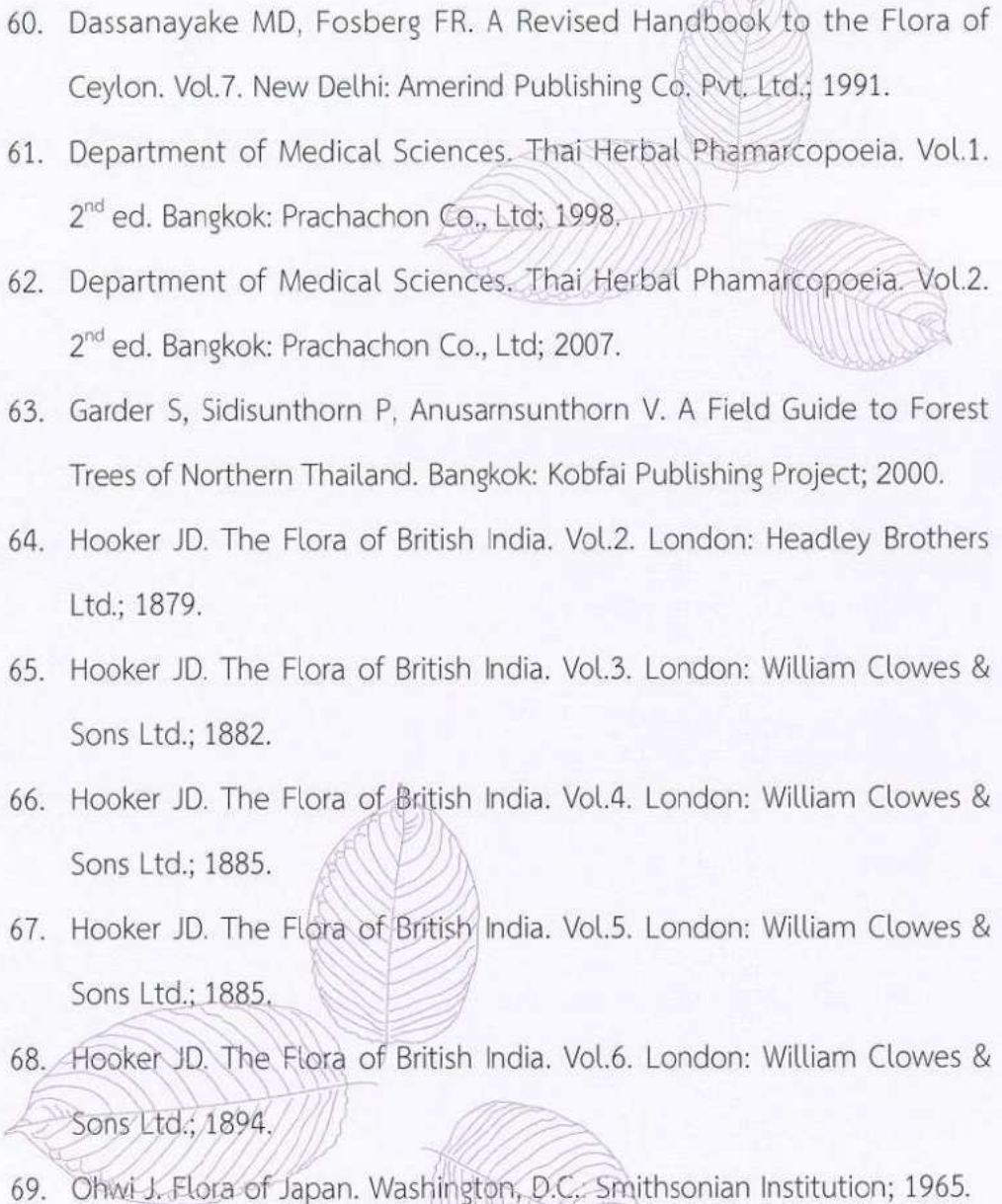
17. ดร.ดร. เพ็ชรพลา, จารีย์ บันลือ, อนุตรา จันทรสวานิชย์, ประถม ทองศรีรักษ์, ชาตรี ชาญประเสริฐ. สมุนไพรพื้นบ้าน (ฉบับรวม). พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ: ห้างหุ้นส่วนจำกัด รุ่งเรืองสาส์นการพิมพ์; 2541.
18. ดร.ดร. เพ็ชรพลา, อนุตรา จันทรสวานิชย์, ชาตรี ชาญประเสริฐ. พืชสมุนไพรในประเทศไทย ตอนที่ 1. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก; 2544.
19. เต็ม สมิตินันท์. พันธุ์ไม้ป่าเมืองไทย. กรุงเทพฯ: ห.ห.จ. อักษรบัณฑิต; 2518.
20. นันทวัน บุญประภัสร์, อรุณ โชคชัยเจริญพร. บรรณาธิการ. สมุนไพร..ไม้พื้นบ้าน (3). กรุงเทพฯ: บริษัท ประชาชน จำกัด; 2542.
21. นันทวัน บุญประภัสร์, อรุณ โชคชัยเจริญพร. บรรณาธิการ. สมุนไพร..ไม้พื้นบ้าน (4). กรุงเทพฯ: บริษัท ประชาชน จำกัด; 2543.
22. นันทวัน บุญประภัสร์. บรรณาธิการ. ก้าวไปกับสมุนไพร เล่ม 1. กรุงเทพฯ: ธรรมมลการพิมพ์; 2529.
23. นันทวัน บุญประภัสร์. บรรณาธิการ. ก้าวไปกับสมุนไพร เล่ม 2. กรุงเทพฯ: ธรรมมลการพิมพ์; 2530.
24. นันทวัน บุญประภัสร์. บรรณาธิการ. ก้าวไปกับสมุนไพร เล่ม 3. กรุงเทพฯ: ธรรมมลการพิมพ์; 2530.
25. นิจศิริ เรืองรังษี, ธวัชชัย มังคละคุปต์. สมุนไพรไทย เล่ม 1. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ บี เฮลท์ดี; 2547.

26. ประพนอม เดชวิศิษฎ์สกุล, ไพริน ทองคุ่ม, โสภิตาวรรณ วิเชียรกุล, ปวีณา สาชี, สุพรต อุปสาคร, ธิรวดี จันทะรัง และคณะ. เอกลักษณ์ทางเภสัชเวชของเครื่องยาสมุนไพรไทย. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ; 2552.
27. ฝ่ายพฤกษศาสตร์ป่าไม้ กองบำรุง กรมป่าไม้. ไม้ที่มีค่าทางเศรษฐกิจของไทย ตอนที่ 3. กรุงเทพฯ: ร.พ. ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด; 2526.
28. มานะ ไทยวิบูลวงศ์. ตำราแพทย์เภสัชกรรมแผนโบราณ. กรุงเทพฯ: 2518.
29. ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: อักษรเจริญทัศน์; 2531.
30. ราชบัณฑิตยสถาน. อนุกรมวิธานพืช อักษร ก ฉบับราชบัณฑิตยสถาน. กรุงเทพฯ: บริษัท เพื่อนพิมพ์ จำกัด; 2538.
31. ราชบัณฑิตยสถาน. อนุกรมวิธานพืช อักษร ข ฉบับราชบัณฑิตยสถาน. กรุงเทพฯ: หจก. อรุณการพิมพ์; 2547.
32. วิทย์ เทียงบุญธรรม. พจนานุกรมสมุนไพรไทย. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: ห.จ.ก. ประชุมทองการพิมพ์; 2536.
33. วุฒิ วุฒิธรรมเวช. เภสัชกรรมไทยรวมสมุนไพร ฉบับปรับปรุงใหม่. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: โอ.เอส. พรินติ้ง เฮ้าส์; 2540.
34. วุฒิ วุฒิธรรมเวช. สารานุกรมสมุนไพร รวมหลักเภสัชกรรมไทย. กรุงเทพฯ: โอ.เอส. พรินติ้ง เฮ้าส์; 2540.

35. สถาบันวิจัยสมุนไพร กรมวิทยาศาสตร์การแพทย์. สมุนไพรนำรู้ 1 : ผักคาวตอง *Houttuynia cordata* Thunb. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก; 2546.
36. สถาบันวิจัยสมุนไพร กรมวิทยาศาสตร์การแพทย์. สมุนไพรนำรู้ (2) : ปัญจชันธิ์ *Gynostemma pentaphyllum* (Thunb.) Makino. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา; 2548.
37. สถาบันวิจัยสมุนไพร กรมวิทยาศาสตร์การแพทย์. สมุนไพรนำรู้ (3) : บัวบก *Centella asiatica* (L.) Urban. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ; 2550.
38. สมพร ภูติยานันต์. ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับการแพทย์แผนไทย ว่าด้วย สมุนไพรกับการแพทย์แผนไทย. พิมพ์ครั้งที่ 4. เชียงใหม่: โรงพิมพ์ตุลย์การพิมพ์; 2546.
39. สมพร หิรัญรามเดช (ภูติยานันต์). หนังสือตำรา สมุนไพรใกล้ตัว ตอนที่ 3. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์พิมพ์เนต; 2525.
40. สมสุข มัจฉาชีพ. พืชสมุนไพร. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์นันทชัย; 2534.
41. สมาคม ร.ร. แพทย์แผนโบราณ. ประมวลสรรพคุณยาไทย (ภาคหนึ่ง) ว่าด้วย พฤษภชาติ วัตถุประสงค์ และ สัตว์วัตถุประสงค์. พระนคร: สำนักวัดพระเชตุพนฯ (วัดโพธิ์) ทำเทียน; 2507.
42. สมาคม ร.ร. แพทย์แผนโบราณ. ประมวลสรรพคุณยาไทย (ภาคสอง) ว่าด้วย พฤษภชาติ วัตถุประสงค์ และ สัตว์วัตถุประสงค์. พระนคร: สำนักวัดพระเชตุพนฯ (วัดโพธิ์) ทำเทียน; 2507.

43. สมาคม ร.ร. แพทย์แผนโบราณ. ประมวลสรรพคุณยาไทย (ภาคสาม) ว่าด้วยพฤกษชาติ วัตถุประสงค์ และ สัตว์วัตถุประสงค์. พระนคร: สำนักวัดพระเชตุพนฯ (วัดโพธิ์) ทำเทียน; 2512.
44. สมาคมป่าไม้แห่งประเทศไทย กรมป่าไม้. ไม้และของป่าบางชนิดในประเทศไทย. กรุงเทพฯ: ห้างหุ้นส่วนจำกัด นำอักษรการพิมพ์; 2527.
45. ส่วนพฤกษศาสตร์ป่าไม้ สำนักวิชาการป่าไม้ กรมป่าไม้. ชื่อพรรณไม้แห่งประเทศไทย เต็ม สมิตินันท์ (ฉบับแก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2544). พิมพ์ครั้งที่ 2 (ฉบับแก้ไขเพิ่มเติม). กรุงเทพฯ: บริษัทประชาชน จำกัด; 2544.
46. ส่วนพฤกษศาสตร์ภาคตะวันออก (เขานินซอน) งานสวนพฤกษศาสตร์ ศูนย์ศึกษาการพัฒนาเขานินซอนอันเนื่องมาจากพระราชดำริ. พืชสมุนไพรในสวนป่าสมุนไพรเขานินซอน ฉบับสมบูรณ์. ปราจีนบุรี: ห้างหุ้นส่วนจำกัด เจตนารมณัฎณ์; 2550.
47. สำนักงานคณะกรรมการสาธารณสุขมูลฐาน สำนักปลัดกระทรวงสาธารณสุข. สมุนไพรในงานสาธารณสุขมูลฐาน สำหรับบุคลากรสาธารณสุข. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก; 2530.
48. สำนักงานเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ สำนักงานเลขาธิการนายกรัฐมนตรี. ไม้ดอกและไม้ประดับเฉลิมพระเกียรติ. กรุงเทพฯ: บริษัท ด้านสุทธาการพิมพ์ จำกัด; 2536.
49. สำลี ใจดี, รพีพล ภาโวาท, สุนทรี วิทยานารถไพศาล, ชัยโย ชัยชาญทิพยุทธ. การใช้สมุนไพร เล่ม 1 โครงการพัฒนาเทคนิคการทำยาสมุนไพร. กรุงเทพฯ: บริษัทสารมวลชน จำกัด; 2522.

50. สำลี ใจดี, สุนทรวิทย์ วิทยาลัยเกษตรศาสตร์, รพีพล ภาโววาท, จิราพร ลัมปานานนท์, นิตดา เกียรติยิ่งอังคสุลี, วิฑิต วัฒนาวินบูล. การใช้สมุนไพร เล่ม 2 โครงการพัฒนาเทคนิคการทำยาสมุนไพร. กรุงเทพฯ: บริษัท สารมวลชน จำกัด; 2524.
51. สุรชัย มัจฉาชีพ. วัชพืชในประเทศไทย. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แพรววิทยา; 2538.
52. เสี่ยงม พงษ์บุญรอด. ไม้เทศเมืองไทย สรรพคุณของยาเทศและยาไทย. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์กรุงธน; 2522.
53. องค์การสวนพฤกษศาสตร์ สำนักนายกรัฐมนตรี. พรรณไม้สวนพฤกษศาสตร์สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: โอ.เอส. พรินต์ติ้ง เฮาส์; 2539.
54. อัญชลี จูฑะพุทธิ. บรรณาธิการ. สมุนไพรไทยก้าวไกลสู่สากล. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ ร.ส.พ.; 2548.
55. อุทัย ไสธนะพันธุ์, สนิทพ โฉมยา, วันดี ญาณไพศาล, นุชนาฏ กิจเจริญ. เกษัชพฤกษ์. กรุงเทพฯ: บริษัท บพิธิการพิมพ์ จำกัด; 2544.
56. Backer CA, Bakhuizen van den Brink RC. Flora of Java. Vol.1. Groningen: N.V.P.Noordhoff; 1963.
57. Backer CA, Bakhuizen van den Brink RC. Flora of Java. Vol.2. Groningen: N.V.P.Noordhoff; 1965.
58. Backer CA, Bakhuizen van den Brink RC. Flora of Java. Vol.3. Groningen: Wotters - Noordhoff N.V.; 1968.
59. Burkill IH. A Dictionary of the Economic Products of the Malay Peninsula. Vol.1. Kuala Lumpur: Art Printing Works; 1966.

-
60. Dassanayake MD, Fosberg FR. A Revised Handbook to the Flora of Ceylon. Vol.7. New Delhi: Amerind Publishing Co. Pvt. Ltd.; 1991.
  61. Department of Medical Sciences. Thai Herbal Pharmacopoeia. Vol.1. 2nd ed. Bangkok: Prachachon Co., Ltd; 1998.
  62. Department of Medical Sciences. Thai Herbal Pharmacopoeia. Vol.2. 2nd ed. Bangkok: Prachachon Co., Ltd; 2007.
  63. Garder S, Sidisunthorn P, Anusarnsunthorn V. A Field Guide to Forest Trees of Northern Thailand. Bangkok: Kobfai Publishing Project; 2000.
  64. Hooker JD. The Flora of British India. Vol.2. London: Headley Brothers Ltd.; 1879.
  65. Hooker JD. The Flora of British India. Vol.3. London: William Clowes & Sons Ltd.; 1882.
  66. Hooker JD. The Flora of British India. Vol.4. London: William Clowes & Sons Ltd.; 1885.
  67. Hooker JD. The Flora of British India. Vol.5. London: William Clowes & Sons Ltd.; 1885.
  68. Hooker JD. The Flora of British India. Vol.6. London: William Clowes & Sons Ltd.; 1894.
  69. Ohwi J. Flora of Japan. Washington, D.C. Smithsonian Institution; 1965.

70. Perry LM. Medicinal Plants of East and Southeast Asia: Attributed properties and uses. London: The MIT Press; 1980.
71. Santisuk T, Larsen K. editors. Flora of Thailand. Vol.7(1). Bangkok: Diamond Printing Co. Ltd.; 1999.
72. Santisuk T, Larsen K. editors. Flora of Thailand. Vol.7(2). Bangkok: Diamond Printing Co. Ltd.; 2000.
73. Santisuk T, Larsen K. editors. Flora of Thailand. Vol.8(1). Bangkok: Prachachon Co. Ltd.; 2005.
74. Santisuk T, Larsen K. editors. Flora of Thailand. Vol.8(2). Bangkok: Prachachon Co. Ltd.; 2007.
75. Smitinand T, Larsen K. editors. Flora of Thailand. Vol.2. Bangkok: The Tistr Press; 1981.
76. Smitinand T, Larsen K. editors. Flora of Thailand. Vol.3. Bangkok: The Chutima Press; 1989.
77. Smitinand T, Larsen K. editors. Flora of Thailand. Vol.4(1). Bangkok: The Tistr Press; 1984.
78. Smitinand T, Larsen K. editors. Flora of Thailand. Vol.4(2). Bangkok: The Tistr Press; 1985.
79. Smitinand T, Larsen K. editors. Flora of Thailand. Vol.5(3). Bangkok: The Chutima Press; 1991.

80. Smitinand T, Larsen K. editors. Flora of Thailand. Vol.5(4). Bangkok: The Chutima Press; 1992.
81. Smitinand T, Larsen K. editors. Flora of Thailand. Vol.6(3). Bangkok: Diamond Printing Co. Ltd; 1997.
82. Thuan NV, Phon PD, Niyondham C. Flore du Cambodge du Laos et du Vietnam. Paris: Laboratoire de Phanerogamie; 1987.
83. Van Steenis CGGJ. Flora Malesiana. Ser.1. Vol.4. Indonesia: P. Noordhoff Ltd.; 1954.
84. Van Steenis CGGJ. Flora Malesiana. Ser.1. Vol.9(1). Alphen aan den Rijn: Sijthoff & Noordhoff International Publishers; 1979.
85. Whitmore TC. Tree Flora of Malaya. Vol.2. Hong Kong: Wing Tai Cheung Printing Co. Ltd.; 1973.
86. Wong KM. Rubiaceae. In: Ng FSP, Phil (Oxon) D. editors. Tree Flora of Malaya a Manual for Foresters. Vol.4. Kuala Lumpur: Art Printing Works Sdn. Bhd.; 1989.
87. Zhengyi W, Raven PH. Flora of China Illustrations. Vol.15. St. Louis: Missouri Botanical Garden Press; 2000.

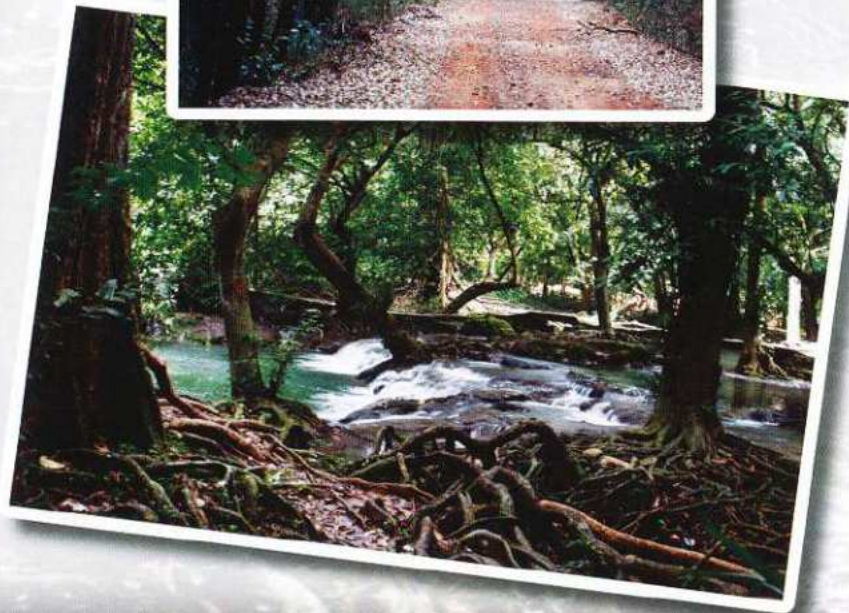
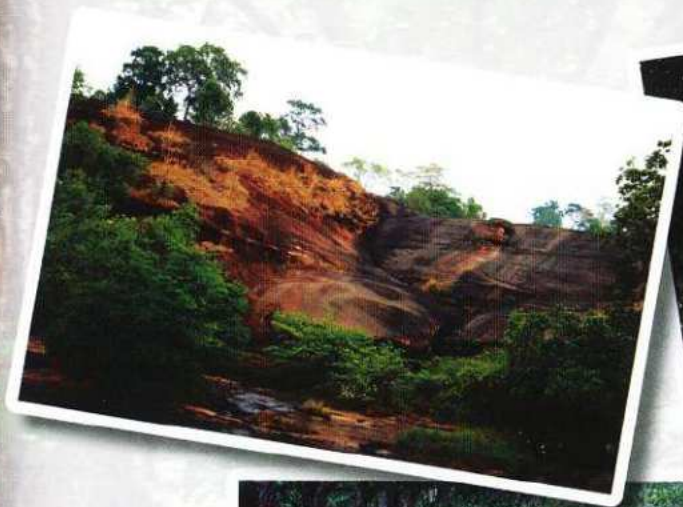
ดัชนีชื่อวิทยาศาสตร์

<i>Acorus calamus</i> L.	141
<i>Aegle marmelos</i> (L.) Correa	109
<i>Aloe vera</i> (L.) Burm.f.	143
<i>Alstonia scholaris</i> (L.) R.Br.	85
<i>Amomum testaceum</i> Ridl.	13
<i>Andrographis paniculata</i> (Burm.f.) Nees	99
<i>Angiopteris evecta</i> (G.Forst.) Hoffm.	139
<i>Annona squamosa</i> L.	67
<i>Arcangelisia flava</i> (L.) Merr.	25
<i>Areca catechu</i> L.	169
<i>Azadirachta indica</i> A.Juss.	155
<i>Barleria lupulina</i> Lindl.	157
<i>Bauhinia variegata</i> L.	159
<i>Blumea balsamifera</i> (L.) DC.	165
<i>Bridelia ovata</i> Decne.	103
<i>Cassia fistula</i> L.	39
<i>Centella asiatica</i> (L.) Urb.	73
<i>Cheilocostus speciosus</i> (J.König) C.Specht	177
<i>Cinnamomum camphora</i> (L.) J. Presl	19
<i>Cissampelos pareira</i> L.	15
<i>Cissus quadrangularis</i> L.	95

<i>Citrus aurantiifolia</i> (Christm.) Swingle	111
<i>Citrus hystrix</i> DC.	101
<i>Citrus maxima</i> (Burm.) Osbeck	153
<i>Citrus medica</i> L.	147
<i>Coscinium fenestratum</i> (Goetgh.) Colebr.	175
<i>Costus speciosus</i> (J.König) Sm.	177
<i>Derris elliptica</i> (Wall.) Benth.	173
<i>Derris scandens</i> (Roxb.) Benth.	63
<i>Diospyros areolata</i> King & Gamble	113
<i>Ellipanthus tomentosus</i> Kurz	37
<i>Euphorbia hirta</i> L.	69
<i>Eurycoma longifolia</i> Jack	75
<i>Gloriosa superba</i> L.	53
<i>Gynostemma pentaphyllum</i> (Thunb.) Makino	77
<i>Harrisonia perforata</i> (Blanco) Merr.	35
<i>Hedyotis biflora</i> (L.) Lam.	171
<i>Houttuynia cordata</i> Thunb.	81
<i>Hyptis suaveolens</i> (L.) Poit.	123
<i>Ipomoea pes-caprae</i> Roth	83
<i>Jasminum sambac</i> (L.) Sol.	117
<i>Jatropha curcas</i> L.	145

<i>Maerua siamensis</i> (Kurz) Pax	45
<i>Mimosa pudica</i> L.	125
<i>Mimusops elengi</i> L.	91
<i>Mitragyna speciosa</i> (Korth.) Havil.	11
<i>Morinda citrifolia</i> L.	127
<i>Moringa oleifera</i> Lam.	115
<i>Oldenlandia biflora</i> L.	171
<i>Orthosiphon aristatus</i> (Blume) Miq.	163
<i>Phyllanthus amarus</i> Schumach. & Thonn.	137
<i>Phyllanthus emblica</i> L.	107
<i>Phyllanthus urinaria</i> L.	161
<i>Piper betle</i> L.	89
<i>Piper nigrum</i> L.	87
<i>Piper retrofractum</i> Vahl	55
<i>Piper sarmentosum</i> Roxb.	47
<i>Pluchea indica</i> (L.) Less.	27
<i>Plumbago indica</i> L.	43
<i>Plumbago zeylanica</i> L.	41
<i>Pogostemon cablin</i> (Blanco) Benth.	93
<i>Portulaca pilosa</i> L.	97
<i>Pueraria candollei</i> var. <i>mirifica</i> (Airy Shaw & Suvat.) Niyomdham	17
<i>Punica granatum</i> L.	65

<i>Rauvolfia serpentina</i> (L.) Benth. ex Kurz	131
<i>Ricinus communis</i> L.	135
<i>Salacia chinensis</i> L.	21
<i>Senna alata</i> (L.) Roxb.	51
<i>Senna siamea</i> (Lam.) H.S.Irwin & Barneby	31
<i>Senna timoriensis</i> (DC.) H.S.Irwin & Barneby	33
<i>Solanum anguivi</i> Lam.	121
<i>Solanum trilobatum</i> L.	119
<i>Spilanthes acmella</i> (L.) L.	79
<i>Streblus asper</i> Lour.	29
<i>Strophanthus caudatus</i> (L.) Kurz	129
<i>Strychnos nux-blanda</i> A.W. Hill	61
<i>Styrax benzoides</i> Craib	23
<i>Tamarindus indica</i> L.	105
<i>Terminalia bellirica</i> (Gaertn.) Roxb.	151
<i>Terminalia chebula</i> Retz.	149
<i>Thunbergia laurifolia</i> Lindl.	133
<i>Tinospora baenzigeri</i> Forman	49
<i>Tinospora crispa</i> (L.) Hook.f. & Thomson	71
<i>Tribulus terrestris</i> L.	167
<i>Tridax procumbens</i> (L.) L.	59
<i>Vernonia elliptica</i> DC.	57

สถาบันวิจัยสมุนไพร กรมวิทยาศาสตร์การแพทย์

กระทรวงสาธารณสุข ถ.ติวานนท์ อ.เมือง จ.นนทบุรี 11000

โทร. 0 2951 0000, 0 2591 1707 www.dmsc.moph.go.th

ISBN 978-616-11-1015-4

9 786161 110154